

ΤΟ ΑΓΧΟΣ

ΤΡΕΙΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΕΠΑΝΩ
ΣΤΟ ΑΓΧΟΣ:

- Α. Νευρωτικό "Αγχος
- Β. "Αντικειμενικό" Αγχος
- Γ. "Υπεραγχώδεις Νευρώσεις

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΙΜΠΙΝΤΟ:
ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ.
ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΣΚΕΨΕΩΣ
ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Σ. Φρούντ:

ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΥΡΩΣΕΩΝ

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΛΑΘΩΝ

ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΣΚΕΨΕΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΟΝΕΙΡΩΝ

Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΤΟ ΑΓΧΟΣ

Φρ. Νίτσε:

ΙΔΕ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΤΑΔΕ ΕΦΗ ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑΣ

ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΩΝ ΕΙΔΩΛΩΝ

Η ΘΕΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ

ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Μόξ Νορντόου:

ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΨΥΧΗΣ

ΤΑ ΚΑΤΑ ΣΥΝΘΗΚΗ ΨΕΥΔΗ

Γιούνγκ:

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ - ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΨΥΧΗ

Βόν ντὲ Βέλντε:

Ο ΤΕΛΕΙΟΣ ΓΑΜΟΣ

ISBN 960-228-013-1

9 789602 280133

ΣΙΓΚΜΟΥΝΤ ΦΡΟΪΝΤ

ΤΟ ΑΓΧΟΣ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΙΜΠΙΝΤΟ:

ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ

ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΣΚΕΨΕΩΣ

ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

ΤΡΕΙΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΕΠΑΝΩ ΣΤΟ ΑΓΧΟΣ

Α') Νευρωτικό "Αγχος

Β') "Αντικειμενικό "Αγχος

Γ') Υπερορχώδεις νευρώσεις

Μετάφραση

Δ. Π. ΚΩΣΤΕΛΕΝΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ν. Α. ΔΑΜΙΑΝΟΥ

ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ ΑΓΧΟΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΑΓΧΟΣ ΥΠΕΡΑΓΧΩΔΕΙΣ ΝΕΥΡΩΣΕΙΣ

ΑΓΧΟΣ

Θά κρίνατε ίσως τίς πληροφορίες πού σᾶς ἔδωσα στοῦ προηγούμενου κεφάλαιου γιά τή συνηθισμένη νευρικήτητα, σάν τήν πιό ἀποσπασματική καί τήν πιό ἀκατάλληλη ἀπ' ὅλες τίς περιγραφές μου. Ξέρω ὅτι ἔτσι ἦταν. Καί πιστεύω ὅτι τίποτα δέν σᾶς ξάφνιασε περισσότερο ἀπό τό ὅ,τι δέν ἀνάφερα τό ΑΓΧΟΣ γιά τό ὁποῖο παραπονοῦνται οἱ περισσότεροι νευρικοί ἄνθρωποι καί πού οἱ ἴδιοι τό περιγράφουν σάν τό φοβερότερο μυστήριό τους. Τό ἄγχος ἢ ὁ φόβος μπορεῖ πραγματικά νά ἀναπτύξει τεράστια ἔνταση καί σι-νεπῶς νά εἶναι ἡ αἰτία τῶν πιό ἀνόητων προφυλάξεων. Τό θέμα αὐτό ὅμως θά ἤθελα νά τό παρακάμψω. Ἀντίθετα εἶχα ἀποφασίσει νά σᾶς θέσω τό πρόβλημα τοῦ νευρικοῦ ἄγχους ὅσο ἦταν δυνατό πιό καθαρά καί νά τό συζητήσω σέ κάποια ἔκταση.

Τό ἴδιο τό ἄγχος δέν ἔχει ἀνάγκη ἀνάλυσης. Ὁ καθένας δοκίμασε προσωπικά αὐτή τήν αἴσθηση ἢ γιά νά μιλήσουμε πιό σωστά, αὐτή τή συναισθηματική κατάσπαση κάποτε. Νομίζω ὅμως ὅτι δέν ἐξετάσαμε μέ ἀρκετή προσοχή τό ἐρώτημα γιατί τά νευρικά πρόσωπα εἰδικά ὑποφέρουν ἀπό ἄγχος τόσο πιό ἔντονα καί τόσο πιό συχνά πό τοῦς ἄλλους. Ἴσως νά τό θεωροῦν αὐτό σάν δεδομένο. Οἱ λέξεις

μάλιστα «νευρικός» και «αγχώδης» χρησιμοποιούνται εναλλάξ σά νά σήμαιναν τό ίδιο. Αυτό όμως δέν είναι δικαιολογημένο. Ὑπάρχουν άτομα αγχώδη πού κατά τά άλλα όμως δέν είναι νευρικά. Κι ακόμα υπάρχουν νευρωτικοί μέ πολλά συμπτώματα πού δέν παρουσιάζουν τάση πρὸς τό ἀγχος. Ὅπως και νᾶχει τό πράγμα τό ἀγχος είναι ένα αἰνιγμα πού ἡ λύση του θά πρέπει νά ρίξει ἄπλετο φῶς πάνω σέ ὅλη τή νοητική μας ζωή. Δέν λέω πώς μπορῶ νά σᾶς δώσω μιά πλήρη λύση. Ἀσφαλῶς όμως θά περιμένετε ὅτι ἡ ψυχονάλυση καταπιάστηκε και μ' αὐτό τό πρόβλημα μέ διαφορετικό τρόπο ἀπό κείνον πού υιοθέτησε ἡ ἀκαδημαϊκή ἰατρική. Τό ἐνδιαφέρον ἐκεῖ συγκεντρώνεται στίς ἀνατομικές διαδικασίες ἀπό τίς ὁποῖες προκαλεῖται ἡ κατάσταση τοῦ ἀγχους. Μαθαίνουμε ὅτι ὁ προμήκης μυελός δέχεται παρορμήσεις και λέμε στόν ἀσθενῆ πώς ὑποφέρει ἀπό μιά νεύρωση τοῦ παρασυμπαθητικοῦ νεύρου. Ὁ προμήκης μυελός είναι ένα θαυμάσιο και ἁμορφο θέμα. Θυμᾶμαι πόσο χρόνο ἀφιέρωσα στή μελέτη του. Σήμερα όμως πρέπει νά πῶ ὅτι δέν ξέρω τίποτα λιγότερο σημαντικό γιά τήν ψυχολογική κατανόηση τοῦ ἀγχους ἀπό μιά γνώση τῶν νευρικών ὁδῶν ἀπό ὅπου διέρχονται οἱ διεργασίες.

Θά μπορούσε κανείς νά ἐξετάζει γιά πολύ καιρό χωρίς νά σκέφτεται καθόλου τή νευρικότητα. Θά μέ καταλάβετε ἁμέσως ὅταν μιλήσω γι' αὐτή τή μορφή τοῦ ἀγχους σάν **ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΑΓΧΟΣ** σέ ἀντίθεση μέ τό νευρωτικό ἀγχος. ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ἀγχος ἢ φόβος λοιπόν μᾶς ἐμφανίζεται σάν ένα πολύ φυσικό και λογικό πράγμα. Θά ἔπρεπε νά τό ὀνομάσουμε ἀντίδραση στήν ἀντίληψη ἑνός ἐξωτερικοῦ κινδύνου, μῆς προσβολῆς πού ἀναμένεται και περιμένει κανείς και προβλέπει. Είναι συνδεδεμένο μέ τό ἀντανεκλαστικό τῆς φυγῆς και μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν μιά

ἐκφραση τοῦ ἐνστίχτου τῆς αὐτοσυντήρησης. Οἱ εὐκαιρίες γι' αὐτό, δηλαδή τά ἀντικείμενα και οἱ καταστάσεις γιά τίς ὁποῖες αἰσθάνεται κανείς ἀγχος είναι φανερό ὅτι θά ἐξαρτηθοῦν σέ μεγάλη ἔκταση ἀπό τίς γνώσεις και τοῦ συναισθήματος ἰσχύος πού ἔχει αὐτό τό άτομο σχετικά μέ τόν ἐξωτερικό κόσμο.

Τό θεωροῦμε ἐντελῶς φυσικό νά φοβᾶται ἕνας ἀγριοσ τό κανόνι, ἢ μιά ἐκλειψη τοῦ ἡλίου, ἐνῶ ἕνας λευκός μπορεῖ νά χειριστεῖ τό ὄπλο και νά προβλέψει τό φαινόμενο χωρίς νά φοβηθεῖ στόν ἴδιο βαθμό. Ἄλλοτε ἡ ἴδια ἡ γνώση προκαλεῖ φόβο γιατί ἀποκαλύπτει πῶς γρήγορα τόν κίνδυνο. Ἔτσι ἕνας ἀγριος θά ὀπισθοδρομησε μέ τρόπο μῶλις δεῖ ένα ἴχνος στή Ζούγκλα πού δέ λέει τίποτα γιά τόν ἀμάθητο λευκό, ἀλλά πού σημαίνει πώς κει κοντά ὑπάρχει κάποιο ἀγριο θηρίο. Κι ἕνας ναυτικός μέ πείρα θά ἀντιληφθεῖ μέ φόβο ένα συννεφάκι στόν ὀρίζοντα γιατί σημαίνει πώς Ζυγώνει θύελλα, ἐνῶ σ' ἕναν ἐπιβάτη θά φανεῖ ἐντελῶς ἀσήμαντο.

Ὅμως πρέπει νά ἀναθεωρηθεῖ ἡ ἀποψη πώς τό ἀντικειμενικό ἀγχος είναι ὀρθολογιστικό και ἀποτελεσματικό. Ἀπέναντι στόν ἄμεσο κίνδυνο ἢ μόνη ἀποτελεσματική συμπεριφορά, στήν πραγματικότητα θά ἦταν πρῶτα μιά ψυχραιμη ἐχτίμηση τῶν δυνάμεων πού είναι στή διάθεσή μας σέ σύγκριση μέ τό μέγεθος τοῦ παρόντος κινδύνου κι ἔπειτα μιά ἀπόφαση ἀν ἡ φυγή ἢ ἡ ἄμυνα ἢ ἴσως ἡ ἐπίθεση, προσφέρουν τήν καλύτερη προοπτική πετυχημένης ἐκβάσης. Ὁ φόβος όμως δέν ἔχει θέση σ' αὐτό τό σχέδιο. Θά δεῖτε πώς ὅταν ὁ φόβος είναι ὑπερβολικός γίνεται ἀντιαποτελεσματικός στό μέγιστο βαθμό. Παραλύει κάθε δράση, ακόμα και τή φυγή. Ἡ ἀντίδραση στόν κίνδυνο συνήθως συνίσταται σέ ἕναν συνδυασμό δύο πραγμάτων, τό συναι-

σθημα τοῦ φόβου καί τήν ἀμυντική ἐνέργεια. Τό φοβισμένο ζῶο τρομάζει καί τρέπεται σέ φυγή, τό ἀποτελεσματικό στοιχείο σ' αὐτό ὅμως εἶναι ἡ «φυγή» ὄχι τό πῶς «εἶναι τρομαγμένος».

Ἐδῶ νιώθει κανείς τόν πειρασμό νά ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀγχους δέν εἶναι ποτέ ἀποτελεσματική. Ἴσως μιά πιό λεπτή μελέτη τῆς κατάστασης τοῦ φόβου θά μᾶς δώσει μιά καλύτερη κατανόησή του. Τό πρῶτο σχετικό στοιχείο εἶναι ἡ «ἐτοιμότητά» του γιά τόν κίνδυνο, πού ἐκφράζεται μέ μιά αὐξημένη διορατικότητα τῶν αἰσθήσεων καί μέ μεγαλύτερη κινητήρια τάση. Αὐτή ἡ ἐτοιμότητα εἶναι προφανῶς πλεονεχτική. Πραγματικά ἡ ἀπουσία της μπορεῖ νά ἐπιφέρει σοβαρά ἀποτελέσματα. Ἀκολουθεῖται τότε, ἀπό τή μιά πλευρά, μέ κινητήρια δράση πού πρωταρχικά παίρνει τή μορφή τῆς φυγῆς καί, σέ ψηλότερο ἐπίπεδο, τῆς ἀμυντικῆς δράσης. Κι ἀπό τήν ἄλλη μέ τήν κατάσταση πού ὀνομάζουμε συναίσθημα «ἀγχους» ἢ φόβου. Ὅσο περισσότερο ἡ ἀνάπτυξη τοῦ φόβου περιορίζεται σέ μιά ἀστραπή, σ' ἕνα ἀπλό σύνθημα, τόσο λιγώτερο ἐμποδίζει τήν κατάσταση ἀπό τήν κατάσταση ἀγχώδους ἐτοιμότητας στήν ἡ ὅλη σειρά τῶν γεγονότων. Ἡ ΑΓΧΩΔΗΣ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ γι' αὐτό μοῦ φαίνεται ἀποτελεσματικό στοιχείο καί ἡ ΑΝΑΠΤΥΞΗ τοῦ ἀγχους τό μή ἀποτελεσματικό στοιχείο σέ κείνο πού καλοῦμε ἀγχος ἢ φόβος.

Κατά τή γνώμη μου τό ΑΓΧΟΣ ἔχει σχέση μέ τήν κατάσταση καί ἀγνοεῖ τό ἀντικείμενο, ἐνῶ στή λέξη ΦΟΒΟΣ ἡ προσοχή κατευθύνεται στό ἀντικείμενο. Ὁ ΤΡΟΜΟΣ φαίνεται νά κατέχει στήν πράξη μιά ἰδιαίτερη σημασία — δηλαδή ἀναφέρεται εἰδικά στήν κατάσταση πού προκαλεῖται ὅταν ἀντιμετωπίζεται ἀναπάντεχα κίνδυνος χωρίς προ-

ηγούμενη ἀγχώδη ἐτοιμότητα. Θά μπορούσε νά λεχθεῖ ὅτι ὁ τρόμος τότε εἶναι μιά προστασία ἐναντία στόν τρόπο.

Θά προσέξαστε ἴσως ὅτι ὑπάρχει κάτι τό διαφορετικό καί τό ἀόριστο στή χρήση τῆς λέξης «ἀγχος». Γενικά θεωρεῖται πῶς σημαίνει τήν ὑποκειμενική κατάσταση πού γεννιέται ἀπό τήν ἀντίληψη κείνου πού ὀνομάσαμε ἀναπτυγμένο ἀγχος. Μιά παρόμοια κατάσταση ὀνομάζεται πάθος. Τί εἶναι λοιπόν τό πάθος μέ τή δυναμική του ἔννοια; Ἄσφαλῶς εἶναι κάτι τό πολύ περίπλοκο. Ἐνα πάθος πρῶτα ἀπ' ὅλα περιλαμβάνει ὀρισμένες αἰσθήσεις πού ἐπιπλέον εἶναι δύο εἰδῶν — δηλαδή ἡ ἀντίληψη τῶν κινητηρίων ἐνεργειῶν πού πραγματοποιήθηκαν καί τά ἄμεσα εὐχάριστα ἢ ὀδυνηρά συναισθήματα πού δίνουν στό πάθος κείνο πού ἀποκαλοῦμε κυρίαρχη νότα του. Δέν νομίζω ὅμως ὅτι αὐτή ἡ περιγραφή ἀγγίζει τήν οὐσία ἐνός πάθους. Σέ μερικά πάθη μπορούμε νά δοῦμε βαθύτερα καί ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι ὁ πυρήνας τους, πού συνδέει ὅλη τήν περίπλοκη κατασκευή τους ἔχει τή φύση μιᾶς ΕΠΑΝΑΛΗΨΗΣ κάποιου ἰδιαίτερης πολύ σημαντικῆς ἐμπειρίας. Αὐτή ἡ ἐμπειρία θά μπορούσε μόνο νά εἶναι μιά ἐξαιρετικά πρῶιμη ἐντύπωση ἐνός γενικοῦ τύπου, πού μπορεῖ νά βρεθεῖ στήν προηγούμενη ἱστορία τοῦ εἴδους μᾶλλον παρά στήν ἱστορία τοῦ ἀτόμου. Γιά νά γίνω καλύτερα κατανοητός θά μπορούσα νά πῶ ὅτι ἡ παθιασμένη κατάσταση εἶναι κατασκευασμένη σάν μιά ὑστερική κρίση, δηλαδή εἶναι τό κατακάθισμα μιᾶς ἀνάμνησης. Μιά ὑστερική κρίση μπορεῖ γι' αὐτό νά συγκριθεῖ μ' ἕνα νεοδημιουργημένο ἀτομικό πάθος ἐνῶ τό φυσιολογικό πάθος εἶναι μιά γενική ὑστερία πού ἐγινε κοινή κληρονομιά.

Βέβαια μή νομίζετε ὅτι σᾶς λέω τώρα γιά τά πάθη εἶναι τό κοινό χτέμα τῆς ἀκαδημαϊκῆς ψυχολογίας. Ἀντίθε-

τα αυτές οι αντιλήψεις αναπτύχθηκαν στο έδαφος της ψυχολογίας και μόνο εκεί προσδεύουν. Κείνο που λέει η ψυχολογία για τὰ πάθη (Τζέημς — Λάγκε) είναι απόλυτα ακατάληπτο για μᾶς τούς ψυχαναλυτές και μᾶς είναι αδύνατο νὰ τὸ συζητήσουμε. Ἄς συνεχίσουμε ὁμως. Πιστεύουμε ὅτι ξέρουμε ποιὰ εἶναι κείνη ἡ πρώιμη ἐντύπωση ποὺ ἀναπαρασταίνεται σὰ μιά ἐπανάληψη στὸ πάθος τοῦ ἀγχοῦ. Νομίζουμε πὼς εἶναι ἡ ἐμπειρία τῆς γέννησης — μιά ἐμπειρία ποὺ περιλαμβάνει μιά τέτια συνέχεια ὀδυνηρῶν συναισθημάτων, ἐκκενώσεων διέγερσης καὶ σωματικῶν αἰσθήσεων, ὥστε νὰ γίνῃ ἓνα πρότυπο γιὰ ὅλες τίς περιπτώσεις ποὺ κινδυνεύει ἡ ζωὴ, γιὰ ν' ἀναπαράγεται ΠΑΛΙ ΜΕΣΑ ΜΑΣ ΜΕΤΑ, σὰν κατάσταση φόβου ἢ «ἀγχοῦ». Ἡ θεραπεία αὐξήσει σὲ παρόρμηση ποὺ πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὴ διακοπὴ τῆς ἀνανέωσης τοῦ αἵματος (μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἀναπνοή) ἦταν ἡ αἰτία τῆς ἀγχώδους ἐμπειρίας στὴ γέννηση — τὸ πρῶτο λοιπὸν ἀγχος προκλήθηκε μὲ τοξίνωση. Τὸ ὄνομα ANGST (ἀγχος) — ANGSTIAE ENGE, στενὸ πέτασμα — ἐντείνει τὸ χαρακτηριστικὸ σφιξιμὸ στὴν ἀναπνοή ποὺ τότε ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς πραγματικῆς κατάστασης καὶ ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν πάντοτε μὲ ἓνα πάθος. Εἶναι ἐπίσης ἐντυπωσιακὸ τὸ ὅτι ἡ πρώτη ἀγχώδης κατάστασις γεννιέται μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τὴ μητέρα. Πιστεύουμε φυσικὰ πὼς ἡ διάθεση ἀναπαραγωγῆς αὐτῆς τῆς πρώτης ἀγχώδους κατάστασης ἐρίζωσε τόσο βαθιὰ στὸν ὄργανισμό σὲ ἀμέτρητες γενιές, ποὺ οὐτε ἓνα ἄτομο μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ ἀγχοῦ. Ἄκόμα κι ἂν σὰν τὸν θρυλικὸ Μακντόφ, «ἐσκολλήθηκε παρὰ καιρὰ ἀπὸ τὴ μητέρα τῆς μάνας του», ἔτσι δὲν δοκίμασε ὁ ἴδιος τὴν πρόξην τῆς γέννησης. Δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ποιὸ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ πρότυπο τῆς ἀγχώδους κατάστασης γιὰ τὰ ἄλλα ζῶα, τὰ μὴ θηλαστικά, οὔτε ξέρουμε

ποιὸ εἶναι τὸ σύμπλεγμα τῶν αἰσθήσεων μέσα τους ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ φόβο σὲ μᾶς.

Θὰ σᾶς ἐνδιέφερε ἴσως νὰ μάθετε πὼς συνέβηκε νὰ καταλήξῃ κανεὶς σὲ μιά ἰδέα σὰν κι αὐτή — ὅτι δηλαδὴ ἡ γέννηση εἶναι ἡ πηγὴ καὶ τὸ πρότυπο τοῦ πάθους τοῦ ἀγχοῦ. Πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια μερικοὶ ἐσωτερικοὶ γαστροί, ἀνάμεσά τους κι ἐγώ, καθόμασταν γύρω ἀπὸ ἓνα τραπέζι φαγητοῦ κι ἓνας ἀπὸ τοὺς βοηθοὺς τῆς μαιευτικῆς κλινικῆς μᾶς διηγόταν ἀστείες ἱστορίες ἀπὸ τίς τελευταῖες ἐξετάσεις τῶν μαιῶν. Μιά ἀπὸ τίς ὑποψήφιες ρωτήθηκε τί σημαίει ὅταν τὰ περιπτώματα τοῦ νεογέννητου ὑπῆρχαν στὰ ὕγρά τοῦ τοκετοῦ καὶ κείνη ἀπάντησε ὅτι τὸ «παιδί θὰ ἦταν φοβισμένο». Γελοιοποιήθηκε καὶ ἀπέτυχε στίς ἐξετάσεις της. Ἐγὼ ὁμως πῆρα σιωπηρὰ τὸ μέρος της καὶ ἄρχισα νὰ ὑποπτεύομαι πὼς ἡ ἀλάθευτη διαίσθησις τῆς καμμένης τῆς ἀπονήρευτης γυναίκας εἶχε ἀποκαλύψει μιά σοβαρότατη σχέση.

Ἄς κοιτάξουμε τώρα τὸ νευρωτικὸ ἀγχος. Ποιὲς εἶναι οἱ ἰδιαίτερες ἐκδηλώσεις καὶ συνθήκες ποὺ βρίσκονται στὸ ἀγχος τῶν νευρωτικῶν προσώπων; Πρῶτα ἀπ' ὅλα βρίσκουμε μιά γενικὴ φοβία σ' αὐτά, ἓνα «διάχυτο» ἀγχος, ὅπως τὸ λέμε, ποὺ εἶναι ἔτοιμο νὰ προσκολληθεῖ σὲ ὅποιονδήποτε σκέψη ποὺ εἶναι κατάλληλη, ἐπηρεάζοντας κρίσεις, προκαλώντας ἀνησυχίες παραμονεύοντας μιά ὅποιονδήποτε εὐκαιρία νὰ βρεῖ μιά δικαίωση. Ὀνομάζουμε αὐτὴ τὴν κατάσταση «ΠΑΡΑΜΟΝΕΥΟΝΤΑ ΦΟΒΟ», ἀγχώδης ἀνησυχία. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ βασανίζονται μὲ τέτοιου εἴδους ἀγχος πάντα περιμένουν τὸ χειρότερο, ἐρμηνεύουν κάθε τυχαῖο γεγονός σὰν κακὸ οἰωνὸ κι ἐκμεταλλεύονται κάθε ἀβεβαιότητα γιὰ νὰ περιμένουν τὴ χειρότερη ἐκδοχὴ στὴν κάθε ἀβεβαιότητα. Ἡ τάση πρὸς αὐτὴ τὴν προσμονὴ τοῦ

κακοῦ βρίσκεται στό χαρακτηριστικό γνώρισμα σέ πολλούς ἀνθρώπους πού δέν μποροῦν νά περιγραφοῦν σάν ἀσθενεῖς ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλη ἄποψη καί πού τοὺς ὀνομάζουμε «ὑπεραγχώδεις καί ἀπαισιόδοξους». Ἐνας σημαντικός βαθμός παρσιμονεύοντος φόβου συνοδεύει συχνά τίς νευρικές ἀνωμαλίες πού ὀνόμασα ἀγχώδεις νευρώσεις καί πού συγκαταλέγονται στίς κλινικές νευρώσεις.

Σ' ἀντίθεση μ' αὐτό τόν τύπο τοῦ ἀγχους, ἕνας δεύτερος τύπος βρίσκεται πολύ πιό περιορισμένος στό νοῦ καί προσκολλημένος σέ συγκεκριμένα ἀντικείμενα καί καταστάσεις. Αὐτό εἶναι τό ἀγχος τῶν ἐξαιρετικά ποικίλων καί πολύ συχνῶν ἰδιόρυθμων μορφῶν βίας. Ὁ διακεκριμένος ἀμερικανός ψυχολόγος Χώλ, ἔκανε τόν κόπο νά ὀνομάσει μιά ὀλόκληρη σειρά ἀπό τέτιες φοβίες μέ φανταχτεροῦς ἑλληνικούς τίτλους. Ἦχοῦν σάν τίς δέκα πληγές τοῦ Φαραώ, εἶναι ὅμως πολύ περισσότερες. Νά τί μπορεῖ νά εἶναι τό ἀντικείμενο μιᾶς φοβίας: σκοτάδι, ὑπαιθρο, ἀνοιχτές ἐχτάσεις, γῶτες, ἀράχνες, κάμπιες, φίδια ποντίκια, κεραυνοί, αἰχμές, αἶμα, πλήθη μοναξιά, πέρασμα γεφυρῶν, ταξίδι στήν Ἠερᾶ, ἢ τή θάλασσα, καί πολλά ἄλλα. Σάν πρώτη προσπάθεια γιά νά προσανατολισθεῖ κανεῖς σ' αὐτό τό χάος μποροῦμε νά τίς διαιρέσουμε σέ τρεῖς ομάδες. Πολλά ἀπό τά ἀντικείμενα καί τίς καταστάσεις πού προκαλοῦν τό φόβο εἶναι μάλλον ἀπαίσια, ἄκόμα καί σέ μᾶς τοὺς ὀμαλοῦς ἀνθρώπους καί ἔχουν κάποια σχέση μέ τόν κίνδυνο. Οἱ περισσότεροι ἀπό μᾶς λ.χ. ἀποστρέφονται νά συναντηθοῦν μ' ἕνα φίδι. Μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς πῶς ἡ φοβία τῶν φιδιῶν εἶναι γενική στήν ἀνθρωπότητα. Ὁ Δαρβίνος περιέγραψε πολύ Ζωηρά τό φόβο του ἀπό ἕνα φίδι πού ὄρμησε ἐναντίον του, παρ' ὅλο πού ἤξερε ὅτι προστατεύεται ἀπό ἕνα παχύ γυαλί. Ἡ δεύτερη ομάδα ἀποτελεῖται ἀπό καταστάσεις

πού ἔχουν ἄκόμα κάποια σχέση μέ τόν κίνδυνο, ἄλλά μέ κίνδυνο πού συνήθως ὑποτιμᾶται ἢ δέν τονίζεται ἀπό μᾶς. Ξέρουμε πῶς ὑπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα νά συναντηθεῖ κανεῖς τήν καταστροφή σ' ἕνα τραῖνο παρά στό σπίτι του, λ.χ. σέ μιά σύγκρουση. Ξέρουμε ἄκόμα πῶς ἕνα πλοῖο μπορεῖ νά βυθιστεῖ, ὁπότε συνήθως πνίγεται κανεῖς. Ἄλλά δέν σκεφτόμαστε πολύ αὐτούς τοὺς κινδύνους καί ταξιδεύουμε δίχως φόβο μέ τό τραῖνο ἢ τό πλοῖο. Οὔτε μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ κανεῖς πῶς ἂν ἦταν νά πέσει μιά γέφυρα τήν ὥρα πού περναῖμε πάνω της θά πέφαμε στό ρέμα, αὐτό ὅμως συμβαίνει μόνο πολύ σπάνια καί δέν εἶναι ἄξιος λόγου κινδύνου. Ἡ μοναξιά ἔχει κι αὐτή τοὺς κινδύνους της, πού τοὺς ἀποφεύγουμε σέ ὀρισμένες περιπτώσεις, δέν ὑπάρχει ὅμως Ζήτημα νά μὴν εἶμαστε ἱκανοί νά τήν ἀνεχθοῦμε οὔτε γιά μιά στιγμή μέ κανένα τρόπο. Τό ἴδιο γίνεται στά πλήθη, στούς κλειστούς χώρους, στίς καταιγίδες. Κεῖνο πού εἶναι ἔξο σέ μᾶς σέ τέτιες περιπτώσεις δέν εἶναι τόσο τό περιεχόμενό τους ὅσο ἡ ἐντασί τους. Τό ἀγχος πού συνοδεύει μιά φοβία εἶναι κυριολεχτικά ἀπερίγραπτο! Καί μερικές φορές ἔχουμε τήν ἐντύπωση πῶς οἱ νευρωτικοί δέ φοβοῦνται αὐτά τά πράγματα πού μποροῦν, ὑπό ὀρισμένους ὄρους, νά προκαλέσουν ἀγχος καί σέ μᾶς καί πού κι οἱ ἴδιοι τ' ἀποκαλοῦν μέ τά ἴδια ὀνόματα.

Ἡ τρίτη ομάδα πού μᾶς ἀπομένει εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητη. Ὄταν ἕνας δυνατός ἐνήλικος ἄντρας φοβᾶται νά διασχίσει ἕνα δρόμο ἢ μιά πλατεῖα μιᾶς τόσο γνωστῆς του πόλης ἢ ὅταν μιά ὑγιής καλᾶ ἀναπτυγμένη γυναίκα, χάνει σχεδόν τίς αἰσθήσεις της ἀπό φόβο γιατί μιά γάτα τρίφτηκε στό φόρεμά της ἢ ἕνα ποντίκι διέσχισε τό δωμάτιο, πῶς μποροῦμε νά ἀνακαλύψουμε μιά σχέση ἀνάμεσα

ΣΙΓΚΜΟΥΝΤ ΦΡΟΥΝΤ

σ' αυτά και τόν κίνδυνο πού προφανώς φοβούνται αυτοί οι άνθρωποι:

Σ' αυτό τό είδος τής ζωοφοβίας δέν μπορεί νά γίνει λόγος γιά μιá αύξημένη ένταση κοινών αντίπαιθειών. Απόδειξη είναι ότι πολλοί άνθρωποι δέν μπορούν νά περάσουν δίπλα από μιá γάτα χωρίς νά τή χαιδέψουν. Τό παντίκι είναι τό ζώο πού τόσο φοβούνται οι γυναίκες κι ώστόσο είναι ταυτόχρονα ένα πολύ αγαπητό χαιδευτικό. Πολλές κοπέλες πού είναι ένθουσιασμένες όταν τις φωνάζει έτσι ό αγαπημένος τους, θά ξεφώνιζαν τρομαγμένες βλέποντας τό ίδιο αυτό μικρό ζώο. Ή συμπεριφορά του ανθρώπου πού φοβάται νά δισσάσει δρόμους και πλατείες μās φέρνει στό νοῦ μιá μόνο ιδέα, ότι φέρνονται σάν μικρό παιδί. Ένα παιδί διδάσκεται ότι οι παρόμοιες καταστάσεις είναι επικίνδυνες, και τό άγχος του ένήλικου όπως και στό παιδιά έλαττώνεται όταν κάποιος τόν βοηθάει νά περάσει στον ανοιχτό χώρο.

Οι δύο μορφές άγχους πού αναλύσαμε ό διάχυτος παρμονεύων φόβος και τό άγχος πού συνοδεύει τις φοβίες, είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Τό ένα δέν είναι τό επόμενο στάδιο του άλλου. Ή πιό έντονη γενική άνησυχία δέν οδηγεί κατ' ανάγκη σέ μιá φοβία. "Άνθρωποι πού σ' όλη τους τή ζωή τυραννήθηκαν από αγοραφοβία μπορεί νά είναι έντελώς άπαλλαγμένοι από κάθε άπαισιόδοξο φόβο. Πολλές φοβίες λ.χ. ό φόβος των ανοιχτών χώρων, των σιδηροδρομικών ταξιδίων, είναι άποδειγμένο πώς άποχτώνται άργά στην ζωή. "Άλλες, όπως ό φόβος του σκοταδιού, του κεραυνού, των ζώων, φαίνεται νά υπήρχαν από τήν άρχή. Οι πρώτες φοβίες σημαίνουν σοβαρή ασθένεια, ένω οι τελευταίες έχουν πιό πολύ τή μορφή ιδιοσυγκρασιών ή ιδιομορφιών. Όποιοσδήποτε παρουσιάζει καμμιá άπ' αυτές τις τελευταί-

ες πρέπει νά θεωρηθεί ύποπτος ότι πάσχει κι από άλλες όμοιες πρós αύτή. Πρέπει νά προσθέσω ότι συγκεντρώνουμε όλες αυτές τις φοβίες στην κατηγορία τής άγχώδους ΥΣΤΕΡΙΑΣ, δηλαδή, τις θεωρούμε συγγενικές μέ τή γνωστή άνωμαλία πού ονομάζεται ΥΣΤΕΡΙΑ ΜΕΤΑΤΡΟΠΗΣ.

Ή τρίτη μορφή πού παίρνει τό νευρικό άγχος μās θέτει ένα σϊνιγμα. Δέν υπάρχει καμμιá φανερή σχέση στό άγχος και τόν κίνδυνο πού έπαπειλείται. Τό άγχος αυτό παρουσιάζεται στην ύστερία λ.χ. συνοδεύοντας τά ύστερικά συμπτώματα. "Ή κάτω από διάφορες συνθήκες διεγερσης, στις όποιες είναι αλήθεια, θά έπρεπε νά περιμένουμε νά επιδειχνεται κάποιο πάθος, λιγότερο όμως άπ' όλα τό πάθος του άγχους. "Ή άσχετα από κάθε προϋπόθεση, εμφανίζεται σάν μιá κρίση άγχους άκανόητη σέ μās και τόν άσθενή. Μπορούμε νά κοιτάξουμε γύρω μας χωρίς ν' ανακαλύψουμε ένα κίνδυνο ή μιάν άφορμή πού μεγεθυμένη έστω, θά μπορούσε νά παρουσιαστεί σάν κίνδυνος. Αυτές οι αύθόρμητες προσβολές δείχνουν πώς ή περίπλοκη κατάσταση πού περιγράφουμε σάν άγχος μπορεί νά διασπαστεί στό συστατικά της στοιχεία. Ή όλη προσβολή μπορεί νά αντιπροσωπευτεί σάν ένα ύποκατάστατο από ένα μόνο έντονα άνεπτυγμένο σύμπτωμα — άνατριχίασμα, ταχυπαλμία, δύσπνοια — και τό γενικό συναίσθημα πού αναγνωρίζουμε σάν άγχος μπορεί νά άπουσιάζει ή μπορεί νά έχει γίνει άνεπαίσθητο. Κι όμως αυτές οι καταστάσεις πού ονομάζονται «ίσοδύναμα του άγχους» έχουν τήν ίδια κλινική και αιτιολογική ισχύ όπως και τό άγχος.

Τώρα προβάλλουν δύο έρωτήματα. Είναι δυνατό νά συσχετίσουμε τό νευρωτικό άγχος, όπου ό κίνδυνος παίξει τόσο μικρό ή και κανένα ρόλο μέ τό «άντικειμενικό άγ-

χος» πού είναι ούσιαστικά μιά αντίδραση κατά του κινδύνου;

Οι κλινικές παρατηρήσεις προσφέρουν διάφορες ενδείξεις για την κατανόηση του νευρικού άγχους και θά συζητήσουμε τώρα τή σημασία τους.

α) Δέν είναι δύσκολο νά δει κανείς ότι ό παραμονεύων φόβος ή ή γενική δειλία βρίσκεται σέ στενή σχέση μέ όρισμένες διαδικασίες τής σεξουαλικής ζωής — ός πούμε μέ όρισμένους τρόπους χρησιμοποίησης του λίμπιντο. Ή απλούστερη και πιό διδαχτική περίπτωση αυτού του είδους γεννιέται στους ανθρώπους πού εκτίθενται στήν διακοπή-σα διέγερση όπως τήν λέμε, δηλαδή όταν μιά ισχυρή σεξουαλική διέγερση δοκιμάζει άνεπαρκή εκκένωση και δέν συνεχίζεται ως τόν ικανοποιητικό τής τερματισμό. Αυτό συμβαίνει λ.χ. στους άντρες κατά τή διάρκεια των άρραβώνων τους και στίς γυναίκες πού οι άντρες τους δέν είναι άρκετά ίκανοί ή έκτελούν τή σεξουαλική πράξη πολύ γρήγορα ή ότελώς μέ σκοπό νά αποφύγουν τή τεκνοποίηση. Κάτω από τέτιες συνθήκες ή διέγερση του λίμπιντο έξαφανίζεται κι έμφανίζεται στή θέση τής τό άγχος μέ τή μορφή του παραμονεύοντος φόβου και των κρίσεων «ισοδυνάμων του άγχους». Τά προληπτικά του COITUS INTERRUPTUS όταν εφαρμόζεται σάν συνηθισμένη σεξουαλική διαπα, είναι τόσο συχνά αίτια τής άγχώδους νεύρωσης στους άντρες, κι άκόμα περισσότερο στίς γυναίκες, κι οι άσκούντες τήν Ιατρική καλά θά έκαναν νά ζητήσουν μιά τέτια δικαιολογία για όλες αυτές τίς περιπτώσεις. Άμέτρητα παραδείγματα δείχνουν ότι ή άγχώδης νεύρωση έξαφανίζεται όταν εγκαταλείπεται αυτή ή σεξουαλική κακή συνήθεια.

Έρω ότι δέν άμφισβητείται πιό τό γεγονός ότι ύπάρχει μιά σχέση άνάμεσα στή σεξουαλική περιτολή και τίς

συνθήκες του άγχους — ούτε από τους γιατρούς πού άγνοούν τήν ψυχανάλυση. Παρ' όλα αυτά εύκολα μπορώ νά φαντασθώ ότι δέν παραλείπουν νά ανατρέψουν τή σχέση και νά προβάλλουν τήν άποψη ότι αυτά τά πρόσωπα έχουν προδιάθεση για τή διαταχτικότητα, και συνεπώς τήν εμφαμόζουν στά σεξουαλικά ζητήματα. Κόντρα σ' αυτό πάντως βρίσκονται άποφασιστικές άποδείξεις στίς αντιδράσεις των γυναικών, όπου ή σεξουαλική λειτουργία είναι ούσιαστικά παθητική' έτσι πού ή εξέλιξη τής καθορίζεται από τήν συμπεριφορά του άντρα. Όσο περισσότερη κλίση για συνάφεια έχει μιά γυναίκα, τόσο πιό συχνά θ' αντιδράσει μέ έκδηλώσεις άγχους στήν άνικανότητα του συζύγου τής ή στο COITUS INTERRUPTUS. Ένώ μιά τέτια κακομεταχείριση προκαλεί λιγότερο σοβαρό άποτέλεσμα στίς ψυχρές γυναίκες ή σέ κείνες πού ή σεξουαλική πείνα είναι λιγότερο έντονη.

Ή σεξουαλική άποχή πού σήμερα τόσο επίμονα τήν συνιστούν οι γιατροί, έχει βέβαια τήν ίδια σημασία για τίς συνθήκες του άγχους, μόνο όταν τό λίμπιντο πού του άρνιόμαστε μιά ικανοποιητική διέξοδο ενίαι τό ίδιο επίμονο και δέ χρησιμοποιείται σέ μεγάλη έκταση για έξιδανικεύσεις. Άν θά άκολουθήσει ή όχι άρρώστια είναι πάντα θέμα ποσοτικό. Άκόμα και χώρια άπ' τήν άρρώστια, είναι εύκολο νά δει κανείς τή σφαίρα του σχηματισμού του χαρακτήρα ότι ό σεξουαλικός περιορισμός συμβαδίζει μέ μιά όρισμένη άνησυχία και διαταχτικότητα, ενώ ή τολμηρότητα συνεπάγεται μιά έλεύθερη άνεχτικότητα άπέναντι στίς σεξουαλικές άνάγκες. Όσο κι αν αυτές οι σχέσεις μπορούν νά άλλοιωθούν και νά περιπλακούν άπό τίς πολλαπλές επιδράσεις του πολιτισμού, παραμένει άναμφισβήτητο ότι για τόν μέσο άνθρωπο τό άγχος συνδέεται στενά μέ τό σεξουαλικό.

Βέβαια δέν σās εξήγησα όλες τίς παρατηρήσεις πού δείχνουν αυτή τή γενεσιουργό σχέση ανάμεσα στό λιμπιντο καί τό άγχος. Λ.χ. υπάρχει σχέση μερικών περιόδων τής ζωής, όπου αúξάνεται τό λιμπιντο, όπως ή έφηβία καί ή έμμηνόπαυση μέ τό άγχος. Η έντύπωση άπ' όλα αυτά είναι διπλή. Πρώτο είναι θέμα συσσώρευσης του λιμπιντο πού παρεκκλίνει άπ' τήν κανονική του χρησιμοποίηση καί δεύτερο ότι τό πρόβλημα είναι ζήτημα σωματικών διαδικασιών μονάχα. Πρός τό παρόν είναι σκοτεινό τό πώς αναπτύσσεται τό άγχος άπό τή σεξουαλική έπιθυμία. Μονάχα μπορούμε νά βεβαιώσουμε ότι όπου λείπει ό πάθος, εμφανίζεται στή θέση του τό άγχος.

— β) Μιά άλλη ένδειξη μās δίνεται άπό τήν άνάλυση των ψυχονευρώσεων καί ιδιαίτερα τής ύστερίας. Οι άσθενείς δέν μπορούν νά ξεκαθαρίσουν τί είναι κείνο πού φοβούνται. Τό συνδέουν μέ φανερή δευτερεύουσα έπεξεργασία μέ τήν πιό κατάλληλη φοβία: του θανάτου, τής τρέλλας, τής άσπληξίας κ.λ.π. όταν υποβάλλουμε σέ ψυχανάλυση τήν κατάσταση άπ' όπου γεννήθηκε τό άγχος ή τό σύμπτωμα πού τό συνοδεύει, μπορούμε κατά κανόνα ν' άνακαλύψουμε ποιά άμαλή νοητική διαδικασία παρεμποδίστηκε στήν εξέλιξή της καί αντικαταστάθηκε άπό μιάν έκδήλωση άγχους. Για νά τό πούμε διαφορετικά: αντικαθιστούμε τήν άσυνείδητη διαδικασία σάν νά μήν είχε ύποστεί κάτάνιξη καί είχε περάσει άνεμπόδιστη στή συνειδητότητα. Αυτή ή διαδικασία θά συνοδευόταν άπό ένα ιδιαίτερο πάθος, καί τώρα άνακαλύπτουμε μέ μεγάλη μας κατάπληξη, πώς αυτό τό πάθος πού θά συνόδευε κανονικά τή νοητική διαδικασία ως τή συνειδητότητα, αντικαθίσταται σέ κάθε περίπτωση μέ τό άγχος άσχετα τί είδους πάθος ήταν προηγούμενα. Έτσι ώστε όταν έχουμε μία κατάσταση ύστερι-

κού άγχους, τό άσυνείδητο αντίστοιχό του μπορεί νά είναι μία διέγερση όμοιου χαρακτήρα, όπως δειλία, ντροπή, άμηχανία, ή αντίθετα μία έντελώς διαφορετική. «Θετική» διέγερση του λιμπιντο ή καί μία ανταγωνιστική, έπιθετική διέγερση όπως ή μανία ή ό θυμός. Τό άγχος είναι έτσι ένα ανταλλαχτικό νόμισμα μέ τό όποίο ανταλλάσσονται ή μπορούν νά ανταλλαγούν όλα τά πάθη όταν τό αντίστοιχο ιδεόστο περιεχόμενο βρίσκεται κάτω άπό άπόψηση.

— γ) Μιά τρίτη παρατήρηση παρέχεται άπό τούς άσθενείς πού τά συμπτώματά τους παίρνουν τή μορφή πράξεων καί πού φαίνονται νά είναι καταπληχτικά άπαλλαγμένοι άπό τό άγχος. Όταν τούς έμποδίζουμε νά εκτελέσουν τίς μανιακές τους ενέργειες, τά πλυσίματά τους τίς τελετουργίες τους, ή όταν οι ίδιοι κάνουν μία όπόληρα νά εγκαταλείψουν μόνοι τους μία άπ' αυτές, ένας τρομερός φόβος τούς καταναγκάζει νά ύποκύψουν καί νά συνεχίσουν. Βλέπουμε λοιπόν ότι τό άγχος κρυβόταν κάτω άπό τή μανιακή πράξη καί πώς αυτή εκτελείται μονάχα για νά τό άποφύγει ό άσθενής. Στή μανιακή νεύρωση τό άγχος πού θά παρουσιαζόταν αντικαθίσταται άπό τό σχηματισμό συμπτωμάτων, καί όταν στραφούμε στήν ύστερία βρίσκουμε νά υπάρχει μία όμοια σχέση — σάν συνέπεια τής διαδικασίας τής άπόψησης είτε ένα καθαρά σχηματισμένο άγχος μέ συμπτώματα, είτε συμπτώματα χωρίς άγχος. Γι' αυτό σάν άφηρημένη έννοια φαίνεται σωστό νά λέμε ότι τά συμπτώματα γενικά σχηματίζονται μόνο καί μόνο για τό σκοπό διαφυγής άπό τήν άλλιώς άναπόφευκτη άνάπτυξη του άγχους.

Άπό τίς παρατηρήσεις μας για τήν άγχώδη νεύρωση καταλήξαμε ότι ή παρέκκλιση πού αποδεσμεύει τό άγχος, πραγματοποιήθηκε μέ βάση σωματικές διαδικασίες. Οι ά-

ναλύσεις ύστερικῶν καί μανιακῶν νευρώσεων προσφέρουν τό πρόσθετο συμπέρασμα πῶς μιά παρόμοια παρέκκλιση μπορεῖ νά προέρχεται ἀπό τήν ἀντίθεση πού γεννιέται ἀπό τά νοητικά θέσματα.

Τό δεύτερο καθήκον πού ἀναλάβουμε, νά ἀνακαλύψουμε ἕνα δεσμό ἀνάμεσα στό νευρωτικό ἄγχος (ἀνώμαλα χρησιμοποιημένο λίμπιντο) καί στό ἀντικειμενικό ἄγχος, (πού ἀντιστοιχεῖ μέ τήν ἀντίδραση στόν κίνδυνο), φαίνεται ἀκόμα πιό δυσκολοπραγματοποιήτο. Θά νόμιζε κανεῖς ὅτι δέν θά μπορούσε νά ὑπάρξει σύγκριση ἀνάμεσα στά δύο, κι ὡστόσο δέν ὑπάρχουν μέσα γιά νά διαχωρίσει κανεῖς τά συναισθήματα τοῦ νευρωτικοῦ ἄγχους ἀπό τά συναισθήματα τοῦ πραγματικοῦ.

Ὁ ἀναζητούμενος δεσμός μπορεῖ νά βρεθεῖ μέ τή βοήθεια τῆς ἀντίθεσης, πού τόσο συχνά προβάλλεται ἀνάμεσα στό ἐγώ καί στό λίμπιντο. Καθώς Εξέρουμε ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἄγχους εἶναι ἡ ἀντίδραση τοῦ ἐγώ στόν κίνδυνο καί τό συναισθημα γιά τή φυγή. Δέν εἶναι λοιπόν δύσκολο νά φανταστοῦμε πῶς καί στό νευρωτικό ἄγχος τό ἐγώ προετοιμάζεται γιά κάποια φυγή, ἀπό τίς ἀπαντήσεις τοῦ λίμπιντο καί ἀντιμετωπίζει αὐτό τόν ἐσωτερικό κίνδυνο σάν νά ἦταν ἐξωτερικός. Τότε θά ἐπαληθευτεῖ κι ἡ ἀντίληψή μας ὅτι τό ἄγχος θά πρέπει νά ὑπάρχει μαζί μέ κάτι πού προκαλεῖ φόβο. Ὅπως ὅταν ἡ ἔνταση ὠθεῖ στή φυγή καταλήγει νά δημιουργήσει μιά ἀντίσταση καί τή λήψη κατάλληλων ἀμυντικῶν μέτρων, ἔτσι κι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ νευρωτικοῦ ἄγχους καταλήγει στήν ἀνάπτυξη συμπτωμάτων πού ἐπιτρέπουν τή δέσμευση τοῦ ἄγχους.

Τό ἄγχος πού σημαίνει φυγή τοῦ ἐγώ ἀπό τό λίμπιντο, ὑποτίθεται παρ' ὅλ' αὐτά ὅτι ἔχει τήν πηγὴ του σ' αὐτό τό λίμπιντο.

Αὐτό εἶναι σκοτεινό, ἀλλά δέν πρέπει νά ξεχνῶμε πῶς τό λίμπιντο ἑνός ἀτόμου, ἀποτελεῖ τμήμα τῆς προσωπικότητάς του, καί δέν μπορεῖ νά ἔρθει σ' ἀντιπαράθεσή του σάν κάτι τό ἐξωτερικό. Κεῖνο πού ἀκόμα εἶναι σκοτεινό, εἶναι τό πρόβλημα τοῦ τοπογραφικοῦ δυναμικοῦ τῆς ἀνάπτυξης ἑνός ἄγχους δηλαδή, τί εἶδους νοητικές ἐνέργειες χρησιμοποιοῦνται καί σέ ποιά συστήματα ἀνήκουν. Δέν μπορῶ νά σῶς ὑποσχεθῶ πῶς θ' ἀπαντήσω κι' ἐδῶ. Θά στραφοῦμε πάντως στίς πηγές τοῦ ἄγχους, στά παιδιά καί στή γένεση τοῦ νευρωτικοῦ ἄγχους πού συνδέεται μέ τίς φοβίες.

Ἡ δειλία εἶναι πολύ συχνή στά παιδιά καί εἶναι ἀμφίβολο ἂν πρόκειται γιά ἀντικειμενικό ἢ νευρωτικό ἄγχος. Ἀπό τή μιά μεριά δέν μᾶς ἐκπλήσσει πού τά παιδιά φοβοῦνται τοὺς ξένους, τά παράξενα ἀντικείμενα καί καταστάσεις, καί ἐξηγοῦμε αὐτὴ τὴ στάση τους πολύ εὐκολα ἀναλογιζόμενοι τὴν ἀδυναμία καί τὴν ἀγνοιά τους. Τό παιδί θά ἐπιναλάμβανε μόνο τὴ συμπεριφορὰ τοῦ προϊστορικοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ σημερινοῦ πρωτόγονου πού ἐξαιτίας τῆς ἀγνοίας καί τῆς ἀδυναμίας του, φοβᾶται κάθε τι καινούργιο καί παράξενο καί πολλά πού τοῦ εἶναι γνωστά, καί πού ἐμεῖς πιά δέν τό φοβόμαστε. Θά ἀντιστοιχοῦσε ἐπίσης στίς προσδοκίες μας ἂν οἱ φοβίες τῶν παιδιῶν ἦταν τουλάχιστον ἕν μέρει τέτοιες ὡστε νά μπορούν νά ἀποδοθοῦν στίς πρωτόγονες περιόδους τῆς ἀνθρώπινης ἀνάπτυξης.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ δέν μπορούμε νά παραβλέψουμε ὅτι τά παιδιά δέν εἶναι ὅλα τό ἴδιο δειλά καί ὅτι κείνα ἀκριβῶς τά παιδιά πού εἶναι περισσότερο ἀπὸ συνήθως δειλά ἀπέναντι σέ κάθε εἶδους ἀντικείμενα καί καταστάσεις, εἶναι κείνα ἀκριβῶς πού γίνονται νευρωτικά. Ἡ νευρική διάθεση προδίνεται ἔτσι, ἀνάμεσα στά ἄλλα σημάδια καί ἀπὸ μίαν ἔντονη τάση πρὸς τό ἀντικειμενικό ἄγχος. Ἡ δει-

λία μάλλον παρά ή νευρικότητα φαίνεται νά είναι πρωταρχική. Καί καταλήγουμε στό συμπέρασμα πώς τό παιδί κι άργότερα ό ενήλικος, νιώθει ένα φόβο από τή δύναμη τοῦ λίμπιντό. του μόνο καί μόνο γιατί φοβάται τό κάθε τι. Ἡ προέλευση τοῦ άγχους από τό ίδιο τό λίμπιντο θ' άπορηπτόταν έτσι. Καί ή έρευνα τῶν συνθηκῶν τοῦ πραγματικοῦ άγχους θά οδηγούσε λογικά στήν άποψη ότι ή συνείδηση τῆς προσωπικῆς άδυναμίας καί άνικανότητας — κατωτέρας ὅπως τήν ονομάζει ό "Αντλερ — όταν είναι σέ θέση νά διατηρηθεῖ άργότερα στή Ζωή, είναι ή τελική αίτία τῆς νεύρωσης.

Τό ότι τέτοια συναισθήματα κατωτερότητας διατηροῦνται άργότερα στή Ζωή μαζί μέ μιά διάθεση γιά άγχος καί σχηματισμό συμπτωμάτων — φαίνεται τόσο διαπιστωμένο, πού χρειάζονται πολύ περισσότερες έξηγήσεις όταν σέ μιά εξαιρετική περίπτωση, τό αποτέλεσμα είναι κείνο πού ονομάζουμε «υγεία». Τί μπορούμε ὅμως νά μάθουμε από τήν προσεχτική παρατήρηση τῆς δειλίας στά παιδιά: Τό μικρό παιδί φοβάται πρώτα άπ' όλα τούς Εένους ανθρώπους. Οί καταστάσεις άποχτοῦν σημασία μόνο σχετικά μέ τά άτομα πού άφοροῦν ενώ τά αντικείμενα άποχτοῦν σημασία πολύ άργότερα. Τό παιδί ὅμως δέν φοβάται αὐτούς τούς Εένους ανθρώπους έπειδή τούς άποιδεί κακές προθέσεις, συγκρίνοντας τή δύναμή τους μέ τήν άδυναμία του, καί άναγνωρίζοντας έτσι σ' αὐτούς ένα κίνδυνο γιά τήν ύπαρξή του, τήν ασφάλειά του, καί τήν έλευθερία του από τήν ὀδύνη. Μιά τέτοια αντίληψη ενός παιδιοῦ πού ύποπτεύεται καί τρομοκρατεῖται από μιά συντριπτική επιθετικότητα τοῦ κόσμου είναι μιά πολύ φτωχή θεωρητική κατάσταση. "Αντίθετα τό παιδί ύποχωρεῖ τραμαγμένο μπρός σ' ένα Εένονο πρόσωπο, γιατί είναι συνηθισμένο — καί γι' αὐτό περιμένει — νά βλέπει ένα άγαπητό καί γνωστό πρόσωπο, καί

πρώτα - πρώτα τή μητέρα του. Ἡ άπογοήτευσή του καί ή λαχτάρα του αλλάζουν σέ άγχος γιατί τό λίμπιντό του, δέν μπορεί νά επεκταθεῖ καί ταυτόχρονα δέν μπορεί νά μείνει έκκενρές κι έτσι έκκενώνεται μέ τή μεταμόρφωσή του σέ άγχος. Δέν μπορεί νά είναι σύμπτωση επίσης ότι σ' αὐτή τήν κατάσταση πού είναι τό πρότυπο τοῦ παιδικοῦ άγχους οί συνθήκες τοῦ πρωταρχικοῦ άγχους κατά τή γέννηση, ὁ χωρισμός, δηλαδή, από τή μητέρα του, έπαναλαμβάνεται κι εδώ.

Οί πρώτες φοβίες στά παιδιά σχετίζονται μέ τό σκοτάδι καί τή μοναξιά. Ἡ πρώτη συχνά διατηρεῖται σ' ὄλη τή Ζωή. Κοινή καί στίς δυό είναι ή λαχτάρα γιά τόν άπόντα προστάτη, δηλαδή τή μητέρα του. Κάποτε άκουσα ένα παιδί πού φοβισμένο από τό σκοτάδι φώναξε: «Θεία, πές μου κάτι, φοβάμαι». Κείνη εἶπε: «Τί τό θές; είναι σκοτάδι καί δέν μέ βλέπεις». Καί τό παιδί άπάντησε: «Όταν κάποιος μιλάει ὄλα γίνονται πιό φωτεινά». Ἡ λαχτάρα πού νοιώθει μέσα στό σκοτάδι μεταβάλλεται έτσι σέ φόβο από τό σκοτάδι. Διαπιστώνοντας πώς τό νευρωτικό άγχος είναι κάθε άλλο παρά δευτερεύουσα καί ειδική περίπτωση αντικειμενικοῦ άγχους, βλέπουμε αντίθετα ότι ύπάρχει κάτι στό μικρό παιδί πού συμπεριφέρεται σάν πραγματικό άγχος — δηλαδή γεννιέται από φορτισμένο λίμπιντο πού δέν έχει έκκενωθεῖ. Φαίνεται πώς τό παιδί φέρνει στόν κόσμο έλάχιστο αντικειμενικό άγχος.

Σ' αὐτές ὄλες τίς καταστάσεις, πού άργότερα μπορούν νά γίνουν οί προϋποθέσεις τῆς φοβίας, στά ύψώματα, στά στενά γεφύρια, πάνω από τό νερό, στά τραίνα καί στά βαπόρια, τό μικρό παιδί δέν δείχνει φόβο — ὅσο πιό λίγο ξέρεי τόσο πιό λίγο φοβάται. Θά ήταν καλύτερα νά είχε κληρονομήσει περισσότερα από τά ένστιχτα κείνα πού προστα-

τεύουν τη ζωή. Γιατί τότε θά ήταν πολύ πιό εύκολο νά τό παρακολουθεῖ κανείς καί νά τό προστατεύει. Θά τρέξει στήν ὄχθη τοῦ νεροῦ, θά σκορφαλώσει στό περβάζι τοῦ παρθύριου, θά παίξει μέ μύτερά ἀντικείμενα καί μέ τή φωτιά, μέ λίγα λόγια θά κάνει τό κάθε τι πού τό βλάπτει καί πού ἀνησυχεῖ αὐτούς πού τό φροντίζουν. Μιά καί δέν ἐπιτρέπεται τό παιδί νά μαθαίνει τούς κινδύνους μέ τή δική του πείρα ὁ πραγματικός φόβος εὐπνάζει μέσα του τελικά στήν ἐκπαίδευση. Τώρα ἄν συμβαίνει μερικά παιδιά νά μαθαίνουν πολύ πρόθυμα αὐτή τή δειλία καί ὕστερα νά ἐφευρίσκουν κινδύνους γιά τούς ὁποίους ἀκόμα δέν τά ἔχουν προειδοποιήσει, αὐτό μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ μέ τό ὅ,τι αὐτά τά παιδιά ἔχουν μεγαλύτερες ἀνάγκες τοῦ λίμπιντό ὅπό τά ἄλλα ἢ πώς τάχουν κακομάθει ἀπό μικρά μέ ἱκανοποιήσεις τοῦ λίμπιντο. Δέν εἶναι παράξενο ἄν αὐτά τά παιδιά πού ἀργότερα γίνονται νευρικά ἀνήκουν στόν ἴδιο τύπο. Ξέρουμε ὅτι ἡ πιό εὐνοϊκή περίσταση γιά τήν ἀνάπτυξη μιᾶς νεύρωσης βρίσκεται στήν ἀνικανότητα νά ὑπομείνει κανείς μεγάλο βαθμό συσσώρευσης τοῦ λίμπιντο ἐπί πολύ χρόνο.

Θά παρατηρήσετε τώρα ὅτι ἐδῶ, ὁ παράγοντας κράση, πού δέν τόν ἀρνηθήκαμε ποτέ, παίζει σημαντικό ρόλο. Διαμαρτυρόμαστε μόνο ὅταν ἄλλοι τόν τονίζουν ἀποκλείοντας ὅλες τίς ἄλλες ἀπόψεις καί ὅταν εἰσάγουν τόν παράγοντα κράση ἀκόμα καί κεῖ ὅπου σύμφωνα μέ τίς ὁμόθυμες διαπιστώσεις τόσο τῆς παρατήρησης, ὅσο καί τῆς ἀνάλυσης δέν παρουσιάζεται ἡ παίζει μόνο ἓνα δευτερεύοντα ρόλο.

Ὁ παιδικός φόβος λοιπόν ἔχει πολύ μικρή σχέση μέ τό ἀντικείμενικό ἄγχος (φόβο πραγματικοῦ κινδύνου) εἶναι, ὅμως, στενά συνδεδεμένος μέ τό νευρωτικό ἄγχος τῶν ἐνηλίκων προέρχεται, ὅπως τό τελευταῖο, ἀπό συσσωρευμένο λίμπιντο καί ὑποκαθιστᾷ κάποιο ἄλλο ἐξωτερικό ἀντικεί-

μενο ἢ κάποια κατάσταση γιά τό ἐρωτικό ἀντικείμενο πού του λείπει.

Ίσως χαρεῖτε τώρα μαθαίνοντας ὅτι ἡ ἀνάλυση τῶν φοβιῶν ἔχει λίγα πράγματα νά μᾶς μάθει ἀκόμα, ἀπ' ὅσα μάθαμε ἤδη. Συμβαίνουν τά ἴδια σ' αὐτές ὅπως καί στό ἄγχος τῶν παιδιῶν. Τό λίμπιντο πού δέν μπορεῖ νά ἐκκενωθεῖ μετατρέπεται συνεχῶς σέ φαινομενικά «ἀντικειμενικό» ἄγχος κ' ἔτσι ἓνας ἀσήμαντος ἐξωτερικός κίνδυνος χρησιμοποιεῖται σάν ὑποκατάστατο κείνου πού ἐπιθυμεῖ τό λίμπιντο. Ἡ συμφωνία ἀνάμεσα στίς δύο μορφές τοῦ ἄγχους δέν εἶναι ἐνοχλητική. Κάθε ὑστερική φοβία μπορεῖ νά ἀναχθεῖ σ' ἓνα παιδικό φόβο, πού εἶναι ἡ συνεχεία του, ἀκόμα κι ἄν ὁ φόβος αὐτός εἶχε ἓνα διαφορετικό περιεχόμενο καί ἐπρεπε νά ἀναμάζεται ἄλλιως. Ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς δύο καταστάσεις βρίσκεται στό μηχανισμό τους. Γιά νά μετατραπῆ στόν ἐνήλικο τό λίμπιντο σέ ἄγχος δέ φτάνει πιά νά εἶναι προσωρινά ἀνίκανο τό λίμπιντο νά χρησιμοποιηθεῖ. Ὁ ἐνήλικος ἀπό καιρό ἔχει μάθει νά διατηρεῖ ἓνα τέτοιο λίμπιντο σέ ἐκκρεμότητα ἢ νά τό χρησιμοποιεῖ μέ διαφορετικό τρόπο. Ὅταν ὅμως τό λίμπιντο εἶναι συνδεδεμένο μέ μιά νοητική διέγερση πού ὑπέστη ἀπόθηση, ἀποκαθίστανται συνθήκες ὅμοιες μέ κείνες πού ὑπάρχουν στό παιδί, ὅταν δέν ὑπάρχει ἀκόμα καμμιά διάκριση ἀνάμεσα στό συνειδητό καί στό ἀσυνειδητό. Καί μέ μιά ἐπαναστροφή στήν παιδική φοβία προσφέρεται μιά, ὡς πούμε, γέφυρα ἀπό τήν ὁποία μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ ἄνετα ἡ μετατροπή τοῦ λίμπιντο σέ ἄγχος. Ὅπως θά θυμόσαστε, ἐξετάσαμε τήν ἀπόθηση σέ ἀρκετή ἔχταση, ἀλλά κατά τήν ἐξετάση αὐτή ἐνδιαφερόθηκαμε μονάχα γιά τό τί γίνεται Ἡ ἸΔΕΑ πού ἀπωθεῖται. Γιατί ἔτσι, φυσικά, μᾶς ἦταν πιό εύκολο νά ἀναγνωρίσουμε καί νά παρουσιάσουμε τό θέμα. .Ως

τώρα όμως παραβλέψαμε τό πρόβλημα: τί όπέγινε τό πάθος πού ήταν προσκολλημένο σ' αύτή τήν ιδέα. Τώρα γιά πρώτη φορά μοθαίνουμε πώς ή μότρα του είναι νά μετατρέπεται σέ άγχος, άσχετα ποιό θά ήταν τό πάθος άν έξελισσόταν όμαλά. Αύτή ή μεταβολή του πάθους είναι τό κατά πολύ σημαντικότερο όποτέλεσμα τής διαδικασίας τής άπώθησης. Πάντως αύτό είναι δύσκολο νά τό έξηγήσω γιατί δέν μπορούμε νά ύποστηρίξουμε τήν ύπαρξη άσυνειδητών παθών κατά τόν ίδιο τρόπο πού ύποστηρίζουμε τήν ύπαρξη τών άσυνειδητών ιδεών. Μιά ιδέα παραμένει ή ίδια ώς ένα σημείο, άδιάφορο άν είναι συνειδητή ή άσυνειδητή. Μπορούμε νά ύποδείξουμε κάτι πού άντιστοιχεί μέ μία άσυνειδητή ιδέα. Ένα πάθος όμως είναι μία διαδικασία πού προϋποθέτει μία εκκένωση ένεργείας και πρέπει νά τό έξετάσουμε έντελώς διαφορετικά από μίαν ιδέα.

Είπα ότι ή μετατροπή σέ άγχος ή πιό σωστά ή εκκένωση μέ τή μορφή του άγχους ήταν ή άμηση κατάληξη του λίμπιντο πού συναντάει άπώθηση. Πρέπει νά πω ότι δέν είναι ή μόνη ή τελική τής κατάληξη. Στίς νευρώσεις, συμβαίνουν διαδικασίες πού σκοπός τους είναι νά προλάβουν τήν άνάπτυξη του άγχους και πού επιτυγχάνουν σ' αύτό μέ ποικίλους τρόπους. Στίς φοβίες λ.χ. διακρίνονται καθαρά δύο στάδια νευρωτικής διαδικασίας. Τό πρώτο πραγματοποιεί τις άπωθήσεις και τή μετατροπή του λίμπιντο σέ άγχος πού ύστερα προσδένεται σέ κάποιο έξωτερικό κίνδυνο. Τό δεύτερο άποτελείται από τή δημιουργία όλων αυτών των προφυλάξεων και έξασφαλίσεων μέ τις όποιες θ' άποφύγουμε κάθε έπαφή μ' αυτόν τόν έξωτερικευμένο κίνδυνο. Η άπώθηση είναι μία προσπάθεια φυγής του έγώ από τό λίμπιντο πού είναι επικίνδυνο. Η φοβία μπορεί νά συγκριθεί μ' ένα όχυρό ένάντια στον έξωτερικό κίνδυνο πού τώρα βρίσκεται

στή θέση του φοβερού λίμπιντο. Η άδυναμία αυτού του άμυντικού συστήματος στις φοβίες είναι ότι τό φρούριο πού φυλάγεται τόσο καλά από έξω παραμένει έκτεθειμένο στον κίνδυνο από μέσα. Η προβολή προς τά έξω του κινδύνου από τό λίμπιντο δέν μπορεί ποτέ νά είναι έντελώς έπιτυχής.

Γι' αύτό στις άλλες νευρώσεις χρησιμοποιούνται άλλα άμυντικά συστήματα ένάντια στή δυνατότητα τής άνάπτυξης του άγχους. Γιά λόγους οικονομίας έδώ θά προσθέσω μονάχα αυτό: Μίλησα ήδη γιά ΑΝΤΙΦΟΡΤΙΣΕΙΣ πού δημιουργεί τό έγώ κατά τήν άπώθηση και πού πρέπει νά διατηρούνται γιά νά διατηρηθεί ή άπώθηση. Σκοπός αυτών των άντιφορτίσεων είναι νά δημιουργήσουν τις διάφορες μορφές άμυνας ένάντια στην άνάπτυξη του άγχους μετά τήν άπώθηση.

*Ας γυρίσουμε τώρα στις φοβίες: Έλπίζω ότι καταλάβετε πόσο ακατάλληλη είναι ή προσπάθεια νά έξηγήσουμε τό περιεχόμενό τους, χωρίς νά ύπολογίσουμε τήν προέλευσή τους, δηλαδή τό άντικείμενο ή τήν κατάσταση πού μεταβλήθηκε σέ φοβία. Τό περιεχόμενο τής φοβίας έχει μία σημασία πού μπορεί νά συγκριθεί μέ τή σημασία πού μπορεί νά συγκριθεί μέ τή σημασία του εκδηλου όνείρου — είναι μία πρόσοψη. Μ' όλες τις μεταβολές πρέπει νά παραδεχτούμε ότι άνάμεσα στα περιεχόμενα των διαφόρων φοβιών βρίσκονται πολλές πού, όπως τονίζει ο Χώλ, είναι ιδιαίτερα κατάλληλες, λόγω φυλογενετικής κληρονομικότητας, νά γίνουν άντικείμενα φόβου. Συμφωνεί μάλιστα μέ τό ότι πολλά άπ' αυτά τά φοβερά άντικείμενα δέν έχουν καμμία σχέση μέ τόν κίνδυνο, έχτός από μία ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ.

Πειστήκαμε έτσι γιά τήν άπόλυτη κεντρική θέση πού κατέχει τό πρόβλημα του άγχους στην ψυχολογία των νευρώσεων. Αποχτήσαμε μία πλήρη ιδέα γιά τό πώς ή άνάπτυ-

Ξη τοῦ ἄγχους εἶναι δεμένη μέ τή μοῖρα τοῦ λίμπιντο καί τό ἀσυνείδητο. Ὑπάρχει μόνο ἕνας ἀσύνδετος μῖθος, ἕνα κενό, στή θεωρία μας κι αὐτό εἶναι τό ὅτι στό κάτω - κάτω δύσκολα μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ ὅτι τό «ἀντικειμενικό ἄγχος» πρέπει νά θεωρηθεῖ σάν μιᾶ ἔκφραση τοῦ ἐνστίκτου τοῦ ἐγώ γιά αὐτοσυντήρηση.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΙΜΠΙΝΤΟ: ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ

Συχνά μιλήσαμε γιά τή διαφορά ἀνάμεσα στά σεξουαλικά ἐνστίχτα καί τά ἐνστίχτα τοῦ ἐγώ. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ ἀπώθησις ἔδειξε πώς μποροῦν νά ἔρθουν σ' ἀντίθεση μεταξύ τους, πώς τά σεξουαλικά ἐνστίχτα ὑποτάσσονται φαινομενικά καί ἀναγκάζονται νά βρῆσκουν τήν ἱκανοποίησή τους μέσω τῶν ὁδῶν πού ἀκολουθοῦν παρακαμπτήρια κατεύθυνση ἐπιστροφῆς ὅπου στό ἀπόρθητο ἀσυλό τους ἀποζημιώνονται γιά τήν ἥττα τους. Ἐπειτα ἔγινε φανερό πώς ἀπό τήν ἀρχή καθένα ἀπ' αὐτά ἔχει διαφορετική σχέση μέ τή σκληρή Ἀνάγκη, ἔτσι ὥστε οἱ ἐξελίξεις τους νά εἶναι διαφορετικές καί ἀποχτοῦν διαφορετικές στάσεις ἀπέναντι στήν ἀρχή τῆς πραγματικότητας. Τελικά πιστεύουμε πώς μποροῦμε νά παρατηρήσουμε ὅτι τά σεξουαλικά ἐνστίχτα εἶναι συνδεδεμένα πολύ στενότερα μέ τό πάθος τοῦ ἄγχους ἀπ' ὅσο εἶναι τά ἐνστίχτα τοῦ ἐγώ — ἕνα συμπέρασμα πού μονάχα σ' ἕνα σημαντικό σημεῖο φαίνεται ἀκόμα ἀτελές. Γιά νά τό ὑποστηρίξουμε μποροῦμε νά προβάσουμε τό παρακάτω ἀξιόλογο γεγονός, ὅτι ἔλλειψη ἱκανοποίησης τῆς πείνας καί τῆς δίψας, τῶν δύο πιό βασικῶν ἐνστίχτων αὐτοσυντήρησης, ποτέ δέν καταλήγει νά μετατραπεῖ σέ ἄγχος, ἐνῶ ἡ μετατροπή τοῦ ἀνικανοποίητου λίμπιντο σέ ἄν-

χος εἶναι, ὅπως μάθαμε, ἕνα πολύ γνωστό καί συχνά παρατηρούμενο φαινόμενο.

Φυσικά δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ τό δικαίωμά μας νά διακρίνουμε ἀνάμεσα στά σεξουαλικά ἐνστίχτα καί τά ἐνστίχτα τοῦ ἐγώ. Ἡ ὑπαρξη τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστίχτου σάν μιᾶ εἰδική δραστηριότητα στό ἄτομο προϋποθέτει αὐτό τό δικαίωμα. Τό μόνο πρόβλημα εἶναι τί σημασία πρέπει νά δοθεῖ σ' αὐτή τή διάκριση, καί πόσο ριζική καί ἀποφασιστική σκοπεύουμε νά τή θεωρήσουμε. Ἡ ἀπάντηση σ' αὐτό ἐξαρτᾶται ἀπό τό πόση διαφορά μποροῦμε νά διαπιστώσουμε στή συμπεριφορά τῶν σεξουαλικῶν ἐνστίχτων τόσο στίς σωματικές ὅσο καί στίς νοητικές τους ἐκδηλώσεις, ἀπό τή συμπεριφορά τῶν ἄλλων ἐνστίχτων πού τούς ἀντιπαρτίθενται καί πόσο σημαντικά διαπιστώνεται ὅτι εἶναι τά ἀποτελέσματα πού προκύπτουν ἀπ' αὐτές τίς διαφορές. Δέν ἔχουμε φυσικά κανένα κίνητρο γιά νά ὑποστηρίξουμε καμμιά διαφορά στή βασική φύση τῶν δύο ὁμάδων τῶν ἐνστίχτων, καί θά ἦταν δύσκολο νά διαπιστώσουμε καμμιά. Καί οἱ δύο μᾶς παρουσιάζονται μονάχα σάν περιγραφές τῶν πηγῶν τῆς ἐνέργειας σ' ἕνα ἄτομο, καί ἡ συζήτηση ἄν βασικά εἶναι ἕνα καί τό αὐτό ἢ διαφέρουν οὐσιαστικά, κι ἄν εἶναι ἕνα πότε ξεχωρίστηκαν μεταξύ τους, δέν μπορεῖ νά γίνῃ μέ βάση αὐτές μονάχα τίς ἐννοιες ἀλλά πρέπει νά βασίζεται στά βιολογικά γεγονότα πού κρύβονται πίσω τους. Σήμερα ξέρουμε πολύ λίγα πράγματα γι' αὐτά καί ἀκόμα ἄν ξέραμε περισσότερο δέν θάχαν σημασία γιά τό ἔργο τῆς ψυχανάλυσης.

Εἶναι φανερό πώς λίγο θά μᾶς ὠφελοῦσε ἄν τονίζαμε τήν πρωταρχική ἐνότητα ὄλων τῶν ἐνστίχτων, ὅπως ἔκανε ὁ Γιούγκ καί περιγράψαμε ὅλες τίς ἐνέργειες πού ἀπορέουν ἀπ' αὐτά σάν «λίμπιντο». Θά ἀναγκαζόμασταν τότε νά μιλή-

σουμε για σεξουαλικό και μη σεξουαλικό λίμπιντο, μιά και ή σεξουαλική λειτουργία δέν πρόκειται νά παραμεριστεί από τό πεδίο τής νοητικής ζωής μέ κανένα τέτοιο τέχνασμα. Ό όρος λίμπιντο πάντως σωστά διατηρείται γιά τίς ένστικτώδεις δυνάμεις τής σεξουαλικής ζωής όπως κάναμε ως τώρα.

Νομίζω ότι γιά τή διάκριση σεξουαλικών ένστικτων και ένστικτων αυτοσυντήρησης δέν είναι άρμόδια ή ψυχανάλυση. Από βιολογική άποψη βέβαια υπάρχουν διάφορες ένδείξεις ότι ή διάκριση είναι σημαντική. Γιατί ή σεξουαλική λειτουργία είναι ή μόνη λειτουργία ενός ζωντανού οργανισμού πού άπλώνεται πέρα πό από τό άτομο και έξασφαλίζει τό σύνδεσμό τους μέ τό είδος του. Είναι άναμφισβήτητο ότι ή άσκηση αύτης τής λειτουργίας δέν προσφέρει πάντα πλεονεκτήματα στό άτομο, όπως κάνουν οι άλλες δραστηριότητές του, αλλά πως γιά χάρη μις έξαιρετικά μεγάλης εύχαρίστησης πού συνεπάγεται, μπλέκει προς χάρη αύτης τής λειτουργίας σέ κινδύνους πού άπειλούν και συχνά άφαιρούν τή ζωή του. Έντελως ιδιότροπες διαδικασίες μεταβολισμού άπατούνται ίσως γιά νά διατηρήσουν ένα μέρος τής ζωής του άτόμου σάν μιά παρακαταθήκη γιά τούς άπογόνους. Καί τέλος ό άτομικός οργανισμός πού θεωρεί τόν έαυτό του σάν τό σπουδαιότερο και τό σεξουαλισμό σάν ένα μέσο όπως όλα τά άλλα γιά τήν άτομική του ικανοποίηση, είναι από βιολογική άποψη μόνο ένα έπεισόδιο σέ μιά σειρά γενεών, μιά βραχύβια άπόφυση ενός σπερματοζωοειδούς πού είναι προικισμένο μέ ούσιαστική άθανασία, πού μπορεί νά συγκριθεί μέ τόν προσωρινό κάτοχο ενός κληροδοτήματος πού θά έπιβιώσει από τό θάνατό του.

Άκολουθώντας τή διάκριση ανάμεσα στά σεξουαλικά ένστικτα και εκείνα του έγώ, βρήκαμε τό κλειδί γιά τήν κα-

τανόηση τής ομάδας των νευρώσεων μεταβίβασης. Μπορούμε νά παρακολοθήσουμε άναδρομικά τήν καταγωγή τους σέ μιά βασική κατάσταση όπου τά σεξουαλικά ένστικτα ήρθαν σέ σύγκρουση μέ τά ένστικτα αυτοσυντήρησης ή — γιά νά τό πούμε βιολογικά — όπου τό έγώ υπό τήν ιδιότητα του άνεξάρτητου άτομικού οργανισμού ήρθε σέ αντίθεση μέ τόν έαυτό του υπό τήν ιδιότητα του μέλους μις σειράς γενεών. Ένας τέτοιος διαχωρισμός ύπάρχει ίσως μονάχα στον άνθρωπο, έτσι πού, άν τό πάρουμε γενικά, ή άνωτερότητά του άπέναντι στά άλλα ζώα, μπορεί νά προέρχεται από τήν ικανότητα νά παθαίνει νευρώσεις. Η υπερβολική άνάπτυξη του λίμπιντο του ανθρώπου και ή πλούσια έπεξεργασία τής νοητικής του ζωής φαίνεται νά άποτελούν τίς προϋποθέσεις πού δημιουργούν τίς συγκρούσεις αυτού του είδους. Πάντως είναι φανερό ότι αυτοί είναι οι όροι κάτω από τούς όποιους ό άνθρωπος προόδεψε τόσο πολύ πέρα από κείνο πού έχει κοινό μέ τά ζώα, έτσι ώστε ή ικανότητά του γιά νέυρωση θά είναι άπλως ή άλλη όψη του νομίματος γιά τήν ικανότητά του γιά πολιτιστική άνάπτυξη. Κι αυτά όμως δέν είναι παρά σκέψεις πού μας άπομακρύνουν από τό έργο μας.

Ός έδώ ή άνάλυσή μας προχώρησε μέ βάση τήν ύπόθεση ότι οι εκδηλώσεις των σεξουαλικών ένστικτων και των ένστικτων του έγώ μπορούν νά διακριθοούν μεταξύ τους. Στίς νευρώσεις μεταβίβασης αυτό δέν παρουσιάζει καμμιά δυσκολία. Ονομάσαμε τίς έπενδύσεις ένεργείας πού κατευθύνονται από τό έγώ προς τό άντικείμενο των σεξουαλικών του έπιθυμιών «λίμπιντο» και όλες τίς έπενδύσεις πού προέρχονται από τά ένστικτα αυτοσυντήρησής του, συμφέροντά του. Καί παρακολουθώντας τίς έπενδύσεις στό λίμπιντο, τίς μεταβολές τους, και τήν τελική τους κατάληξη

μπορέσαμε να δοῦμε γιά πρώτη φορά στό έσωτερικό τῶν λειτουργιῶν τῶν δυνάμεων τῆς νοητικῆς ζωῆς. Οἱ νευρώσεις μεταβίβασης προσέφεραν τό καλύτερο ὑλικό γι' αὐτή τήν έξερεύνηση. Τό ἐγώ ὁμως — ἡ σύνθεσή του ἀπό διάφορες ὀργανώσεις μέ τήν κατασκευή τους καί τόν τρόπο λειτουργίας — δέν ἔχει σαφηνισθεῖ ἀκόμα. Φτάσαμε νά πιστέψουμε πώς θ' ἀποιτηθεῖ ἡ ἀνάλυση ἄλλων νευρωτικῶν ἀνωμαλιῶν πρὶν ξεκαθαρίσουμε αὐτά τὰ θέματα.

.. Ἡ ἐπέκταση τῶν ψυχαναλυτικῶν ἀντιλήψεων σ' αὐτές τίς ἄλλες παθήσεις ἄρχισε ἀπό πολύ νωρίς. Ἀπό τό 1908 κίόλας ὁ Κάρλ Ἀμπραχαμ, ἐξέφρασε τήν ὀποψη, ὕστερα ἀπό μιά συζήτηση μαζί μου, πώς τό κύριο χαρακτηριστικό τῆς πρώιμης ἀνοιας (πού εἶναι μιά ἀπό τίς ψυχώσεις) εἶναι ὅτι σ' αὐτή τήν ἀρρώστια **ΛΕΙΠΟΥΝ ΟΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΜΕ ΛΙΜΠΙΝΤΟ (ΨΥΧΟΣΕΞΙΟΥΑΛΙΚΕ Σ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΥΣΤΕΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΩΪΜΗ ΑΝΟΙΑ)**. Τότε ὁμως γεννήθηκε ἡ ἀπορία: Τί συμβαίνει στό λίμπιντο τῶν ἀρρώστων ἀπό ἀνοια ὅταν ἀποστρέφεται ἀπό τὰ ἀντικείμενά του; Ὁ Ἀμπραχαμ δέν δίστασε ν' ἀπαντήσει πώς στρέφεται πίσω στό ἐγώ καί **ΟΤΙ ΑΥΤΗ Η ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΕΙΝΑΙ Η ΠΗΓΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΙΣΘΗΣΕΩΝ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΩΪΜΗ ΑΝΟΙΑ**. Ἡ παραίσθηση τοῦ μεγαλείου μπορεῖ νά συγκριθεῖ σέ κάθε σημείο μέ τήν πολύ γνωστή ὑπερεκτίμηση τοῦ ἀντικειμένου σέ μιά ἐρωτική σχέση. Ἔτσι κατορθώσαμε γιά πρώτη φορά νά καταλάβουμε ἓνα χαρακτηριστικό μιᾶς ψυχοπάθειας φέροντάς τήν σέ παραλληλισμό μέ τό φυσιολογικό ἔρωτα.

Αὐτές οἱ παλιές ἀπόψεις τοῦ Ἀμπραχαμ διατηρήθηκαν στήν ψυχανάλυση καί ἔγιναν ἡ βάση τῶν ἀπόψεών μας σχετικά μέ τίς ψυχώσεις. Σιγά - σιγά συνηθίσαμε τήν ἀντι-

ληψη ὅτι τό λίμπιντο, πού τό βρίσκουμε προσακολλημένο σέ ὀρισμένα ἀντικείμενα καί πού εἶναι ἡ ἔκφραση μιᾶς ἐπιθυμίας νά ἀποκτήσει κάποια ἱκανοποίηση ἀπ' αὐτά τὰ ἀντικείμενα μπορεῖ ἐπίσης νά τό ἐγκαταλείψει καί νά βάλει τό ἴδιο τό ἐγώ στή θέση τους.

Τό ὄνομα **ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ** τό δανεστήκαμε ἀπό μιά διαστροφή πού ἀναλύθηκε ἀπό τόν Π. Ναικε, ὅπου ἓνα ἐνήλικο ἄτομο Εοδεύει στό ἴδιο του τό σῶμα ὅλα τὰ χόδια πού συνήθως προσφέρονται μόνο σ' ἓνα σεξουαλικό ἀντικείμενο ἔξένο πρὸς αὐτόν. Ἡ σκέψη τότε μᾶς ἀνακάλυψε ἀμέσως ὅτι ἂν μιά τέτοια καθήλωση στό ἴδιο τό σῶμα ἐνός ἀτόμου μπορεῖ νά συμβεῖ αὐτό εἶναι ἀδύνατο ν' ἀποτελεῖ σπάνια ἐξαίρεση καί στερεῖται σημασίας. Ἀντίθετα εἶναι δυνατό αὐτός ὁ **ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ** νά εἶναι ἡ γενική ἀρχική κατάσταση, ἀπό τήν ὁποία ἀναπτύσσεται ἀργότερα ἡ **ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ**, χωρίς μ' αὐτό ἀναγκαστικά νά πραγματοποιεῖ μιά ἐξαφάνιση τοῦ ναρκισσισμοῦ. Θά πρέπει νά θυμηθεῖ κανεῖς ἀκόμα τήν ἐξέλιξη τοῦ λίμπιντο τοῦ ἀντικειμένου, ὅπου κατ' ἀρχή πολλές ὀπό τίς σεξουαλικές παρορμήσεις ἱκανοποιοῦνται στό ἴδιο τό σῶμα τοῦ παιδιοῦ — ὅπως λέμε αὐτοερωτικά — καί πώς αὐτή ἡ ἱκανότητα γιά αὐτοερωτισμό ἐξηγεῖ τήν καθυστέρηση τοῦ σεξουαλισμοῦ νά μάθει νά συμμορφώνεται μέ τήν ἀρχή τῆς πραγματικότητας. Ἔτσι φάνηκε ὅτι ὁ αὐτοερωτισμός εἶναι ἡ σεξουαλική δραστηριότητα τῆς ναρκισσιστικῆς φάσης τοῦ λίμπιντο.

Μέ λίγα λόγια, σχηματίσαμε μιά ἰδέα γιά τή σχέση ἀνάμεσα στό λίμπιντο τοῦ ἐγώ καί τό λίμπιντο τοῦ ἀντικειμένου, πού μπορῶ νά σᾶς τήν παρουσιάσω μέ μιά σύγκριση ἀντλημένη ἀπό τή Ζωολογία. Σκεφτεῖτε τίς ἀπλούστερες μορφές τῆς ζωῆς πού ἀποτελοῦνται ἀπό μιά μικρή μάζα

από ελάχιστα διαφοροποιημένες πρωτοπλασματικές ουσίες. Ἐπλώνουν προεξοχές πού λέγονται ψευτοπόδια κι ὅπου ξεχειλίζει τό πρωτόπλασμα. Μποροῦν ὅμως πάλι νά μαζέψουν αὐτές τίς προεξοχές καί νά ξανασημασιτοῦν σέ μάζα. Συγκρίνουμε αὐτή τήν ἐπέχταση τῶν προεξοχῶν μέ τήν ἀκτινοβολία τοῦ λίμπιντο σ' ἄλλα ἀντικείμενα, ἐνῶ ὁ μεγαλύτερος ὄγκος τοῦ λίμπιντο μπορεῖ ἀκόμα νά παραμένει μέσα στό ἐγώ. Πιστεύουμε ὅτι κάτω ἀπό ὁμαλές συνθήκες τό λίμπιντο τοῦ ἐγώ μπορεῖ νά μεταβληθεῖ σέ λίμπιντο τοῦ ἀντικειμένου χωρίς δυσκολία κι αὐτό πάλι μπορεῖ ἀργότερα νά ἀπορροφηθεῖ μέσα στό ἐγώ.

Βάσει αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων εἶναι τώρα δυνατό νά ἐξηγήσουμε μιά ὀλόκληρη σειρά νοητικῶν καταστάσεων, ἢ πιό μετριόφρονα, νά περιγράψουμε χρησιμοποιώντας ὄρους τῆς θεωρίας τοῦ λίμπιντο, καταστάσεις πού ἀνήκουν στή φυσιολογική ζωή· λ.χ. τήν κατάσταση τοῦ νοῦ πού ἀναφέρεται στίς συνθήκες τοῦ «νά εἶναι ἐρωτευμένος» κανείς, τήν κατάσταση τῆς ὀργανικῆς ἀρρώστιας ἢ τοῦ ὕπνου. Γιά τήν κατάσταση τοῦ ὕπνου δεχτήκαμε ὅτι βασίζεται σέ μιά ἀποχώρηση ἀπό τόν ἔξω κόσμο καί μιά συγκέντρωση στήν ἐπιθυμία γιά ὕπνο. Δεχτήκαμε ὅτι ἡ νυχτερινή νοητική δραστηριότητα πού ἐκφράζεται στά ὄνειρα ὑπηρετοῦσε τό σκοπό τῆς ἐπιθυμίας γιά ὕπνο καί ἀκόμα ὅτι τήν κυβερνοῦσαν ἀποκλειστικά ἐγωϊστικά κίνητρα. Στό φῶς τῆς θεωρίας τοῦ λίμπιντο μποροῦμε νά τό ἐπεχτείνουμε αὐτό καί νά ποῦμε ὅτι ὁ ὕπνος εἶναι μιά κατάσταση ὅπου ὅλες οἱ ἐπενδύσεις τῶν ἀντικειμένων, τόσο τοῦ λίμπιντο ὅσο κι οἱ ἐγωϊστικές ἐγκαταλείπονται καί ἀποσύρονται πάλι στό ἐγώ. Ἡ ὁμοιότητα πού βλέπουμε στήν κατάσταση πού ἀναχᾶ κάθε νύχτα ὁ κοιμώμενος μέ τήν εὐτυχισμένη ἀπομόνωση τῆς ἐσωμήτριας ὑπαρξῆς ἐπιβεβαιώνεται ἔτσι καί ἐπεχτείνεται καί

στό νοητικό τομέα. Στόν κοιμώμενο ἐπανεμφανίζεται ἡ πρωταρχική κατάσταση τῆς κατανομῆς τοῦ λίμπιντο, ἡ κατάσταση τοῦ ἀπόλυτου ναρκισσισμοῦ, ὅπου τό λίμπιντο καί τά συμφέροντα τοῦ ἐγώ ἐξασκοῦθουν νά παραμένουν ἐνωμένα καί ἀξεχώριστα στόν αὐτάρκη ἐαυτό μας.

Ἐδῶ πρέπει νά κάνουμε δυό παρατηρήσεις. Πῶς διακρίνεται Ὁ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ ἀπό τόν ἐγωϊσμό; Κατά τή γνώμη μου ὁ ναρκισσισμός εἶναι τό σέ λίμπιντο συμπλήρωμα τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ὅταν μιλάει κανείς γιά ἐγωϊσμό μιλάει μόνο γιά τά συμφέροντα τοῦ ἐνδιαφεραμένου ἐνῶ ὁ ναρκισσισμός ἔχει σχέση καί μέ τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τοῦ λίμπιντο του. Ἐνας ἄνθρωπος μπορεῖ νά εἶναι ἀπόλυτα ἐγωϊστής κι ὥστόσο νάχει δυνατούς δεσμούς τοῦ λίμπιντο μέ ἔξωτερικά ἀντικείμενα τόσο, ὅσο ἡ ἱκανοποίηση τοῦ λίμπιντο σ' ἓνα ἀντικείμενο εἶναι μιά ἀνάγκη τοῦ ἐγώ του: Ὁ ἐγωϊσμός του τότε θά φροντίσει οἱ ἐπιθυμίες του πρός τό ἀντικείμενο νά μήν συνεπάγονται ζημία τοῦ ἐγώ του. Ἐνας μπορεῖ νά εἶναι ἐγωϊστής καί ταυτόχρονα ἔντονα ναρκισσιστής κι αὐτό πάλι εἶπε μέ τή μορφή πού παίρνει ἡ ἀνάγκη γιά ἄμεση σεξουαλική ἱκανοποίηση, εἴτε μέ τίς ἀνώτερες κείνες μορφές συναισθήματος πού ἀπορέουν ἀπό τίς σεξουαλικές ἀνάγκες, πού ὀνομάζονται συνήθως «ἔρω» καί σάν τέτοιες ἀντιπαράσσονται στόν «αἰσθησιασμό». Σ' ὅλες αὐτές τίς καταστάσεις ὁ ἐγωϊσμός εἶναι τό αὐταπόδειχτο, τό σταθερό στοιχεῖο κι ὁ ναρκισσισμός τό μεταβαλλόμενο. Ἡ ἀντίθεση τοῦ ἐγωϊσμοῦ, Ὁ ΑΛΤΡΟΥΙΣΜΟΣ, δέν εἶναι ἀντίστοιχος ὅρος γιά τήν ἐπένδυση ἐνός ἀντικειμένου μέ τό λίμπιντο. Ξεχωρίζει ἀπό τήν τελευταία μέ τήν ἀπουσία τοῦ πόθου γιά σεξουαλική ἱκανοποίηση στό ἀντικείμενο. Ὅταν ὅμως ἀνοπτύσσεται ἡ κατάσταση τοῦ ἔρωτα μέ τήν πληρέστερή της ἔνταση ὁ ἀλτροῦισμός συμπίπτει

μέ την επένδυση ενός αντικειμένου με λίμπιντο. Γενικά τό σεξουαλικό αντικείμενο προσελκύει ένα μέρος του ναρκισσοισμού του εγώ, πού γίνεται φανερό σέ κείνο πού ονομάζεται «σεξουαλική υπερεκτίμηση» του αντικειμένου. "Αν σ' αυτό προστεθεί ένας αλτρουϊσμός πού κατευθύνεται πρός τό αντικείμενο καί άπορέει από τόν εγωϊσμό του έραστή, τό σεξουαλικό αντικείμενο γίνεται κυρίαρχο, άποροφώντας έντελώς τό εγώ.

Πιστεύω πώς θά σ'ας ξεκουράσει άν ύστερα από τίς έπιστημονικές καί πολύ ξερεές άλλωστε φαντασίες, σ'ας παρουσιάσω μιά ποιητική εικόνα της «οικονομικής» αντίθεσης ανάμεσα στήν κατάσταση ναρκισσοισμού καί τήν έρωτική κατάσταση σέ πλήρη ένταση. Τήν παίρνω από ένα διάλογο άνάμεσα στή Ζουλέϊκα καί τόν έραστή της στό WEST-O'ST-LICHE DIVAN του Γκαίτε:

ΖΟΥΛΕΪΚΑ

Κι ό σκλάβος κι ό νικητής
καί τό πλήθος όμολογοϋν όμόφωνα
πώς ή πραγματική ανθρώπινη εύτυχία
είναι νά νιώθεις τήν προσωπική σου ύπαρξη.

Δέν ύπάρχει Ζωή για ν' άρνηθείς
άν δέν άπαρνηθείς τόν έαυτό σου
καί τίποτα δέν θά χάσεις
άν μείνεις ό έαυτός σου.

XATEM

"Ετσι λένε καί μπορεί νάχουν δίκη.
Μά εγώ βλέπω άλλιώτικα.
Γιά μένα ή Ζουλέϊκα
είναι ή πηγή όλων τών αγαθών της γης.

"Όταν μέ φωτίζει ή ύπαρξή της
νιώθω πολύτιμος, κι όταν μέ διώχνει
ό έαυτός μου διαλύεται κι όλα πιά
τελειώνουν για τόν Χάτεμ

"Αν ή χάρη της φωτίζει
κάποιον άλλον έραστή
άμέσως θά άλλαζα τήν ύπαρξή μου
Γιατί τότε θά ένσαρκωνόμουν σ' αυτόν.

"Η δεύτερη παρατήρηση είναι μιά διεύρυνση της θεωρίας τών όνείρων. "Ο τρόπος γέννησης του όνείρου δέν έξηγείται, έχτός άν δεχτούμε πώς κείνο πού είναι άπωθημένο στό άσυνείδητο άπόχτησε μιά άνεξαρτησία από τό εγώ ώστε νά μ'ην υποτάσσεται στήν έπιθυμία του για ύπνο καί διατηρεί τίς επενδύσεις του, μ' όλο πού όλες οι επενδύσεις αντικειμένων πού προέρχονται από τό εγώ έχουν άποσυρθεί μέ σκοπό τόν ύπνο. Μόνο έτσι καταλαβαίνουμε πώς συμβαίνει ώστε αυτό τό άσυνείδητο υλικό νά μπορεί νά εκμεταλλεύεται τήν κατάπαυση ή τήν μείωση της δραστηριότητας της λογοκρισίας πού λαβαίνει χώρα τή νύχτα, καί ξερεί τό πώς νά διαμορφώνει τό υπόλειμμα της μέρας για νά σχηματίζει άπαγορευμένες έπιθυμίες όνείρου από τό διαθέσιμο υλικό αυτού του υπολείμματος. "Εξάλλου ένα μέρος

αὐτῆς τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στήν ἐπιθυμία γιά ὕπνο καί τήν ἀποχώρηση τοῦ λίμπιντο πού προκαλεῖται ἔτσι, μπορεῖ νάχει τήν καταγωγή του σ' ἓνα συνειρμό πού ὑπάρχει ἤδη μεταξύ τοῦ ὑπολείμματος αὐτοῦ καί τοῦ ἀπωθημένου ἀσυνείδητου ὕλικου. Αὐτός ὁ σημαντικός δυναμικός παράγοντας πρέπει λοιπόν νά ἐνταχθεῖ στήν ἀντίληψή μας γιά τό σχηματισμό τοῦ ὄνειρου πού σχηματίσαμε στά προηγούμενα κεφάλαια.

Μερικές συνθήκες — ὀργανική ἀρρώστια, ὀδυνηρές κρίσεις παρορμήσεων καί μιά φλόγωση ἑνός ὀργάνου — μποροῦν νά ἀποσπάσουν τό λίμπιντο ἀπό τίς καθηλώσεις του στά ἀντικείμενά του. Τό λίμπιντο πού ἀποτραβήχτηκε ἔτσι προσκολλᾶται πάλι στό ἐγώ μέ τή μορφή μιᾶς ἰσχυρότερης ἐπένδυσης τοῦ ἀσθενοῦντος μέρους τοῦ σώματος. Σίγουρα, μπορεῖ κανεῖς νά βεβαιώσει ὅτι κάτω ἀπό τέτοιες συνθήκες ἡ ἀπόσπαση τοῦ λίμπιντο ἀπό τά ἀντικείμενά του εἶναι πιό ἐντυπωσιακή παρά ἡ ἀπόσπαση τῶν ἐγωϊστικῶν ἐνδιαφερόντων ἀπό τά συμφέροντά του στόν κόσμον. Αὐτό μᾶς κάνει νά καταλάβουμε τήν ὑποχονδρία, ὅπου κάποιο ὄργανο, χωρίς νά φαίνεται ἀρρωστο, γίνεται κατά τόν ἴδιον τρόπο τό ἀντικείμενο περιποίησης ἀπό μέρους τοῦ ἐγώ. Ἐδῶ θ' ἀντικρούσω δύο ἀντιρήσεις: Πρῶτα - πρῶτα θέλετε νά ξέρετε γιατί ὅταν μιῶ γιά τόν ὕπνο, τήν ἀρρώστια καί παρόμοιες καταστάσεις, ἐπιμένω νά διαχωρίζω τό λίμπιντο ἀπό τά «συμφέροντα», τά σεξουαλικά ἐνστικτο ἀπό τά ἐνστικτο τοῦ ἐγώ, ἐνῶ οἱ παρατηρήσεις ἐξηγοῦνται ἰκανοποιητικά ὅταν ὑποθέσουμε ὅτι μιά μόνη ὁμοιόμορφη ἐνέργεια πού κινεῖται ἐλεύθερα, μπορεῖ νά ἐπενδύσει εἴτε τό ἀντικείμενο, εἴτε τό ἐγώ καί μπορεῖ νά βοηθήσει τόσο τοῦς σκοπούς τοῦ ἑνός, ὅσο καί τοῦ σκοπούς τοῦ ἄλλου. Ὑστερα θά θέλατε νά ξέρετε πῶς μπορῶ νά ἔχω τήν τόλμη νά θεω-

ρῶ τήν ἀπόσπαση τοῦ λίμπιντο ἀπό τά ἀντικείμενά του σάν τή γενεσιουργό αἰτία τῶν παθολογικῶν καταστάσεων, ἀφοῦ μιά τέτοια μεταβολή τοῦ ἀντικειμενικοῦ λίμπιντο σέ ἐγωϊστικό λίμπιντο — ἢ σέ ἐνέργεια τοῦ ἐγώ γενικά — εἶναι κανονική νοητική διαδικασία πού ἐπαναλαμβάνεται κάθε μέρα καί νύχτα.

Ἡ ἀπάντησή μου εἶναι: Ἡ πρώτη σας ἀντίρρηση φαίνεται σωστή. Ἡ ἐξέταση τῶν συνθηκῶν τοῦ ὕπνου τῆς ἀρρώστιας, τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους εἶναι πιθανό νά μᾶς ὀδηγήσῃ σέ μιά διάκριση ἀνάμεσα στό ἐγωϊστικό λίμπιντο καί τό ἀντικειμενικό ἢ ἀνάμεσα στό ἀντικειμενικό λίμπιντο καί τά συμφέροντα. Ἔτσι ὅμως παραλείπετε τίς ἐρευνες μέ τίς ὁποῖες ἀρχίσαμε καί κάτω ἀπό τό φῶς τους ἐξετάσαμε τίς ὑπό συζήτηση νοητικές καταστάσεις. Ἡ ἀνάγκη νά διακρίνουμε ἀνάμεσα στό λίμπιντο καί τά «συμφέροντα», ἀνάμεσα στό σεξουαλικό ἐνστικτο καί τό ἐνστικτο αὐτοσυντήρησης, μᾶς ἐπιβλήθηκε μέ τή γνώση πού ἀποχτήσαμε τῶν συγκρούσεων ἀπό τίς ὁποῖες γεννιῶνται οἱ νευρώσεις μεταβίβασης. Ἡ ὑπόθεση ὅτι τό ἀντικειμενικό λίμπιντο μπορεῖ νά μεταβληθεῖ σέ ἐγωϊστικό λίμπιντο, μ' ἄλλες λέξεις ὅτι πρέπει νά ἔχουμε κι ὑπόψη μας ἓνα ἐγωϊστικό λίμπιντο, φαίνεται ἡ μόνη ἰκανή νά λύσει τό αἰνίγμα αὐτῶν πού ὀνομάσαμε ναρκισιστικές νευρώσεις λ.χ. πρῶϊμη ἄνοια ἢ νά δώσει κάποια ἰκανοποιητική ἐξήγηση τῶν ὁμοιοτήτων τους μέ τήν ὑστερία καί τίς μανίες καί τῶν διαφορῶν πού παρουσιάζουν. Τό μόνο συμπέρασμα πού δέν βασίζεται ἄμεσα στήν ψυχαναλυτική πείρα εἶναι πῶς τό λίμπιντο εἶναι λίμπιντο καί παραμένει λίμπιντο, εἴτε εἶναι προσκολλημένο σέ ἀντικείμενα εἴτε στό ἴδιο ἐγώ, καί δέν μεταβάλλεται ποτέ σέ ἐγωϊστικά «συμφέροντα» ἢ καί ἀντίστροφα. Αὐτή ἡ διαπίστωση, ὅμως, εἶναι ἓνας ἄλλος τρόπος νά ἐκφράσει

τή διαφορά ανάμεσα στα σεξουαλικά ένστικτα και τα ένστικτα του έγώ πού τήν έξετάσαμε ήδη κριτικά και θα τήν διατηρήσουμε σκόπιμα ώσπου ίσως ν' αποδειχτεί ανακριβής.

Η δεύτερή σας αντίρρηση δημιουργεί επίσης ένα δικαιολογημένο έρώτημα, αλλά οδηγεί όμως σέ μιά λαθεμένη κατάληξη. Η αποχώρηση του αντικειμενικού λίμπιντο στό έγώ ασφαλώς δέν είναι νοσογόνα. Είναι αλήθεια ότι συμβαίνει κάθε νύχτα προτού μπορέσει νά επέλθει ο ύπνος και ότι ή διαδικασία αυτή επαναλαμβάνεται αντίστροφα κατά τό Εύνημα. Τό πρωτοπλασματικό Ζωάριο άποσύρει τίς προεξοχές του γιά νά τίς ξαναπροβάλει στην επόμενη ευκαιρία. Είναι όμως έντελώς διαφορετική ύπόθεση όταν μιά συγκεκριμένη καταναγκαστική διαδικασία επιβάλλει στό λίμπιντο ν' άποσυρθεί από τά αντικείμενά του. Τό λίμπιντο πού τότε έχει γίνει ναρκισιστικό δέν μπορεί πλέον νά επιστρέψει στό αντικείμενά του, κι αυτή ή παρεμπόδιση τής ελεύθερης κίνησης του λίμπιντο ασφαλώς είναι παθογόνα. Φαίνεται πώς μιά συσσώρευση του ναρκισιστικού λίμπιντο πάνω από όρισμένη στάθμη γίνεται άφόρητη. Μπορούμε μάλιστα νά φανταστούμε ότι αυτό ήταν ή αιτία πού τό λίμπιντο έκανε επενδύσεις στό αντικείμενα γιατί τό έγώ ύποχρεώθηκε νά τό στρέψει πρός τά έξω γιά νά μήν άρρωστήσει από ύπερβολική συσσώρευσή του. "Αν ήταν στό πρόγραμμά μας νά έξετάσουμε πιά ειδικά τήν άνωμαλία τής πρώιμης άνοιας θα σάς έδειχνε ότι ή διαδικασία πού άποσπάει τό λίμπιντο από τά αντικείμενά του και του φράζει τό δρόμο σ' αυτά, έχει στενή συγγένεια μέ τή διαδικασία άπώθησης και πρέπει νά θεωρηθεί σάν αντίστοιχό της. Πάντως θα νιώθατε σιγουριά όταν ανακαλύπτατε πώς οι προκαταρκτικοί όροι πού δημιουργούν αυτές τίς διαδικασίες είναι σχεδόν όμοιοι μέ κείνους πού προκαλούν τήν άπώθηση. Η σύγκρουση φαίνεται είναι ή ίδια και νά διεξάγε-

ται ανάμεσα στις ίδιες δυνάμεις. Μιά και τό αποτέλεσμα είναι τόσο διαφορετικό από τήν ύστερία, λ.χ., ή αιτία μπορεί μόνο νά βρίσκεται σέ κάποια διαφορά στην διάθεση. Τό άδύνατο σημείο τής ανάπτυξης του λίμπιντο σ' αυτούς τούς άσθενείς βρίσκεται σέ μιά διαφορετική φάση τής ανάπτυξης του. Η άποφασιστική καθήλωση πού, καθώς θα θυμάστε, επιτρέπει στή διαδικασία του σχηματισμού του συμπτώματος νά εκδηλωθεί, βρίσκεται σ' ένα άλλο σημείο, ίσως στό στάδιο του πρωταρχικού ναρκισισμού όπου επιστρέφει τελικά ή πρώιμη άνοια.

Είναι σημαντικό ότι σ' όλες τίς ναρκισιστικές νευρώσεις πρέπει νά ύποθέσουμε σημεία καθήλωσης του λίμπιντο σέ πολύ πιά πρώιμες φάσεις τής ανάπτυξης από κείνα πού βρίσκουμε στην ύστερία ή τή μανιακή νεύρωση. Άκούσατε ώστόσο, ότι οι έννοιες πού φέραμε σέ φώς από τή μελέτη των νευρώσεων μεταβίβασης έπίσκεψης άρκοϋν γιά νά μās προσανατολίσουν σχετικά μέ τίς ναρκισιστικές νευρώσεις, πού είναι στην πράξη τόσο βαρειάς μορφής. Υπάρχει μιά μεγάλη αντίστοιχία ανάμεσά τους, γιατί βασικά είναι φαινόμενα μās και τής ίδιας κατηγορίας. Μπορεί νά τό φανταστείτε πόσο άπελπισμένη είναι ή προσπάθεια κείνου πού επιδιώκει νά έξηγήσει αυτές τίς άνωμαλίες (πού κανονικά άνήκουν στην ψυχιατρική) χωρίς νά είναι από πριν έφοδιασμένος μέ τήν αναλυτική γνώση των νευρώσεων μεταβίβασης.

Η εικόνα πού σχηματίζεται από τά συμπτώματα τής πρώιμης άνοιας, δέν καθορίζεται άποκλειστικά από τά συμπτώματα πού γεννιούνται από τόν καταναγκασμό του λίμπιντο ν' άποσυρθεί από τά αντικείμενά του και τή συσσώρευσή του υπό μορφή ναρκισισμού στό έγώ. "Αλλά φαίνόμενα κατέχουν μεγάλο μέρος του πεδίου, και μπορούν

νά αποδοθούν στην προσπάθεια που κάνει το λιμπιντο να ξαναφτάσει στα αντικείμενά του και που αντιστοιχοῦν σέ προσπάθειες αποκατάστασης και θεραπείας. Αὐτά είναι τὰ θορυβώδη συμπτώματα. Παρουσιάζουν μιὰ έντονη όμοιότητα με τὰ συμπτώματα τῆς ύστερίας, ἢ πιό σπάνια τῆς μανιακῆς νεύρωσης. Παρ' ὅλα αὐτά είναι διαφορετικά ἀπό κάθε ὅπομη.

Φαίνεται ὅτι οἱ προσπάθειες τοῦ λιμπιντο νά ἐπιστρέψουν στ' αντικείμενά του κατά τὴν πρώτη πρῶιμη ἄνοια, δηλαδή σὴν νοητικὴ ἰδέα τῶν αντικειμένων του, πετυχαίνει πραγματικά νά ξαναφέρει κάτι ἀπ' αὐτά, κάτι που ταυτόχρονα εἶναι μόνο ἡ σκιά τους — δηλαδή τίς ρηματικές εἰκόνας τους, τίς λέξεις, που συνδέονται μ' αὐτά. Δέν εἶναι ἐδῶ ἡ θέση νά συζητήσουμε αὐτό τό θέμα, νομίζω ὅμως ὅτι αὐτῆ ἡ ἀνεστραμμένη διαδικασία ἀπό μέρος τοῦ λιμπιντο μᾶς κάνει νά δοῦμε τό ἐσωτερικό κείνου που ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴ διαφορά ἀνάμεσα σέ μιὰ συνειδητὴ καὶ μιὰ ἄσυνειδητὴ ἰδέα.

Ἐπὶ τόν καιρό που διαπιστώσαμε τὴν ἀντίληψή μας γιὰ τό ἐγωϊστικὸ λιμπιντο οἱ ναρκισσιαστικές νευρώσεις μᾶς ἔγιναν προσιτές. Τό ἔργο μας ἦταν νά βροῦμε τοὺς δυναμικούς παράγοντες σ' αὐτές τίς ἀνωμαλίες καὶ ταυτόχρονα νά εὐρίσκουμε τὴ γνώμη μας γιὰ τὴ νοητικὴ ζωὴ με μιὰ κατανόηση τοῦ ἐγῶ. Ἡ ψυχολογία τοῦ ἐγῶ σὴν ὁποία ἀποβλέπουμε, δέν μπορεῖ νά στηριχτεῖ σέ στοιχεία που μᾶς παρέχουν οἱ δικές μας αὐτοσυντηλήψεις. Πρέπει νά βασίζεται ὅπως βασίζεται ἡ ψυχολογία τοῦ λιμπιντο, σὴν ἀνάλυση τῶν Διαταραχῶν καὶ τῶν ἀποσυνθέσεων τοῦ ἐγῶ. Ἡ ἐντύπωσή μας γιὰ τὴν τωρινὴ γνώμη μας σχετικά με τό λιμπιντο που ἀποχτήθηκε με τὴ μελέτη τῶν νευρώσεων μεταθίβασης, ὅταν τελειώσει τό ἐπόμενο σπουδαιότερο ἔργο, τῆς

μελέτης τοῦ ἐγῶ. Τίς ναρκισσιαστικές νευρώσεις δέν μπορούμε νά τίς προσεγγίσουμε καθόλου με τὴ μέθοδο που χρησιμοποίησαμε γιὰ τίς νευρώσεις μεταθίβασης. Θά μάθετε σύντομα γιατί συμβαίνει αὐτό. Σ' αὐτοὺς τοὺς ἀσθενεῖς μόλις εἰσδύσεις κόπως, χτυπᾶς πάνω σ' ἓνα πέτρινο τεῖχος που δέν μπορεῖς νά τό ξεπεράσεις. Ξέρετε ὅτι στίς νευρώσεις μεταθίβασης, ἐπίσης συναντῶνται φράγματα ἀντιστάσεις ὅμως σάν κι αὐτές, γίνεται νά τίς γκρεμίσει κανεῖς σιγά - σιγά. Στίς ναρκισσιαστικές νευρώσεις ἡ ἀντίσταση αὐτὴ εἶναι ἀξεπέραστη. Τό πολύ μπορούμε νά ικανοποιήσουμε τὴν περιέργειά μας ρίχνοντας μιὰ - δυό μαπιές σ' αὐτά που συμβαίνουν πίσω ἀπὸ τό τεῖχος. Γι' αὐτό ἡ τεχνική μας θά πρέπει νά ἀντικατασταθεῖ με ἄλλες μεθόδους. Σήμερα δέν ξέρουμε ἂν θά πετύχουμε νά βροῦμε ἓνα ὑποκατάστατο. Δέν ὑπάρχει ἔλλειψη ὕλικου σ' αὐτοὺς τοὺς ἄρρώστους. Μᾶς προσφέρουν πολλά που ὅμως δέν ἀποτελοῦν ἀνάντηση στά ἐρωτήματά μας. Σήμερα τό μόνο που μπορούμε νά κάνουμε εἶναι νά ἐρμηνεύσουμε κείνα που μᾶς λένε οἱ ἄρρωστοι αὐτοὶ κάτω ἀπὸ τό φῶς τῆς κατανόησης που ἀποχτήθηκε ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν νευρώσεων μεταθίβασης. Ἡ συμφωνία ἀνάμεσα στίς δυό μορφές ἀρρώστιας φτάνει ἀρκετὰ μακριὰ γιὰ νά μᾶς ἐξασφαλίσει ἓνα ικανοποιητικὸ ἔκκνημα σ' αὐτές. Μένει νά δοῦμε πόσα θά μπορέσουμε νά πραγματοποιήσουμε μ' αὐτὴ τὴ μέθοδο.

Οἱ ναρκισσιαστικές ἀνωμαλίες κι οἱ ψυχώσεις που ἔχουν σχέση μ' αὐτές μποροῦν ν' ἀποκρυπτογραφηθοῦν μόνο ἀπὸ παρατηρητές γυμνασμένους σὴν ψυχαναλυτικὴ μελέτη τῶν νευρώσεων μεταθίβασης. Οἱ ψυχίατροι μας ὅμως δέν μελετοῦν τὴν ψυχανάλυση καὶ μεῖς οἱ ψυχαναλυτές βλέπουμε πολὺ λίγες ψυχιατρικές περιπτώσεις. Θά πρέπει νά ἐκπαιδεύσουμε μιὰ γενιὰ ψυχιάτρων που νά ἔχουν ἐξασκηθεῖ σὴν ψυχανάλυση σάν προκαταρκτικὴ ἐπιστῆμη.

Μιά αρχή πρὸς αὐτό τό σκοπό γίνεται στήν Ἀμερική, ὅπου πολλοί ἐξέχοντες ψυχίατροι διδάσκουν τά ψυχαναλυτικά δόγματα στούς σπουδαστές τους κι ὅπου οἱ γιατροί προΐσπόμενοι ἰδρυμάτων καί ἀσύλων προσπαθοῦν νά παρακολουθήσουν τούς ἀσθενεῖς κάτω ἀπό τό φῶς αὐτῆς τῆς θεωρίας.

Ἡ ἀρρώστια τῆς παράνοιας, μιά χρόνια μορφή παραφροσύνης, ἔχει μιά πολύ ἀβέβαιη θέση στίς ἀπόπειρες κατάπαυσης πού ἔκανεν ἡ σημερινή ψυχιατρική. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πάντως ὅτι ἔχει στενή συγγένεια μέ τήν πρῶιμη ἀνοια. Πρότεινα νά περιληφθοῦν κι οἱ δύο κάτω ἀπό τήν ὀνομασία ΠΑΡΑΦΡΕΝΙΑ. Οἱ μορφές πού παίρνει ἡ παράνοια περιγράφονται ἀνάλογα μέ τό περιεχόμενο τῆς παραίσθησης λ.χ. μεγαλομανία, μανία καταδιώξεως, Ζηλοτυπία, ἐρωτομανία κτλ. Δέν περιμένουμε καμμιά ἀπόπειρα ἐρμηνεύσεως ἀπό τήν ψυχιατρική. Σάν ἓνα παραδῶδειγμα, θά σᾶς ἀναφέρω μιά κόπως ἐσπερασμένη κι ἴσως ἀπαρχαιωμένη ἀπόπειρα πού ἔγινε ἀπό μερικούς γιατρούς νά ἐξηγήσουν ἓνα σύμπτωμα ἀπό ἓνα ἄλλο, κάνοντας ἓναν ὀρθολογιστικό συλλογισμό: ὁ ἀσθενής πού στήν ἀρχή εἶχε μιά τάση νά πιστεύει πῶς καταδιώκεται βγάζει ἀπ' αὐτό τό συμπέρασμα πῶς πρέπει ἀναγκαστικά νά ναι πολύ σημοντικό πρόσωπο, καί γι' αὐτό ἀναπτύσσει μιά μεγαλομανία. Σύμφωνα μέ τήν ἀναλυτική μας ἀντίληψη ἡ μεγαλομανία εἶναι ἡ ἀμεση συνέπεια τῆς ἐξόγκωσης τοῦ ἐγῶ ἀπό τό λίμπιντο πού ἔχει ἀποσυρθεῖ ἀπό τήν ἐπένδυση τῶν ἐξωτερικῶν αντικειμένων, ἓνας δευτερεύων ναρκισσιμός πού προέρχεται ἀπό τήν ἐπιστροφή στήν πρῶιμη παιδική μορφή. Στήν περίπτωση τῶν παραισθήσεων καταδίωξης ὅμως, παρατηρήσαμε κάτι πού μᾶς ὑποχρέωσε νά ἀκολουθήσουμε ὀρισμένες ἐνδείξεις. Πρῶτα - πρῶτα παρατηρήσαμε ὅτι σέ μιά μεγά-

λη πλειοψηφία περιπτώσεων τό καταδιώκον πρόσωπο ἦταν τοῦ ἴδιου φύλου μέ τόν ἀσθενῆ. Αὐτό ἐπιδεχόταν μιά ἀθῶα ἐξήγηση, σέ μερικές περιπτώσεις πού μελετήθηκαν προσεχτικά, φάνηκε ὅτι τό πρόσωπο τοῦ ἴδιου φύλου πού ἦταν τό πιο ἀγαπημένο ὅσο ὁ ἀσθενής ἦταν ὁμαλός, γινόταν ὁ διώχτης του ὅταν ἔσπουσε ἡ ἀρρώστια. Μιά παρακάτω ἀνάπτυξη του γίνεται δυνατή μέ μέσο τούς γνωστότατους δρόμους τοῦ συνειρμοῦ μέ τόν ὁποῖο ἓνα ἀγαπημένο πρόσωπο μπορεῖ ν' ἀντικατασταθεῖ μέ κάποιο ἄλλο λ.χ. ὁ πατέρας μέ δασκάλους ἢ μέ ἐξουσιάζοντα πρόσωπα. Ἀπ' αὐτές τίς παρατηρήσεις πού ἐπιβεβαιώνονταν πάντα βγάλαμε τό συμπέρασμα πῶς παράνοια καταδίωξης εἶναι τό μέσο μέ τό ὁποῖο ἓνα πρόσωπο ὑπερασπίζει τόν ἑαυτό του ἐναντίον σέ μιά ὁμοφυλόφιλη παρόρμηση πού ἐντάθηκε πολύ. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ στοργικοῦ συναισθήματος σέ μῖσος πού, ὅπως εἶναι γνωστό, μπορεῖ νά θάλει σοβαρά σέ κίνδυνο τή ζωὴ τοῦ ἀγαπημένου καί μισούμενου ἀντικειμένου τότε ἀντιστοιχεῖ στή μετατροπὴ τῶν παρορμήσεων τοῦ λίμπιντο σέ ἀγχος, πού εἶναι ἓνα κανονικό ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας τῆς ἀπώθησης π.χ. Ἀναγκάστηκαν νά διώξουν ἓναν νεαρό γιατρό ἀπό τό μέρος ὅπου ζοῦσε γιατί ἀπειλῆσε τή ζωὴ τοῦ γιοῦ ἑνός καθηγητῆ τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου πού πρὶν ἦταν ὁ καλύτερος φίλος του. Σ' αὐτόν τόν φίλο του ἀπέδιδε μιά ὑπεράνθρωπη δύναμη καί τούς πιο διαβολικούς σκοπούς. Αὐτός ἔφταιγε γιά ὅλες τίς δυστυχίες πού εἶχαν συμβεῖ τά τελευταῖα χρόνια στήν οἰκογένεια τοῦ ἄρρωστου καί γιά ὅλη του τήν κακοτυχία στή δημόσια καί ἰδιωτική του ζωὴ. Αὐτό ὅμως δέν ἀρκοῦσε. Ὁ κακός φίλος καί μαζί ὁ πατέρας του, ὁ καθηγητής, εἶχαν προκαλέσει τόν πόλεμο καί εἶχαν φέρεῖ τούς Ρώσους στήν Αὐστρία. Τόν εἶχαν καταστρέψει μέ 1000 τρόπους. Ὁ ἀσθενής μας εἶχε πιστέψει ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ τοῦ ἐγκληματία θά ἔδιωχνε ὅλο τό κα-

κό απ' τόν κόσμο. Κι όμως ή παλιά του αγάπη γι αυτόν ήταν τόσο δυνατή πού τό χέρι του παρέλυε όταν είχε εύκαιρία νά πυροβολήσει έναντιόν του. Σέ μιά σύντομη συζήτηση πού είχα μέ τόν ασθενή ήρθε στό φώς ότι αυτή ή στενή φιλία είχε γεννηθεί στά σχολικά τους χρόνια. Τουλάχιστον σέ μιά εύκαιρία, είχαν ξεπεράσει τά όρια τής απλής φιλίας, μιά νύχτα πού είχαν περάσει μαζί και δόθηκε ή εύκαιρία μιάς πλήρους σεξουαλικής συνάφειας. 'Ο ασθενής δέν είχε αναπτύξει ποτέ κανένα από τά συναισθήματα πρός τίς γυναίκες πού θά ήταν φυσικά στήν ηλικία του, μέ τήν έλκυστική του προσωπικότητα. Είχε μάλιστα άρραβωνιαστεί μέ μιά όμορφη κοπέλα από καλή οικογένεια, κείνη όμως είχε διαλύσει τόν άρραβώνα γιατί ό μνηστήρας της ήταν ψυχρός. Χρόνια άργότερα ή άρρώστια του έκδηλώθηκε τή στιγμή άκριδώς πού γιά πρώτη φορά κατάφερε νά προσφέρει πλήρη σεξουαλική ίκανοποίηση σέ μιά γυναίκα. Καθώς τόν άγκάλιαζε μ' άφοσίωση ένιωσε ξαφνικά ένα παράξενο σούβλισμα πόνου πού πέρασε σάν ένα κοφτερό μαχαίρι γύρω από τήν κορυφή του κεφαλιού του. 'Αργότερα μίλησε γι' αυτό τό συναισθηματό σάν μιά τομή πού γίνεται κατά τή νεκροψία γιά τήν άποκάλυψη του έγκεφάλου. Καί καθώς έ φίλος του ήταν ένας μανιακός ανατόμος κατέληξε στό συμπέρασμα πώς αυτός μόνο μπορούσε νά του στείλει αυτή τή γυναίκα σάν πειρασμό. Αυτό τόν έκανε νά ύποπτευτεί κι άλλές διώξεις πού είχε ύποστεί από τόν μηχανορράφο φίλο του.

Τί γίνεται όμως στις περιπτώσεις πού ό διώχτης άνήκει στό άλλο φύλο, καί πού φαίνεται έτσι ν' άντιφάσκουν στην εξήγησή μας αυτής τής άρρώστιας σάν άμυνας έναντι στο όμοφυλόφιλο λίμπιντο: Πρίν από λίγο καιρό μόρεσα νά έξετάσω μιά παρόμοια περίπτωση καί πίσω από τήν έπιφανειακή άντιλογία μόρεσα νά διευκρινίσω μιά έπιβε-

βαίωση. Μιά νεαρή κοπέλα φαντάστηκε πώς τήν καταδιώκει ένας όντρας μέ τόν όποιο είχε δυό φορές στενές σχέσεις. Στήν πραγματικότητα πρίν απ' όλα είχε διατηρήσει τίς παραισθήσεις έναντι σέ μιά γυναίκα πού μπορούσε νά άναγνωριστεί σάν ένα ύποκατάστατο τής μητέρας της. Μόνο μετά τή δεύτερη συνάντηση μαζί του προχώρησε στή μεταφορά τής παραισθητικής ιδέας από τή γυναίκα στόν άντρα. Έτσι ώστε καί στήν περίπτωση αυτή ό όρος ότι τό φύλο του διώχτη είναι τό ίδιο μέ του διωκομένου είχε στήν άρχή εκπληρωθεί. Στά παράπονά της στό δικηγόρο καί στό γιατρό ή άρρωστη δέν είχε αναφέρει τήν προηγούμενη φάση τής παραισθησίας της κι αυτό δημιούργησε μιάν έπιφανειακή άντίφαση στή θεωρία μας τής παράνοιας.

'Η όμοφυλόφιλη έκλογή του άντικειμένου είναι άρχικά πιά στενά συνδεμένη μέ τόν ναρκισσισμό παρά ή έτεροφυλόφιλη. Γι' αυτό όταν μιά δυνατή δυσάρεστη όμοφυλόφιλη διεύερση ύφίσταται άποκήρυξη, είναι ιδιαίτερα εύκολο νά βρει ό δρόμος πίσω πρός τόν ναρκισσισμό. 'Η έκλογή του άντικειμένου, τό πρώτο βήμα πρός τήν ανάπτυξη του λίμπιντο πού έρχεται μετά τό ναρκισσιστικό στάδιο, μπορεί νά προχωρήσει σύμφωνα μέ δυό τύπους. Αυτά είναι: ή Ο ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ, σύμφωνα μέ τόν όποιο, στή θέση του ίδιου του έγώ, κάποιος πού μοιάζει στο τό δυνατό περισσότερο μ' αυτό τοποθετείται σάν άντικείμενο, ή Ο ΑΝΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ όπως τά πρόσωπα κείνα πού έχτιμήθηκαν έξαιτίας των ίκανοποιήσεων πού πρόσφεραν στις πρωταρχικές άνάγκες τής ζωής διαλέγονται σάν άντικείμενα κι αυτά από τό λίμπιντο. Μιά ισχυρή καθήλωση του λίμπιντο σέ άντικείμενα ναρκισσιστικού τύπου θρίσκειται επίσης σά χαρακτηριστικό στήν προδιάθεση έκδηλων όμοφυλόφιλων.

Θά φέρετε στό μυαλό σας ότι σέ ένα προηγούμενο κε-

φάλαιο σās μίλησα γιά μιά περίπτωση παραισθητικῆς ζήλει-
ας σάν μιά γυναίκα. Τώρα πού ἔχουμε πλησιάσει τόσο κοντά
πρός τό τέλος θά θέλετε ἀσφαλῶς νά γνωρίζετε πῶς ἐξη-
γοῦμε ψυχαναλυτικά μιά παραίσθηση. Γι' αὐτό ἔχω νά πῶ
πιό λίγα ἀπ' ὅσα θά περιμένετε. Τό ἀπροσπέλαστο τῶν πα-
ραισθήσεων ἀπό λογικά ἐπιχειρήματα καί ἀπό πραγματική
ἐμπειρία, πρέπει νά ἐξηγηθεῖ ὅπως καί στήν περίπτωση τῆς
μανίας μέ τή σχέση πού ἔχουν μέ τό ἀσυνείδητο ὑλικό πού
ἐκφράζεται, καί συγκρατεῖται ἀπό τήν παραίσθηση ἢ τή μα-
νία. Οἱ διαφορές ἀνάμεσα στίς δύο βασίζονται στίς τοπο-
γραφικές καί δυναμικές διαφορές τῶν δύο παθήσεων.

Ὅπως μέ τήν παράνοια ἔτσι καί μέ τήν μελαγχολία
(σπήν ὁποία ἀνήκουν πολύ διαφορετικοί κλινικοί τύποι)
στάθηκε δυνατό νά ἐλέγξουμε τήν ἐσωτερική ὑφή αὐτῆς
τῆς ἀνωμαλίας. Καταλάβαμε ὅτι οἱ αὐτοκατηγορίες μέ τίς
ὁποῖες αὐτοὶ οἱ δυστυχισμένοι παιδεύουν τόσο ἀπάνθρωπα
τούς ἑαυτούς τους, στήν πραγματικότητα ἀναφέρονται σ'
ένα ἄλλο πρόσωπο, στό σεξουαλικό ἀντικείμενο πού ἔχασ-
σαν ἢ πού ἔπαψαν νά ἐκτιμοῦν ἐξαιτίας κάποιου σφάλμα-
τος. Ἄπ' αὐτό μαντεύουμε πῶς ὁ μελαγχολικός πραγματι-
κῶ ἀπέσυρε τό λίμπιντό του ἀπό τό ἀντικείμενο, ἀλλά πῶς
μέ μιά διαδικασία πρῶ πρέπει νά τήν ὀνομάσουμε «ναρκισσι-
στική ταύτιση» τοποθέτησε τό ἀντικείμενο μέσα στό ἴδιο τό
ἐγώ. — τό πρόβαλε στό ΕΓΩ ΤΟΥ. Τό ἐγώ τότε, τό ἴδιο, τό
μεταχειρίζεται σάν νά ἦταν τό ἐγκαταλειμμένο ἀντικείμενο.
Δέχεται ὅλη τήν ἐκδικητική καί ἐπιθετική μεταχείριση πού
πικρορίζεται γιά τό ἀντικείμενο, οἱ αὐτοχειριστικές παρορ-
μήσεις τῶν μελαγχολικῶν γίνονται ἐπίσης πιό κατανοητές
μέ τήν ὑπόθεση πῶς ἡ πικρία πού νιώθει ὁ ἄρρωστος νά ἀ-
φορᾷ τό ἴδιο τό ἐγώ ταυτόχρονα καί ἐξίσου μέ τά ἀγαπη-
μένα καί μισούμενα ἀντικείμενα. Στή μελαγχολία, ὅπως καί
σέ ἄλλες ναρκισσιστικές ἀνωμαλίες, προβάλλεται ἔντονα

ένα χαρακτηριστικό τῆς συναισθηματικῆς ζωῆς πού, σύμ-
φωνα μέ τόν Μπόδлер συνηθίσαμε νά τό ὀνομάζουμε ΑΜ-
ΦΙΣΘΕΝΕΙΑ (συνύπαρξη ἀντιθέτων συναισθημάτων). Μ'
αὐτό ἐννοοῦμε μιά κατεύθυνση ἀντιθετικῶν συναισθημάτων
(ἀγάπη, ἐχθρότητα) πρὸς τό ἴδιο πρόσωπο. Λυπᾶμαι πού
δέν μπόρεσα νά σās πῶ πιό πολλά γιά τή συνύπαρξη τῶν
ἀντιθέτων συναισθημάτων.

Ἐπάρχει ἀκόμα καί μιά ὑπερική μορφή ταύτισης ἐκ-
τός ἀπό τήν ναρκισσιστική. Θά ἤθελα νά σās ξεκαθαρίσω
τίς διαφορές μέ λίγες ξεκαθαρισμένες διαπιστώσεις. Εἶναι
δυνατό κάτω ἀπό εὐνοϊκές συνθήκες — τό πέτυχα δυό φο-
ρές — νά ἐμποδίσει κανεῖς τήν ἐπανεμφάνιση αὐτῆς τῆς
κατάστασης, ἢ τῆς ἀντιθέτης τῆς μέ ψυχαναλυτική θερα-
πεία κατά τή διάρκεια τῶν φωτεινῶν διαλειμμάτων ἀνάμε-
σα στίς κρίσεις. Ἄπ' αὐτό διδάσκεται κανεῖς πῶς στή με-
λαγχολία καί στή μανία ὅπως καί σέ ἄλλες καταστάσεις πα-
ρουσιάζεται ἓνα εἰδικό εἶδος λύσης μιᾶς σύγκρουσης, πού
σέ ὅλες τῆς τίς προϋποθέσεις συμφωνεῖ μέ τίς προϋποθέ-
σεις τῶν ἄλλων νευρώσεων. Φαντάζεστε πόσα ἀκόμα μέ-
νουν γιά νά κάνει ἡ ψυχανάλυση σ' αὐτόν τόν τομέα.

Σās εἶπα ἐπίσης ὅτι μέ τήν ἀνάλυση τῶν ναρκισσισι-
κῶν ἀνωμαλιῶν ἐλπίζαμε ν' ἀποχτήσουμε μερικές γνώσεις
γιά τή σύνθεση τοῦ ἐγώ καί γιά τή συγκρότηση τοῦ ἀπό δι-
άφορες ἰδιότητες καί ἀπό στοιχεῖα. Ἄπό τήν ἀνάλυση τῆς
ΠΑΡΑΙΣΘΗΣΗΣ τῆς παρακολούθησης φτάσαμε στό συμ-
πέρασμα πῶς στό ἐγώ ὑπάρχει μιά ἰδιότητα πού ἀδιάκοπα
παρακολουθεῖ, ἐλέγχει καί συγκρίνει καί μ' αὐτό τόν τρό-
πο ἔρχεται σέ σύγκρουση μέ τό ἄλλο μέρος τοῦ ἐγώ. Κατά
τή γνώμη μας, λοιπόν ὁ ἄρρωστος ἀποκαλύπτει μιά ἀλήθεια
πού δέν ἐχτιμήθηκε σάν τέτοια ὅταν παραπονιέται πῶς σέ
κάθε βῆμα τόν κατασκοπεύουν καί τόν παρακολουθοῦν,

πώς τήν ίδια του τήν σκέψη ένας τρίτος τή Ξέρει καί τήν ἐξετάζει. Ἐκανε λάθος μόνο ἀποδίνοντας αὐτῇ τή δυσάρεστη ὄνυμα σέ κάποιον ἔξω ἀπ' αὐτόν καί Ξένον πρὸς αὐτόν. Καταλαβαίνει μέσα στό ἐγώ του τήν κυριαρχία μιᾶς ἰκανότητας πού μετράει τό πραγματικό του ἐγώ κι ὄλες τίς δραστηριότητές του μέ τόν κανόνα ἐνός ΙΔΑΝΙΚΟΥ ΕΓΩ πού δημιούργησε γιά τόν ἑαυτό του κατά τήν ἀνάπτυξή του. Ἄκόμα συμπεραίνουμε πώς δημιούργησε αὐτό τό ἰδανικό μέ σκοπό νά ἑνασκερδίσει τήν αὐτοϊκανοποίηση πού εἶναι συνδεδεμένη μέ τόν ἀρχικό παιδικό ναρκισισμό, πού ἀπό κείνη τήν ἐποχή δέχτηκε τόσα χτυπήματα καί ταπεινώσεις. Ἄναγνωρίζουμε σ' αὐτή τήν αὐτοκριτική ιδιότητα τή λογοκρισία τοῦ ἐγώ στή «συνείδηση». Εἶναι ἡ ἴδια λογοκρισία σάν κείνη πού ἀσκεῖται τή νύχτα στό ὄνειρο, ἀπ' ὅπου ἔσκεινοῦν οἱ ἑπιπτώσεις ἐναντία σέ ἀπαράδεχτες διεγέρσεις ἐπιθυμιῶν. Ὅταν αὐτή ἡ ιδιότητα ἀποσυντίθεται στήν παραίτηση τοῦ ἀσθενοῦς ὅτι τόν παρακολουθοῦν, μπορούμε νά ἀνακαλύψουμε τή γέννησή της κι ὅτι προέκυψε ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν γονιῶν κι ἐκείνων πού τόν ἀνάθρεψαν μαζί μέ τό κοινωνικό του περιβάλλον, μέ μιᾶ διαδικασία ταύτισης μέ ὀρισμένα ἀπ' αὐτά τά πρόσωπα πού πάθησαν σάν ὑποδείγματα.

Αὐτά εἶναι μερικά ἀπό τ' ἀποτελέσματα πού ἔδωσε ἡ ἐφαρμογή τῆς ψυχανάλυσης στίς ναρκισιστικές ἀνωμαλίες. Δέν εἶναι ἀκόμα πολλά καί τά περισσότερα ἀπ' αὐτά στεροῦνται κείνη τή σαφήνεια πού δέν μπορούμε νά τήν πετύχουμε σ' ἕνα νέο τομέα πρὶν τόν γνωρίσουμε ἀκόμα καλά. Ὅλα αὐτά τό ἀποτελέσματα τά πετύχαμε χρησιμοποιώντας τήν ἔννοια τοῦ ἐγωϊστικοῦ ἢ ναρκισιστικοῦ λίμπιντο τοῦ μέ τή βοήθεια του μπορούμε νά ἐπεχτείνουμε τά συμπεράσματα ὅπου φτάσαμε μελετώντας τίς νευρώσεις με-

ταθίωσης, στίς ναρκισιστικές νευρώσεις. Τώρα ὅμως θά ρωτήσετε ἂν εἶναι δυνατό γιά μᾶς νά φέρουμε ὄλες τίς ἀνωμαλίες τῶν ναρκισιστικῶν νευρώσεων καί τῶν ψυχώσεων μέσα στά πλαίσια τῆς θεωρίας τοῦ λίμπιντο, ἂν μπορούμε νά διαπιστώσουμε ὅτι ὁ παράγοντας λίμπιντο τῆς νοητικῆς ζωῆς παντοῦ καί πάντα εἶναι ὑπεύθυνος γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀρρώστιας, ἐνῶ ὁ παράγοντας τῶν ἐνοστικῶν αὐτοσυντήρησης δέν παίζει κανένα ρόλο ποτέ στήν πρόκληση αὐτῶν τῶν διαταραχῶν. Μοῦ φαίνεται λοιπόν πώς μιᾶ ἀπόφαση πάνω σ' αὐτό τό σημεῖο δέν ἐπείγει. Καί πάνω ἀπ' ὅλα πώς δέν εἶναι ὁ καιρός γιά νά πάρουμε μιᾶ τέτοια ἀπόφαση. Μποροῦμε ν' ἀφήσουμε τήν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης ν' ἀποφανθεῖ. Δέν θά μπορούσα ἂν ἀποδειχνόταν πώς ἡ παθολόγια ἰκανότητα ἀποτελεῖ προνόμιο τῶν παρορμήσεων τοῦ λίμπιντο, ἔτσι ὥστε ἡ θεωρία τοῦ λίμπιντο νά θριαμβεύσει καθ' ὅλη τή γραμμή ἀπό τίς κλινικές νευρώσεις ὡς τίς βαρύτερες μορφές ψυχώσεων.

Κι αὐτό γιατί γνωρίζουμε ὅτι εἶναι χαρακτηριστικό τοῦ λίμπιντο νά ἀρνεῖται νά ὑποτάσσεται στήν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, στήν ἀνάγκη. Νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι ἐξαιρετικά πιθανό τά ἐνοστικὰ τοῦ ἐγώ νά μετέχουν κι αὐτά κατὰ τρόπο δευτερεύοντα κι ὅτι οἱ λειτουργικές τους ἀνωμαλίες μπορεί νά προέρχονται ἀναγκαστικά ἀπό τίς παθολόγες διαταραχές τοῦ λίμπιντο. Οὔτε μπορῶ νά πιστέψω πώς ἡ κατεῦθυνση πού πήραν οἱ ἐρευνέες μας θά χάσουν τό κύρος τους ἂν θά ἔπραξε ν' ἀναγνωρίσουμε πώς στίς σοβαρές ψυχώσεις πρωταρχικά ταρασσονται τά ἴδια τά ἐνοστικὰ τοῦ ἐγώ. Τό μέλλον θ' ἀποφασίσει — τουλάχιστον γιά αἰς τοὺς νεώτερος.

Ἐπιτρέψτε μου τώρα νά ἐπιστρέψω γιό μιᾶ στιγμή στό ἄγχος, γιά νά ρίξω φῶς σ' ἕνα σκοτεινό σημεῖο πού ἀφή-

σαμε έκεί. Είπαμε πώς η σχέση μεταξύ άγχους και λίμπιντο πού κατά τά άλλα καθορίζεται τόσο καλά, έναρμονίζεται με δυσκολία με την σχεδόν αναμφισβήτητη υπόθεση πώς τό αντικειμενικό άγχος μπρός στον κίνδυνο είναι ή έκφραση τών έναπίκτων αυτόσυντήρησης. Τί γίνεται όμως αν τό πάθος του άγχους προέρχεται, όχι από τό συμφέρον τών ενστίχτων, του έγώ, αλλά από τό έγωϊστικό λίμπιντο; 'Η κατάσταση του άγχους είναι στά κάτω - κάτω πάντα βλαβερή. Τά μειωεκτήματα του γίνονται φανερά όταν φτάσει σέ έντονο βαθμό. Έπεμβαίνει τότε στην ενέργεια πού μόνη θά ήταν άποτελεσματική και θά έξυηρητούσε τούς σκοπούς της αυτόσυντήρησης είτε με τή φυγή, είτε με τή άμυνα. Γι' αυτό αν άποδώσουμε τό πάθος του αντικειμενικού άγχους στό έγωϊστικό λίμπιντο και τήν ενέργεια πού αναλαμβάνουμε στά ένστιχτα αυτόσυντήρησης, κάθε θεωρητική δυσκολία ξεπερνιέται.

Δέν θά ύποστηρίξετε βέβαια στά σοβαρά πώς τό βάζουμε στά πόδια ΓΙΑΤΙ νιώθουμε φόβο και τρεπόμαστε σέ φυγή, από τήν κοινή παρόρμηση πού προκαλείται από τήν αντίληψη του κινδύνου μας λένε πώς δέν ένκωσαν κανένα φόβο, πώς μονάχα ένέργησαν — ότι λ.χ. σκόπευσαν με τό όπλο τους τό επιτιθέμενο ζώο — πράγμα πού ήταν αναμφίβολα τό καλύτερο άπ' όσα είχαν νά κάνουν.

ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ

Τώρα καθώς πλησιάζουμε προς τό τέλος του βιβλίου θά νιώθετε μιά κάποια προσμονή και δέν πρέπει νά τήν αφήσω νά σας παραπλανήσει. Ίσως νά νομίζετε πώς δέν σας όδήγησα με ασφάλεια μέσα άπ' αυτόν τόν λαβύρινθο της ψυχανάλυσης για νά σας αφήσω στό τέλος χωρίς νά

πώ μιά λέξη για τή θεραπεία, πού στό κάτω - κάτω άπ' αυτήν έξαρτάται ή δυνατότητα της ψυχαναλυτικής εργασίας. Είναι γεγονός πώς δέν μπορούσα ν' αφήσω έξω αυτή τήν όπομή της. Γιατί όρισμένα άπό τά φαινόμενα πού άνήκουν σ' αυτή θά σας διδάξουν ένα γεγονός, πού χωρίς τή γνώση του θά είσαστε άπόλυτα άνίκανοι νά άφομοιώσετε καλά τήν κατανόηση τών άσθενειών πού σπουδάσαμε.

Ξέρω ότι δέν περιμένετε βέβαια οδηγίες για τήν τεχνική της άσκησης της ψυχανάλυσης για θεραπευτικούς λόγους. Θέλετε μονάχα νά μάθετε γενικά με ποιά μέσα εργάζεται ή ψυχαναλυτική θεραπεία, και ν' άποκτήσετε μιά γενική ιδέα για τίς δυνατότητές της. Κί' έχετε ένα αναμφισβήτητο δικαίωμα νά τό μάθετε. Παρ' όλα αυτά δέν πρόκειται νά σας τό πώ — θά έπιμείνω νά τό βρείτε μόνοι σας.

Σκεφτείτε λίγο! Ξέρετε ήδη κάθε τι τό ούσιαστικό, άπό τίς συνθήκες πού προκαλείται μιά άρρώστια. Κί' όλους τούς παράγοντες πού έπηρεάζουν έναν άρρωστημένο νοϋ. Ποϋ βρίσκεται σ' όλα αυτά ό δρόμος για μιά θεραπευτική επίδραση; Πρώτα άπ' όλα ύπάρχει ή κληρονομική προδιάθεση, — δέν τήν αναφέρουμε συχνά γιατί τονίζεται τόσο πολύ από άλλους πού δέν έχουμε νά πούμε τίποτα καινούριο γι' αυτή. Μή νομίζετε όμως πώς τήν ύποτιμάμε. Σάν γιατροί καταλαβαίνουμε άπόλυτα τή δύναμή της. Πάντως δέν γίνεται νά τήν μεταβάλουμε. Και για μας άποτελεί ένα σταθερό δεδομένο του προβλήματος πού θέτει όρια στις προσπάθειές μας. Έπειτα είναι ή επίδραση τών έμπειριών της πρώιμης παιδικής ηλικίας, πού έχουμε συνηθίσει από τήν άνάλυση νά τούς άποδίδουμε πολύ μεγάλη σημασία. Άνήκουν όμως κι αυτές στό παρελθόν και δέν μπορούμε νά τίς καταργήσουμε. Έγστερα ύπάρχει όλη αυτή ή δυστυχία στη ζωή πού τήν περιλάβαμε κάτω από τόν όρο «στερήσεις

μέσα στην πραγματικότητα», απ' όπου προέρχεται όλη η ά-
 παρουσία της αγάπης στη ζωή — δηλαδή φτώχεια, οικογενει-
 ακαί καυγάδες, λαθεμένη έκλογή στό γάμο, δυσμενείς κοι-
 νωνικές συνθήκες και η αύστηρότητα τών απαιτήσεων μέ
 τίς όποιες ή ήθική συμβατικότητα καταπιέζει τό άτομο.
 Υπάρχει πραγματικά ένας τρόπος για μία πολύ αποτελε-
 σματική θεραπεία. Θά έπρεπε όμως νά ακολουθήσουμε τό
 δρόμο τών δωρεών του Αυτόκράτορα Ίωσήφ κατά τό διε-
 νέζικο θρύλο — τό δρόμο ενός φιλόανθρωπου δεσποτισμού
 πού μπροστά του όλοι ύποκλίνονται κι όλες οί δυσκολίες έ-
 ξαφανίζονται! Ποιοί όμως είμαστε μείς πού μπορούμε νά
 άσκήσουμε μία τέτια άγαθοεργία σαν θεραπευτικό μέσο;
 Φτωχοί καθώς είμαστε και χωρίς κοινωνική έπιροή, κερδι-
 ζοντας τή ζωή μας μέ τήν Ιατρική μας δουλειά δέν μπορού-
 με νά εύρύνουμε τίς προσπάθειές μας σέ άπόρους ανθρώ-
 πους, όπως μπορούν νά κάνουν άλλοι γιατροί μέ άλλες με-
 θόδους. Ή θεραπεία μας άφαιρεί πάρα πολύ χρόνο και
 χρειάζεται κόπος για νά τήν άσκήσουμε δωρεάν. Ίσως ό-
 μως έχετε προσκολληθεί σ' έναν από τούς παράγοντες πού
 προβάλαμε και νομίζετε πώς βλέπετε σ' αυτόν ένα δρόμο
 για μία θεραπευτική επίδραση. "Αν οί συμβατικοί περιορισ-
 μοί πού επιβάλλει ή κοινωνία έπαιζαν ένα ρόλο στις στερή-
 σεις πού επιβλήθηκαν στον άρρωστο ή θεραπεία θά μπορού-
 σε νά πού δώσει θάρρος κι ακόμα νά τόν συμβουλέψει άμε-
 σα νά άψηφίσει αυτά τά εμπόδια και νά έξασφαλίσει ικανο-
 ποιήσεις και υγεία για τόν έαυτό του σέ θάρος τής πραγμα-
 τοποίησης ενός ιδανικού πού αν και εκτιμάται πολύ, εκμη-
 δεινίζεται στό κάτω-κάτω από τόν κόσμο πολλές φορές. Ή
 υγεία λοιπόν πρέπει νά κερδηθεί μέ τήν «ελεύθερη ζωή».
 Θά υπήρχε θέβαια τότε αυτή ή κηλίδα στην ψυχανάλυση
 πώς δέν έξυπηρετεί τή γενική ήθική και πώς δ.τι δίνει στο
 άτομο τό άφαιρεί από τόν υπόλοιπο κόσμο.

Ποιός όμως σάς έδωσε μία τόσο λαθεμένη αντίληψη
 τής ψυχανάλυσης; Δέν μπορεί νά γίνει λόγος ή ψυχαναλυ-
 τική θεραπεία νά συμβουλεύει τήν «ελεύθερη ζωή» — αν
 όχι για άλλο λόγο, επειδή έμείς οί ίδιοι σάς λέμε πώς μία
 επίμονη σύγκρουση διεξάγεται μέσα στον άρρωστο ανάμε-
 σα στις έπιθυμίες του λίμπιντο και τή σεξουαλική άπόωση,
 ανάμεσα σέ αισθησιακές και άσκητικές τάσεις. Ή σύγκρου-
 ση δέν παύει βοηθώντας τή μία πλευρά νά κερδίσει σέ βά-
 ρος τής άλλης. Είναι άλήθεια ότι βλέπουμε στους νευρωτι-
 κούς ότι επικράτησε ό άσκητισμός, μέ αποτέλεσμα οί άπω-
 θημένες σεξουαλικές παρορμήσεις νά βρουν μία διεξοδο
 στα συμπτώματα. "Αν γινόταν νά κάνουμε δυνατή τή νίκη
 τής αισθησιακής πλευράς, τότε οί παραγνωρισμένες δυνά-
 μεις πού άπωθούν τό σεξουαλισμό, θά άποζημιώνονταν κι
 αυτές μέ τά συμπτώματα. Κανένα απ' αυτά τά μέτρα δέν
 θά καταφέρει νά δώσει τέλος στην έσωτερική σύγκρουση.
 Γιατί ή μία πλευρά θάμνε πάντα άνικανοποίητη. Έλάχι-
 στες είναι οί περιπτώσεις όπου ή σύγκρουση είναι τόσο ά-
 σταθής, πού ένας παράγοντας σαν τήν Ιατρική συμβουλή
 μπορεί νάχει κάποια επίδραση πάνω τους, κι αυτές οί περι-
 πτώσεις δέν χρειάζονται ψυχαναλυτική θεραπεία. "Ανθρω-
 ποι πού μπορούν τόσο εύκολα νά έπηραστούν από τούς
 γιατρούς τους θά έβρισκαν δική τους λύση χωρίς τήν επί-
 δρασή τους. Στο κάτω - κάτω έέρετε ότι ένας νέος πού
 ζεί άσκητικά και άσφασίζει νά συνάψει μία άθέμιτη σεξου-
 αλική έπαφή, ή μία άνικανοποίητη σύζυγος, πού άναζητεί
 νά άποζημιωθεί μ' έναν έραστή δέν περιμένουν κατά κανό-
 να τήν άδεια ενός γιατρού, κι ακόμα λιγότερο ενός ψυχα-
 ναλυτή.

Έξετάζοντας τό πρόβλημα οί άνθρωποι παραβλέπουν
 συνήθως τό ούσιαστικό σημείο όλης τής δυσκολίας — δη-
 λαδή, ότι ή παθολόγια σύγκρουση στον νευρωτικό δέν πρέ-

πει νά συγχέεται μέ μιά όμαλή πάλη ανάμεσα στίς συγκρουόμενες παρορμήσεις πού όλες τους βρίσκονται στό ίδιο νοητικό πεδίο. Είναι μιά μάχη ανάμεσα σέ δυό δυνάμεις, πού ή μία άπ' αυτές κατόρθωσε νά έρθει στό έπίπεδο του προ-συνειδητού μέρους του νοϋ, ένώ ή άλλη περιορίστηκε στό άσυνείδητο. Αύτός είναι ό λόγος πού ή σύγκρουση δέν μπορεί ποτέ νά έχει τελική έκβαση πρós τή μία ή τήν άλλη κατεύθυνση. Οί ανταγωνιστές συναντώνται μεταξύ τους τόσο λίγο όσο μιά φάλαινα καί μιά λευκή άρκτος, στή γνωστή ιστορία. Μιά άποτελεσματική έκβαση μπορεί νά πραγματοποιηθεί μόνο όταν αντιμετωπίζονται μεταξύ τους στό αυτό έδαφος. Καί σύμφωνα μέ τή γνώμη μου, αυτό είναι τό μόνο έργο τής θεραπείας.

Έξάλλου, μπορώ νά σάς βεβαιώσω, ότι είσαστε πολύ κακά πληροφορημένοι άν φαντάζεστε ότι οί συμβουλές καί ή καθοδήγηση σχετικά μέ τήν συμπεριφορά στή ζωή άποτελούν ένα αναπόσπαστο μέρος τής ψυχαναλυτικής μεθόδου. Άντίθετα, όσο είναι δυνατό άποφεύγουμε νά παίξουμε τό ρόλο του Μέντορα. Τό μόνο πού θέλουμε είναι νά βρει ό άρρωστος μόνος του τίς δικές του λύσεις γιά τά προβλήματά του. Γι' αυτό τό σκοπό περιμένουμε άπ' αυτόν νά αναβάλλει όλες τίς ζωτικές αποφάσεις πού επηρεάζουν τή ζωή του, όπως τήν έκλογή τής καριέρας, τίς επιχειρήσεις, τό γάμο ή τό διαζύγιο στή διάρκεια τής θεραπείας καί νά τίς εκτελέσει μόνο, όταν ή θεραπεία τελειώσει. Τώρα όμολογείστε πώς είχατε φανταστεί κάτι τό έντελώς διαφορετικό. Μονάχα μέ πολύ νέα ή έντελώς άβοήθητα ή άηροστάτευτα πρόσωπα είναι άδύνατο νά κρατηθούμε μέσα στά περιορισμένα αυτά πλαίσια όπως θά τό θέλαμε. Μ' αυτά τά πρόσωπα πρέπει νά συνδυάσουμε τήν ιδιότητα του γιατρού καί του εκπαιδευτή. Άντιλαμβανόμαστε τότε τήν εύθύνη μας καί ενεργούμε μέ τήν άναγκαία προφύλαξη.

Δέν είναι σωστόνά παρασυρθήτε άπό τήν προθυμία μου νά υπερασπίσω τόν έαυτό μου ένάντια στήν κατηγορία ότι στήν ψυχαναλυτική θεραπεία οί νευρωτικοί ένθαρρύνονται νά «ζήσουν μιά έλεύθερη ζωή» καί νά συμπεράνετε άπ' αυτό πώς τους επηρεάζω υπέρ μιας συμβατικής ήθικης. Αυτό βρίσκεται τόσο μακριά άπό τό σκοπό μας όσο τουλάχιστον καί τό αντίθετο. Δέν είμαστε μεταρρυθμιστές, αυτό είναι αλήθεια. Είμαστε μόνο παρατηρητές. Δέν μπορούμε όμως νά άτενίζουμε μέ κριτικά μάτια, καί άκόμα βρήκαμε ότι είναι άδύνατο νά συμφωνήσουμε μέ τή συμβατική ήθική ή νά εγκρίνουμε μ' ένθουσιασμό τά μέσα μέ τά όποία ή κοινωνία προσπαθεί νά ρυθμίσει τά πραχτικά προβλήματα του σεξουαλισμού στή ζωή. Μπορούμε νά άποδείξουμε μέ εύκολία ότι κείνο πού ό κόσμος λέει κώδικα ήθικης άπαιτεί περισσότερες θυσίες άπ' όσο άξίζει καί πώς ή συμπεριφορά πού επιβάλλει ούτε ύπαγορεύεται άπό τήν τιμιότητα ούτε διατυπώνεται μέ σοφία. Δέν άπαλλάσσουμε τους άρρώστους μας άπ' τό ν' άκούσουν αυτές τίς κριτικές. Τους συνηθίζουμε σέ μιά άπρκατάλυτη εξέταση των σεξουαλικών ζητημάτων όπως καί όλων των άλλων ζητημάτων. Καί άν, άφοϋ γίνουν άνεξάρτητοι, σαν άποτέλεσμα τής θεραπείας, διαλέξουν κάποιον ένδιάμεσο δρόμο ανάμεσα στήν άνεξάρτητη σεξουαλική άκόλασία καί τόν χωρίς όρους άσκητισμό, ή συνειδησή μας δέν μας βασανίζει όποιο κι άν είναι τό άποτέλεσμα. Λέμε τότε στόν έαυτό μας πώς όποιος έχει μ' επιτυχία έξασκηθεί ν' άναγνωρίζει καί νά μαθαίνει τήν αλήθεια σ' ό,τι τόν άφορά είναι έξασφαλισμένος έναντίον τής άνηθικότητας άκόμα κι άν τό μέτρο του γιά τήν ήθική ξεφεύγει κάπως άπό τό κοινό μέτρο. Μέ τήν εύκαιρία θά πρέπει νά άποφύγουμε νά υπερεχτιμάμε τή σημασία τής εγκράτειας στήν επίδραση επί των νευρώσεων. Έλάχιστες μονάχα άπ' τίς παθογόνες καταστάσεις πού όφείλονται στή

ΣΗΚΜΟΥΝΤ ΦΡΟΥΝΤ

στέρηση και στην προκαλούμενη απ' αυτή επακόλουθη συσώρευση του λίμπιντο μπορούν ν' ανακουφιστούν από τό είδος της σεξουαλικής συνάφειας πού μπορεί νά τήν πραγμαθευτεί κανείς χωρίς καμμιά δυσκολία.

"Έτσι δέν μπορείτε νά έρμηνεύσετε τό θεραπευτικό αποτέλεσμα τής ψυχανάλυσης υποθέτοντας ότι επιτρέπει στους άσθενείς έλευθερία στις σεξουαλικές επαφές. Πρέπει νά ψύξετε γιά κάτι άλλο. Νομίζω, πώς μιά από τίς παρατηρήσεις μου όταν άπόρηπα μιά παρόμοια υπόθεση από μέρους σας, θά σάς έβαζε στό σωστό δρόμο. "Ίσως ή υποκατάσταση κάποιου συνειδητού στή θέση του άσυνειδήτου, ή μεταμόρφωση των άσυνειδήτων σκέψεων σέ συνειδητές σκέψεις, καθιστά τήν εργασία μας άποτελεσματική. "Έχετε δίκιο, άκριβώς αυτό είναι. Εύρύνοντας τό άσυνειδητο στή συνειδητότητα έξαφανίζουμε τίς άπωθήσεις, καταργούμε τους όρους των σχηματισμών των συμπτωμάτων και ή παθολόγια σύγκρουση αντικαθίσταται από μιά όμαλή σύγκρουση πού πάνω σ' αυτή πρέπει κανείς νά πάρει τή μιά ή τήν άλλη άπόφαση. Δέν κάνουμε τίποτα γιά τους άσθενείς μας, αλλά επιτρέπουμε νά συντελεστεί μέσα τους αυτή ή νοητική άλλαγή, ή έχταση τής όποιας ταυτίζεται μέ τήν έχταση τής βοήθειας πού τους προσφέρουμε. Έκεί πού δέν υπάρχει άπόφαση ή άνάλογη νοητική διαδικασία, ή θεραπεία μας δέν έχει καμμιά δουλειά.

"Ο στόχος των προσπαθειών μας μπορεί νά διατυπωθεί μέ διάφορους τρόπους — συνειδητοποίηση του άσυνειδήτου, άφαίρεση των άπωθήσεων, συμπλήρωση των κενών στή μνήμη. "Όλα αυτά καταλήγουν στο ίδιο πράγμα. "Ίσως όμως αυτή ή δήλωση νά μή σάς ίκανοποιεί. Φανταστήκατε τή θεραπεία ενός νευρωτικού προσώπου μάλλον διαφορετικά. Ξηλασθή πώς όταν θά υποβαλλόταν στήν έπίπονη διαδι-

κασία τής ψυχανάλυσης θά ξεπρόβαλε σαν μιά διαφορετική προσωπικότητα κι έπιτα μαθαίνετε πώς όλη ή υπόθεση καταλήγει στό νά έχει αυτός κάπως λιγότερο άσυνειδητο και κάπως περισσότερο νά είναι συνειδητό μέσα του από πριν. Λοιπόν, ίσως κείν ήν εκτιμάτε τή σημασία μιάς έσωτερικής άλλαγής αυτού του είδους. "Ένας νευρωτικός πού θεραπεύτηκε έγινε πραγματικά διαφορετικό πρόσωπο — παρ' όλο πού κατά βάση παραμένει ό ίδιος, δηλαδή, έγινε ό καλύτερος έαυτός του κείνος πού ήταν κάτω από τίς πιό εύνοϊκές συνθήκες. Αυτό βέβαια είναι σημαντικό. Τότε, όταν ακούσετε γιά όλο όσα πρέπει νά γίνουν, γιά τή φοβερή προσπάθεια πού απαιτείται γιά νά εκτελεστεί αυτή ή έπιφανειακά άσημαντη άλλαγή στή νοητική του ζωή, ή σημασία πού αποδίδεται σ' αυτές τίς διαφορές ανάμεσα στα διάφορα νοητικά επίπεδα θά σάς φανεί πιό κατανοητή.

"Απομακρύνομαι γιά λίγο από τό θέμα γιά νά σάς ρωτήσω άν ξέρετε τί σημαίνει ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ. Αυτό τό όνομα δίνεται σέ μιά διαδικασία πού παραμερίζει τίς έκδηλώσεις μιάς άρρώστιας και αναζητεί νά βρει ένα σημείο έπίθεσης μέ σκοπό νά εξαλείψει τήν αίτία τής άρρώστιας. Τώρα είναι άραγε ή ψυχανάλυση αιτιώδης θεραπευτική ή όχι; "Η άπάντηση δέν είναι άπλή, αλλά μπορεί νά μς δώσει μιά εύκαιρία νά πεισθούμε γιά τή ματαιότητα τέτιων έρωτήσεων. "Όσο ή ψυχαναλυτική θεραπεία δέν άποβλέπει στήν κατάργηση των συμπτωμάτων, διεξάγεται σαν αιτιώδης θεραπευτική. "Από άλλες άπόψεις μπορείτε νά πείτε ότι δέν είναι γιατί άκολουθήσαμε τήν άλυσιδα των αίτιων άναδρομικά πλεύ πέρα από τίς άπωθήσεις ως τίς ένστικτώδεις προδιαθέσεις, τήν σχετική προδιάθεση, τήν σχετική ένταση της στήν κρίση του άσθενούς και τίς παρεκκλίσεις τους κατά τή διάρκεια τής ανάπτυξης τους. "Υποθέστε τώρα πώς ήταν δυνατό μέ κάποιο χημικό τρόπο νά

έπηρέασε αυτό τό νοητικό μηχανισμό, ν' αφέσετε ή νά έλαττώσετε τό διαθέσιμο ποσοστό του λίμπιντο σ' οποιαδήποτε δρασμένη στιγμή, ή νά ένισχύσετε μιά παρόρμηση σέ βάρος μιās άλλης — αυτό θά ήταν μιά αιτιώδης θεραπευτική μέ τήν κατά γράμμα έννοιά της καί ή ψυχανάλυσή μας θά ήταν τό άπαραίτητο προκαταρκτικό έργο άναγνώρισης του εδάφους. Όπως έέρετε, δέν υπάρχει σήμερα περίπτωση μιās επίδρασης πάνω στις διαδικασίες του λίμπιντο. Ή ψυχοθεραπευτική μās κάνει τήν επίθεσή της σέ άλλο σημείο της άλυσίδας, όχι άκριθώς στό σημείο όπου άντιλαμβάνόμαστε ότι είναι ριζωμένες οι εκδηλώσεις, ώστόσο όμως συγκριτικά πολύ πίσω από τά ίδια τά συμπτώματα, σέ ένα σημείο στό όποιο μπορούμε νά φτάσουμε χάρη σ' έντελώς ιδιαίτερες περιστάσεις.

Τί πρέπει λοιπόν νά κάνουμε γιά νά φέρομε στή συνειδητότητα ό,τι υπάρχει άσυνειδητο στον άρρωστο; Κάποτε νομίζαμε ότι θά ήταν πολύ άπλό. Τό μόνο πού θά είχαμε νά κάνουμε είναι νά έξακριβώσουμε τό άσυνειδητο αυτό ύλικό κι έπειτα νά τό ανακοινώσουμε στον άρρωστο. Όστόσο ξέρουμε ήδη ότι αυτό ήταν ένα μυωπικό σφάλμα. Τό νά ξέρουμε έμείς τί τό άσυνειδητο έχει μέσα του δέν είναι τό ίδιο μέ τό νά τό ξέρει αυτός. Όταν του λέμε ό,τι ξέρουμε δέν τό άφομοιώνει ΣΤΗ ΘΕΣΗ των δικών του άσυνειδητών σκέψεων, αλλά παράλληλα μ' αυτές, καί έτσι τίποτα σχεδόν δέν αλλάζει. Πρέπει μάλλον νά κοιτάξουμε τό άσυνειδητο ύλικό τοπογραφικά. Πρέπει νά ψάξουμε στήν μνήμη του νά βρούμε τό πραγματικό σημείο όπου έγινε ή άπώθηση άρχικά. Αυτή ή άπώθηση πρέπει νά έξαλειφθει καί τότε, φυσικά, ή ύποκατάσταση της συνειδητής σκέψης στήν άσυνειδητη σκέψη μπορεί νά πραγματοποιηθει άμέσως. Πώς μπορεί νά παραμεριστεί μιά άπώθηση σάν κι αυτή; Ή έργασία μας μπαίνει εδώς σέ μιά δεύτερη φάση. Πρώτα ή άνακάλυψη της

άπώθησης κίεπειτα ή άφαίρεση της αντίστασης πού τήν διατηρεί.

Πώς μπορούμε νά άπαλλαγούμε άπ' αυτή τήν αντίσταση; Μέ τόν ίδιο τρόπο. Άνακαλύπτοντας καί κάνοντάς τήν γνωστή στον άρρωστο. Κι ή αντίσταση γίνεται σάν μιά άπώθηση είτε υπό αυτή τήν ίδια πού προσπαθούμε νά διαλύσουμε, ή άπό μιά άλλη πού έγινε νωρίτερα. Δημιουργείται άπό τό αντίβαρο πού γεννιέται γιά νά καταπνίξει τήν άποκρουστική παρόρμηση. Έτσι λοιπόν, τώρα κάνουμε άκριθώς τό ίδιο πού προσπαθούσαμε νά κάνουμε πριν. Έρμηνεύουμε, διαπιστώνουμε καί πληροφορούμε τόν άσθενή. Τώρα όμως από γίνεται στό σωστό σημείο. Τό αντίβαρο ή ή αντίσταση δέν είναι μέρος του άσυνειδητου, αλλά του έγώ πού συνεργάζεται μέ μās, κι αυτό είναι έτσι, άκόμα κι αν δέν είναι στήν πραγματικότητα συνειδητό. Ξέρουμε ότι εδώς γεννιέται μιά δυσκολία άπό τό διφορούμενο της λέξης «άσυνειδητο» άπό τή μιά σάν φαινόμενο κι άπό τήν άλλη σάν σύστημα. Αυτό φαίνεται πολύ δύσκολο. Τώρα λοιπόν περιμένουμε πώς θά έξκαταλειφθει αυτή ή αντίσταση καί θά άποσυρθει τό αντίβαρο όταν κάνουμε τήν άναγνώρισή τους έφιχτή μέ τήν έρμηνευτική μας έργασία. Ποιές είναι οι ένστικτώδεις προωθητικές δυνάμεις πού έχουμε στή διάθεσή μας γι αυτό; Πρώτο ή έπιθυμία του άρρωστου νά γιατρευτει, πού τόν άνάγκασε νά συνεργαστεί μαζί μας καί δεύτερο ή βοήθεια της νοημοσύνης πού τήν ένισχύουμε μέ τήν έρμηνεία μας. Δέν υπάρχει άμφιβολία ότι είναι πιό εύκολο γιά τόν άσθενή νά άναγνωρίζει τήν αντίσταση μέ τήν νοημοσύνη του καί νά διαπιστώνει τήν ιδέα στό άσυνειδητό του πού άντιστοιχεί σ' αυτή, όταν του έχουμε δώσει προηγούμενα μιά ιδέα πού νά τόν ένβαρύνει σχετικά μ' αυτή τή δυνατότητα. Άν σās πώ: «Κοιτάτε ψηλά στον ούρανό καί θά δείτε ένα μπαλκόνι» θά τό βρείτε πολύ πιό γρήγορα

παρά αν σας πω μόνο να κοιτάξετε ψηλά και να ψάξετε αν μπορείτε να δείτε κάτι. Ένας σπουδαστής που κοιτάζει μέσα από το μικροσκόπιο για πρώτη φορά πληροφορείται από τον εκπαιδευτή του τί πρόκειται να δει. Άλλωως δεν βλέπει τίποτα, παρ' όλο που τό αντικείμενο είναι κεί και άπολύτα όρατό.

Και τώρα ως δούμε τά στοιχεία! Σ' ένα μεγάλο άριθμό διαφόρων μορφών νευρικών νόσων στις ύστεριες, στις κατυστάσεις άγχους, στις μανιακές νευρώσεις, ή ύπόθεσή μας άποδειχεται σωστή. Ζητώντας μ' αυτό τον τρόπο την άπώθηση, ανακαλύπτοντας τις άντιστάσεις, δείχνοντας στον άσθενή τί έχει άπωθήσει είναι δυνατό να έπιτελέσουμε τό έργο μας να ξεπεράσουμε τις άντιστάσεις, να διασπάσουμε την άπώθηση και ν' αλλάξουμε κάτι τό άσυνειδητό σε κάτι τό συνειδητό. Καθώς τό κάνουμε άποχτάμε μιά έντύπωση του πώς καθώς δαμάζεται κάθε άτομική άντίσταση, διεξάγεται μιά βίαιη μάχη στην ψυχή του άρρωστου — μιά όμαλή νοητική πάλη ανάμεσα σε δυό τάσεις στο ίδιο έδαφος, ανάμεσα στα κίνητρα που τείνουν να διατηρήσουν τό αντίθετο και κείνα που είναι έτοιμα να τό καταργήσουν. Τά πρώτα άπ' αυτά, είναι τό παλιά κίνητρα που άρχικά δημιούργησαν την άπώθηση. Άνάμεσα στα δεύτερα βρίσκονται νέα κίνητρα που άποχτήθηκαν πρόσφατα που καθώς έλπιζετε, θά κρίνουν την σύγκριση προς ύφελός μας. Πετύχαμε να δυναμώσουμε πάλι την παλιά μάχη της άπώθησης και να έπαναφέρουμε τό άποτέλεσμα, που πριν από τόσο καιρό είχε κριθεί σε μιά άναθεώρηση. Η πρώτη συνεισφορά που κάνουμε σ' αυτό βρίσκεται, πριν άπ' όλα, στο ν' άποδείξει κανείς πώς ή άρχική λύση όδήγησε στην άρρώστια και στο να ύποσχεθεί πώς μιά διαφορετική λύση θ' άνοιγε τό δρόμο της ύγείας και δεύτερο στο να τονίσει πώς οι περιστάσεις άλλαξαν όλες πολύ άπό τότε που άρχικά ά-

ποκηρύχτηκαν αυτές οι παρορμήσεις. Έπειτα, τότε, τό έγώ ήταν άδύναμο, παιδικό και ίσως είχε δικιο να ύποχωρεί με φρίκη μπρός στις άπατήσεις του λιμπιντο γιατί του ήταν επικίνδυνες. Σήμερα όμως είναι δυνατό και έμπειρο κι άκόμα έχει ένα πρόχειρο βοηθό, στο πρόσωπο του γιατρού. Έτσι μπορούμε να περιμένουμε ότι θά όδηγήσουμε την άναζωογονημένη σύγκρουση σε μιά καλύτερη έκβαση άπό την άπώθηση. Κι όπως είπαμε στην ύστερία, τίς άγχώδεις νευρώσεις και τή μανιακή νευρώση, ή έπιτυχία συνήθως δικαιολογεί τους ίσχυρισμούς μας.

Υπάρχουν κι άλλες άρρώστιες όμως στις όποιες άποτυχαίνουμε παρά την όμοιότητα. Και σ' αυτές υπήρχε στην άρχή μιά σύγκρουση ανάμεσα στο έγώ και τό λιμπιντο, που όδήγησε στην άπώθηση — παρ' όλο που ή σύγκρουση αυτή μπορεί να χαρακτηρίζεται άπό τοπογραφικές διαφορές, άπό τή σύγκρουση των νευρώσεων μεταβίβασης. Και σ' αυτό γίνεται ν' άνακαλύψει κανείς τό σημείο στη ζωή του άρρωστου όπου έγιναν οι άπωθήσεις. Έφαρμόζουμε την ίδια μέθοδο, είμαστε έτοιμοι να δώσουμε τις ίδιες διασβεβαιώσεις, προσφέρουμε την ίδια βοήθεια λέγοντας στον άσθενή τί πρέπει να ψάξει να βρει, κι έδώ πάλι τό χρονικό διάστημα ανάμεσα στο παρόν και τό σημείο που δημιουργήθηκαν οι άπωθήσεις εύσσει έντελώς μιά καλύτερη έκβαση της σύγκρουσης. Κι όμως δεν μπορούμε να κατορθώσουμε να νικήσουμε μιά άντίσταση ή να έξαλειψουμε μιά άπώθηση. Αύτοί οι άρρωστοι, παρανοϊκοί, οι μελαγχολικοί, παραμένουν άτρωτοι άπó την ψυχαναλυτική θεραπεία. Τί φταίει; Δεν όφειλεται σε έλλειψη νοημοσύνης. Ένας κάποιος βαθμός νοητικής ίκανότητας πρέπει φυσικά να προϋποτίθεται για την ψυχανάλυση, δεν ύπάρχει όμως έλλειψη της σ' έναν λ.χ. άγχόινουν άπιαγωγικό παρανοϊκό. Οι μελαγχολικοί σε αντίθεση με τους παρανοϊκούς, νιώθουν πολύ έντονα ότι

είναι άσθενείς κι ότι τά βάσανά τους όφείλονται σ' αυτό. Αυτό όμως δέν τους κάνει πιό προσπιούς στή θεραπευτική μας επίδραση. Έδώ άντιμετωπίζουμε ένα γεγονός πού δέν τό κατανοούμε, και γι' αυτό άμφιβάλλουμε άν καταλάβουμε καλά τίς συνθήκες επίτυχίας πού είχαμε στις άλλες νευρώσεις.

Όταν συνεχίζουμε τήν εξέταση ύστερικων και μανιακών νευρωτικών σύντομα άντιμετωπίζουμε ένα δεύτερο γεγονός, για τό όποιο είμαστε έντελώς άπροετοίμαστοι. Άφου προχωρήσει ή θεραπεία για λίγο παρατηρούμε πώς αυτόι οι άσθενείς συμπεριφέρονται κατά πολύ ιδιόρρυθμο τρόπο άπέναντί μας. Πραγματικά νομίζουμε πώς είχαμε υπολογίσει όλες τίς κινητήριες δυνάμεις πού έπηρεάζουν τή θεραπεία και είχαμε σταθμίσει καλά τίς σχέσεις μας μέ τους άσθενείς έτσι πού όλοι οι σχετικοί παράγοντες ήταν ίσοζυγισμένοι σαν αριθμητικός λογαριασμός. Κι όμως κάτι δέν πάει καλά. Παρατηρούμε πώς ό άσθενής πού δέν θά έπρεπε να σκέφτεται τίποτα άλλο παρά τή λύση των δικών του άνησυχητικών συγκρούσεων, αρχίζει να αναπτύσσει ένα ιδιαίτερο ένδιαφέρον για τό πρόσωπο του γιατρού. Κάθε τί πού έχει σχέση μ' αυτό τό πρόσωπο του φαίνεται πιό σημαντικό από τίς δικές του υποθέσεις και τόν άποσπά από τήν άρρώστια του. Οι σχέσεις τότε μέ τόν άσθενή, γίνονται για έναν καιρό πολύ εύχάριστες, είναι ιδιαίτερα υπάκουος, προσπαθει να δείξει τήν εύγνωμοσύνη του όποτε μπορεί, δείχνει μιá λεπτότητα χαρακτήρα κι άλλες καλές ιδιότητες πού δέν τίς περιμέναμε άπ' αυτόν. Ό ψυχαναλυτής σχηματίζει μιá πολύ καλή γνώμη για τόν άσθενή και μακαρίζει τήν τύχη του πού εύτύχησε να προσφέρει βοήθεια σε μιá τέτια θαυμάσια προσωπικότητα. Άν ό γιατρός έχει τήν εύκαιρία να συναντήσει τους συγγενείς του άρρωστου, άκούει μέ ικανοποίηση πώς ή εκτίμησή του είναι άμοιβαία. Ό άσθενής

στό σπίτι του δέν κουράζεται να έπαινει τόν ψυχαναλυτή και να του άποδίδει όλο και νέες άρετές. «Έχει ξεμυαλιστεί μαζί σας. Σας έχει άπόλυτη έμπιστοσύνη. Ότι κι άν πείτε είναι γι' αυτόν άποκάλυψη» λένε οι συγγενείς. Κάποιος ποιο δέξυς θά πει: «Είναι πραγματικά κουραστικό, σας άναφέρει συνεχώς».

Έλπίζουμε ότι ό γιατρός είναι αρκετά μετριόφρων για να άποδώσει τήν έχτιμηση της άξίας του από τόν άσθενή, στις έλπίδες θεραπείας πού στάθηκε ικανός να του προσφέρει, και στην επέχταση του διανοητικού όρίζοντα του άσθενούς πού είναι άποτέλεσμα των έκπληκτικών άποκαλύψεων πού προήλθαν από τήν θεραπεία. Και τήν άπελευθερωτική της επίδραση. Η ψυχανάλυση κάνει επίσης θαυμάσιες προόδους κάτω άπ' αυτές τίς συνθήκες, ό άσθενής καταλαβαίνει, συγκεντρώνεται στα καθήκοντα πού του επιβάλλονται από τήν θεραπεία και προσφέρει άφθονα τό άπαραίτητο υλικό — άναμνήσεις και συνειρμούς. Καταπλήσσει τόν ψυχαναλυτή μέ τήν βεβαιότητα και τήν ακρίβεια των έρμηνειών του, κι ό τελευταίος δέν έχει παρά να παρατηρήσει μέ ικανοποίηση, μέ πόση έτοιμότητα και προθυμία ό άσθενής άποδέχεται όλες τίς νέες ψυχολογικές ιδέες πού άμφισβητούνται τόσο ζωηρά από τους ύγιείς στον έξω κόσμο.

Αυτό όμως δέν μπορεί να κρατήσει έπ' άπειρον. Έρχεται μιá μέρα πού εμφανίζονται σύννεφα. Ό άσθενής λέει ότι δέν μπορεί να σκεφτεί τίποτα για να τό άναφέρει. Έχει κανείς τήν έντύπωση πώς άδιαφορεί πιά για τήν ψυχαναλυτική προσπάθεια κι ότι σ' όρισμένες περιπτώσεις άγνοεί τίς προτροπές πού του γίνονται να πει κάθε τι πού του έρχεται στό νοϋ και να μμην υποκύψει σε καμμιά από τίς κριτικές άντιρήσεις πού μπορεί να διατυπώσει μέσα του. Η συμπεριφορά του δέν υπαγορεύεται από τήν κατάσταση της θε-

ραπείας. Είναι σάν νά ρήν είχε κάνει καμιά συμφωνία γι' αυτό τό σκοπό μέ τό γιατρό. Τί νά συνέβηκε άραγε;

"Αν τελικά είναι δυνατό νά σαφηνιστεί ή κατάσταση, ή αίτία αύτης τής διαταραχής ανακαλύπτεται ότι άποτελείται από μερικά έντονα συναισθήματα στοργής, πού ά άσθενής μεταβίβασε στό γιατρό και πού δέν δικαιολογούνται από τήν συμπεριφορά του τελευταίου ούτε από τή σχέση πού προϋποθέτει αύτή ή θεραπεία. Η μορφή πού εκφράζει αυτό τό στοργικό συναίσθημα κι ό σκοπός πού επιδιώκει έξαρτώνται φυσικά από τίς συνθήκες πού επικρατούν άνάμεσα στά δύο πρόσωπα. "Αν ένα άπ' αυτά είναι μία νεαρή κοπέλα και τό άλλο ένας σχετικά νέος άντρας ή έντύπωση πού δημιουργείται είναι έντύπωση φυσιολογικού έρωτα. Φαίνεται φυσικό μία νέα νά έρωτευτεί έναν άντρα μέ τόν όποιο είναι πολύ ώρα μόνη και νά μιλάει μ' αυτόν γιά πολύ ένδόμυχα πράγματα και πού βρίσκεται σέ θέση συμβούλου μέ κύρος — παραβλέποντας ίσως τό γεγονός ότι σέ μία νευρωτική νέα μάλλον πρέπει νά περιμένει κανείς κάποια διαταραχή τής ικανότητάς της γιά έρωτα. "Όσο πιό μακρυνή είναι ή κατάσταση άνάμεσα στά δύο πρόσωπα άπό τό πιό πάνω ύποτιθέμενο παράδειγμα, τόσο πιό άνεξήγητο είναι νά διαπιστώσουμε ότι παρ' όλα αυτά τό ίδιο είδος συναισθήματος έρχεται σέ φώς σέ άλλες περιπτώσεις. Φαίνεται, άκόμα κατανοητό όταν μία νέα γυναίκα πού είναι δυστυχισμένη στό γάμο της παρασύρεται από ένα σοβαρό πάθος γιά τό γιατρό της, άν είναι άκόμα άδέσμευτος, και είναι έτοιμη νά ζητήσει διαζύγιο και νά του δοθεί, ή όπου οι περιστάσεις θά τό εμπόδιζαν νά άρχισι μια κρυφή έρωτική ιστορία μαζί του. Αυτό πραγματικά είναι γνωστό ότι συμβαίνει κι έξω από τήν ψυχανάλυση. Σ' αύτή όμως τήν κατάσταση οι κοπέλες κι οι γυναίκες κάνουν τίς πιό καταπληκτικές έξηγήσεις πού άποκαλύπτουν μία άπόλυτα ιδίομορφη

στάση από μέρος τους άπέναντι στό θεραπευτικό πρόβλημα. Γνώριζαν πάντοτε ότι τίποτε έχτός από τόν έρωτα δέν θά μπορούσε νά τίς θεραπεύσει κι από τήν άρχή τής θεραπείας περίμεναν αύτή ή σχέση νά τούς δώσει επιτέλους κείνο πού ή ζωή τούς είχε άρνηθει ως τώρα. Μόνο μ' αύτή τήν έλπίδα είχαν καταβάλει τόσους κόπους γιά τήν ψυχανάλυση και είχαν νικήσει όλες τίς δυσκολίες τους, άποκαλύποντας τίς σκέψεις τους. Έμεις οι ίδιοι θά μπορούσαμε νά προσθέσουμε: «Και είχαν καταλάβει τόσο εύκολα όσα είναι συνήθως τόσο δύσκολα νά τά δεχτεί κανείς». Μία τέτια όμολογία μας καταπλήττει τινάζοντας τούς ύπολογισμούς μας στόν άέρα. Μπορεί νά παραλείψαμε τό πιό σημαντικό στοιχείο.

Κι όμως έτσι είναι. Τίς λίγες ηρώτες φορές θά μπορούσε κανείς νά φανταστεί ότι ή ψυχαναλυτική θεραπεία σόνταψε εδώ σ' ένα εμπόδιο πού έχει τή μορφή ενός τυχαίου περιστατικού, Ξένου πρός τό σκοπό της και άσχετου μ' αύτή τήν καταγωγή. "Όταν όμως συμβαίνει αυτό τό είδος του δεσμού πρός τό γιατρό νά εμφανίζεται ταχτικά σέ κάθε περίπτωση, κάτω από τίς πιό δυσμενείς συνθήκες και νά εμφανίζεται πάντα, άκόμα και σέ περιπτώσεις πραγματικά κωμικές — μεταξύ ήλικιωμένων κυριών και άσπρομάλληδων γιατρών και σέ περιπτώσεις, πού ή κρίση μας μας βεβαιώνει ότι δέν ύπάρχει περίπτωση πειρασμού. Τότε είμαστε ύποχρεωμένοι νά παραιτηθούμε από τήν ιδέα ενός διαταραχτικού τυχαίου γεγονότος και νά παραδεχτούμε ότι έχουμε ν' άντιμετωπίσουμε ένα φαινόμενο πού καθαυτό είναι συνδεμένο μέ τή φύση τής άρρώστιας.

Τό νέο στοιχείο πού αναγνωρίζουμε άναγκαστικά κι έτσι άπόρροια τό λέμε ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ. Μ' αυτό έννοούμε μία μεταβίβαση ύπαρχόντων ήδη συναισθημάτων στό πρό-

σωπο του γιαιτροῦ, γιαιτί δέν πιστεύουμε ὅτι κάτω ἀπό τίς συνθηκές πού ἐπικρατοῦν κατά τήν θεραπεία μποροῦν νά γεννηθοῦν τέτοια συναισθήματα. Εἴμαστε πιό πρόθυμοι νά παραδεχτοῦμε ὅτι σχηματίστηκε (αὐτή ἡ πηγή) προηγούμενα στόν ἀσθενῆ καί ἐπωφελήθηκε τῆς εὐκαιρίας πού τοῦ ὤφθηκε ἀπό τήν θεραπεία γιά νά μεταβιβαστεῖ στό πρόσωπο τοῦ γιαιτροῦ. Ἡ μεταβίβαση μπορεῖ νά ἐκφράζεται σάν μιὰ παθιασμένη αἴτηση ἔρωτα ἢ μπορεῖ νά πάρει πιό συγκαλυμμένες μορφές. "Ὅταν πρόκειται γιά μιὰ κοπέλα, κι ἕναν ἠλικιωμένο ἄντρα, ἀντί τῆς ἐπιθυμίας νά εἶναι σύζυγος ἢ ἐρωμένη, μπορεῖ νά ἐμφανιστεῖ μιὰ ἐπιθυμία νά υἱοθετηθεῖ σάν μιὰ εὐνοοῦμενη κόρη του, κι ὁ πόθος τοῦ λῆμψιντο μπορεῖ νά μεταβληθεῖ καί νά ἐμφανιστεῖ σάν μιὰ πρόταση γιά μιό αἰώνια, ἀλλά ἰδανικά πλατωνική φιλία. Πολλές γυναῖκες ἐξέουν πῶς νά ἐξειδανικεύουν τή μεταβίβαση καί νά τήν πλάθουν ὡσπου νά ἀποχτήσῃ ἕνα εἶδος δικαιολογίας γιά τήν ὑπαρξή της. "Ἄλλες εἶναι ὑποχρεωμένες νά τήν ἐκφράσουν μέ τήν ὠμή, ἀρχική σχεδόν ἀφόρητη μορφή της. Κατά βάθος ὁμως πρόκειται γιά τό ἴδιο πρᾶγμα καί τήν προέλευσή της ἀπό τήν ἴδια πηγή δέν μποροῦμε ποτέ νά τήν παραβλέψουμε.

Τί συμβαίνει ὁμως μέ τοὺς ἀσθενεῖς ἄνδρες; Ἐκεῖ τουλάχιστον μποροῦμε νά ἐλπίσουμε ὅτι θ' ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τό ἀνησυχητικό στοιχεῖο τῆς διαφορᾶς τοῦ φύλου καί τῆς ἔλεξης τοῦ φύλου. Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι συμβαίνει τό ἴδιο ἀκριβῶς μέ τίς γυναῖκες. Ἡ ἴδια ἀγάπη πρὸς τό γιαιτρό, ἡ ἴδια υἱοθέτηση τῶν συμφερόντων του, ἡ ἴδια ζήλεια ἐναντίον ἐκείνων πού συνδέονται μαζί του. Τά ἐξειδανικευμένα εἶδη μεταβίβασης εἶναι οἱ μορφές πού συναντῶνται πιό συχνά ἀνάμεσα σέ ἄντρα μέ ἄντρα καί ἡ ἄμεση σεξουαλική ἐκδήλωση πιό σπάνια, στόν ἴδιο βαθμό πού ἡ ἐκδήλη ὁμο-

φυλοφιλία τοῦ ἄρρωστου ὑποτάσσεται στοὺς ἄλλους τρόπους μέ τοὺς ὁποῖους μπορεῖ νά ἐκφραστεῖ αὐτό τό σύνθετο ἔνσπιχτο. Ἄκόμα στοὺς ἄρρηνες ἀσθενεῖς παρατηρεῖ πιό συχνά ὁ ψυχαναλυτής μιὰ ἐκδήλωση τῆς μεταβίβασης πού μέ τήν πρώτη ματιά φαίνεται νά ἀντιλέγει στήν περιγραφή πού δώσαμε πρὶν ἀπό λίγο — δηλαδή τήν ἐχθρική ἢ APNH-TIKH μεταβίβαση.

"Ἀρχικά ἄς ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι ἡ μεταβίβαση ὑπάρχει στόν ἀσθενῆ ἀπό τήν ἀρχή τῆς θεραπείας, κι ὅτι εἶναι γιά ἕνα διάστημα τό πιό ἰσχυρό κίνητρο τῆς θεραπείας. Ἡ μεταβίβαση δέν ἐκδηλώνεται στήν ἀρχή κι οὔτε χρειάζεται ν' ἀνησυχῆσῃ ὁ γιαιτρός ὅσο καιρό εὐνοεῖ τήν ἐργασία ὅπου συνεργάζονται δυό πρόσωπα. "Ὅταν μεταβληθεῖ σέ μιὰ ἀντίσταση, πρέπει νά τήν προσέξει κανεῖς. Καί τότε ἀποδείχνεται πῶς δύο διαφορετικές καί ἀντιτιθέμενες νοητικές καταστάσεις ἐπῆλθαν σ' αὐτή καί μετέβαλαν τή στάση της ἀπέναντι στήν θεραπεία: πρῶτα ὅταν ἡ ἐρωτική ἔλεξη ἔγινε τόσο ἰσχυρή ὡστε νά προδίδει τήν καταγωγή της ἀπό τόν σεξουαλικό πόθο τόσο καθαρά, ὡστε νά προκαλεῖ ἀναγκαστικά τήν ἀντιδραση τοῦ ἴδιου τοῦ ἄρρωστου καί δεύτερο, ὅταν ἀποτελεῖται ἀπό ἀνταγωνιστικό μᾶλλον συναισθημα παρά ἐρωτικό. Τά ἐχθρικά συναισθήματα κατά κανόνα ἐμφανίζονται ἀργότερα ἀπό τά συναισθήματα σποργῆς καί κάτω ἀπό τήν προκατάληψή τους. "Ὅταν καί τά δύο συμβαίνουν ταυτόχρονα δίνουν ἕνα καλό παράδειγμα τῆς ἐπαμφοτερότητας τῶν συναισθημάτων πού κυβερνάει τίς περισσότερες ἀπό τίς πιό στενές σχέσεις μας μέ ἄλλα ἀνθρώπινα πλάσματα. Τά ἐχθρικά συναισθήματα, λοιπόν, ὑποδηλώνουν ἕνα συναισθηματικό δεσμό ἀπόλυτα ὁμοιο μέ τά συναισθήματα ἀγάπης. ὅπως ἀκριβῶς ἡ προκλητική στάση δείχνει μιὰ παρόμοια ἐξάρτηση, ἀπό ἕνα ἄλλο πρόσω-

πο όπως και η ύπακοή μονάχα με άνεστραμμένη πρόθεση. Δέν υπάρχει αμφιβολία ότι τά έχθρικά συναισθήματα απέναντι στον ψυχαναλυτή δικαιούνται νά ονομαστούν «μεταβίβαση» γιατί οι συνθήκες πού επικρατοῦν κατά τή θεραπεία δέν μοποῦν νά τά δικαιολογήσουν. Ἡ ανάγκη νά δοῦμε ἔτσι τήν ἀρνητική μεταβίβαση, εἶναι μιά ἐπιβεβαίωση τῆς προηγουμένης ὁμοίας ὁποῦς μας γιά τή θετική ἢ ἐρωτική παραλλαγή τῆς.

Ἐκείνου προέρχεται ἡ μεταβίβαση, τί δυσκολίες μᾶς δημιουργεῖ κτλ., εἶναι προβλήματα πού μοποῦν νά προσεγγίσουν κατάλληλα μόνο σέ μιά τεχνική ἔκθεση τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου. Ἐδῶ μόνο νά τά θίξω μοποῶ. Δέν γίνεται κᾶν συζήτηση νά ὑποχωρήσουμε στά αἰτήματα τοῦ ἀσθενοῦς κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς μεταβίβασης του. Ἄλλωστε θά ἦταν παράλογο νά τό ὁπορίσουμε αὐστηρά καί μάλιστα, μέ ἀγανάχτηση. Ἡ μεταβίβαση ὑπερνικᾶται μέ τό νά δείξουμε στον ἀσθενῆ ὅτι τά συναισθήματά του δέν γεννιοῦνται ἀπό τήν τρέχουσα κατάσταση καί δέν ἀφοροῦν στην πραγματικότητα τό πρόσωπο τοῦ γιατροῦ, ἀλλά ἀναπαραγάγουν κάτι πού ἔγινε σ' αὐτόν πρὶν ἀπό πολύ καιρό. Ἔτσι τοῦ ζητᾶμε νά μεταβάλλει τήν **ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΣΕ ΑΝΑΜΝΗΣΗ**. Τότε ἡ μεταβίβαση, πού, ἢ στοργική ἢ ἐχθρική, κάθε φορά φαινόταν σάν ἡ πικρὴ μεγάλη ἀπειλή γιά τήν θεραπεία, γίνεται τό καλύτερό της ὄργανο, ἔτσι πού μέ τή βοήθειά της μοποῦμε νά ξεκλειδώσουμε τίς κλειστές πόρτες τῆς ψυχῆς. Θά ἤθελα πάντως νά πῶ μερικά λόγια γιά νά διαλύσω τά δυσάρεστα ἀποτελέσματα τοῦ αἰφνιδιασμοῦ πού θά σᾶς προκάλεσε αὐτό τό ἀναπάντεχο φαινόμενο. Στό κάτω - κάτω δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε πώς αὐτή ἢ ἀρρώστια τοῦ ἀσθενοῦς πού ἀναλάβαμε νά ἀναλύσουμε δέν εἶναι κάτι τό τελικά ὀλοκληρωμένο καί σταθεροποιημέ-

νο. Ἄλλά κάτι πού μεγαλώνει καί συνεχίζει τήν ἀνάπτυξη του σάν ἓνα ζωντανό πλάσμα. Ἡ ἀρχή τῆς θεραπείας δέν βάζει τέρμα σ' αὐτή τήν ἐξέλιξη. Μόλις ὁμως ἡ θεραπεία ἀρπάξει τόν ἀσθενῆ, φαίνεται πώς ὅλη ἡ παραγωγικότητα τῆς ἀρρώστιας ἀπό δῶ καί μπρός συγκεντρώνεται πρὸς μιά κατεύθυνση — δηλαδή, στή σχέση μέ τόν γιατρό. Τότε ἡ μεταβίβαση μοποεῖ νά συγκριθεῖ μέ τό στῶμα τοῦ κἀμβίου ἀνάμεσα στό εὐλο καί τό φλοιό τοῦ δέντρου, ἀπ' ὅπου ξεκινᾶει ὁ σχηματισμός τοῦ νέου ἴστού καί ἡ ἀνάπτυξη τοῦ κορμοῦ σέ πᾶχος. Μόλις ἡ μεταβίβαση πῆρε αὐτή τή σημασία, ἡ ἐργασία ἐπάνω στις ἀναμνήσεις τοῦ ἀσθενοῦς ὑποχωρεῖ στό βάθος. Δέν θάναί λάθος νά ποῦμε ὅτι δέν ἔχουμε πιά νά κάνουμε μέ τήν προηγούμενη ἀρρώστια, ἀλλά μέ μιά νεοδημιουργημένη καί μεταβλημένη νεύρωση πού ἀντικατάστησε τήν προηγούμενη. Αὐτή τή νέα ἔκδοση τῆς παλιᾶς ἀσθένειας τήν παρακολουθοῦμε ἀπό τήν ἀρχή, τή βλέπουμε νά ἔρχεται σέ φῶς καί νά μεγαλώνει, καί τή γνωρίζουμε πολύ καλά μᾶς κι εἴμαστε τό κεντρικό της ἀντικείμενο. Ὅλα τά συμπτώματα τοῦ ἀσθενοῦς ἄφησαν τήν ἀρχική τους σημασία καί προσαρμόστηκαν σέ μιά νέα, πού περιέχεται στή σχέση τους μέ τήν μεταβίβαση. Ἡ κατάχτηση αὐτῆς τῆς νέας τεχνητά ἀποχτημένης νεύρωσης συμπίπτει μέ τήν ἀπομάκρυνση τῆς ἀσθένειας πού ὑπῆρχε πρὶν ἀπ' τήν θεραπεία, δηλαδή μέ τήν πραγματοποίηση τοῦ θεραπευτικοῦ μας ἔργου. Ὁ ἀρρωστος πού ἔχει γίνει ὁμαλός καί ἐλεύθερος ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν ἀπωθημένων ἐνστικτωδῶν τάσεων στίς σχέσεις του μέ τόν γιατρό, παραμένει ἔτσι καί στήν ἴδια τή ζωὴ του ὅταν σταματήσει ἡ ἐπαφή του μέ τό γιατρό.

Ἡ μεταβίβαση ἔχει αὐτή τήν πολύ σημαντική, ἀπόλυτα κεντρικὴ σημασία γιά τήν θεραπεία τῆς ὑστερίας, τῆς ἀγ-

χώδους ύστερίας και των μανιακών νευρώσεων που κατά συνέπεια σωστά περιλαμβάνονται στις «νευρώσεις μεταβίβασης». Οποιοδήποτε συνέλαβε από την αναλυτική έμπειρία μία αληθινή έντύπωση του γεγονότος της μεταβίβασης δεν θα μπορεί ποτέ πάλι ν' αμφισβάζει για τη φύση των άπωθιμένων παρορμήσεων που δημιούργησαν μία διέξοδο για τον έαυτό τους μέσω των συμπτωμάτων. Και δεν θα του χρειάζεται ισχυρότερη απόδειξη της προέλευσής τους από το λίμπιντο. Μπορούμε να πούμε πως η πεποίθησή μας για τη σημασία των συμπτωμάτων σε μία υποκαταστατική ικανοποίηση το \bar{u} λίμπιντο αποδειχνεται τελικά και όριστικά με τη μελέτη της μεταβίβασης.

Τώρα όμως πρέπει να διαρθρώσουμε την προηγούμενη δυναμική μας αντίληψη για τη διαδικασία της θεραπείας και να την κάνουμε να συμφωνήσει με τη νέα μας ανακάλυψη. Όταν ο ασθενής έχει να παλέψει στην όμαλή σύγκρουση με τις αντιστάσεις που έχουμε ανακαλύψει με την ανάλυση του χρειάζεται μια ισχυρή προωθητική δύναμη για να τον επηρεάσει προς την απόφαση που επιζητούμε και που οδηγεί προς τη θεραπεία.

Αλλιώς τι μπορεί ν' αποφασίσει να ξαναγουρίσει στην προηγούμενη έκβαση και ν' αφήσει κείνα που έχουν έρθει στη συνείδησή του να υποστούν και πάλι την απόψη στο άσυνείδητο. Η έκβαση σ' αυτή την πάλη, δεν αποφασίζεται με τη διανοητική του ικανότητα που δεν είναι ούτε αρκετά δυνατή ούτε ελεύθερη για να πραγματοποιήσει κάτι τέτοιο αλλά μόνο από τη σχέση του με το γιατρό. Όταν η μεταβίβαση έχει θετικό χαρακτήρα, περιβάλλει το γιατρό μ' υπερνόριστο κύρος και μεταβάλλει σε ευάγγελιο τα ευρήματά του και τις απόψεις του. Χωρίς αυτό το είδος της μεταβίβασης ή με μία αρνητική μεταβίβαση, ο γιατρός και τα

έπιχειρήματά του δεν θα λαμβάνονταν υπόψη. Η πίστη επαναλαμβάνει την ιστορία των άπαρχων της, είναι ένα παράγωγο της αγάπης και στην αρχή δεν της χρειάζονται τα έπιχειρήματα. Μόνο αργότερα τα παραδέχεται ως το σημείο να τα εξετάσει κριτικά αν τυχόν τα προβάλλει κάποιος πού αγαπάμε.

Δίχως αυτήν την υποστήριξη τα έπιχειρήματα δεν έχουν βάρος για τον ασθενή όπως άλλωστε και για τους πιο πολλούς ανθρώπους. Ένα ανθρώπινο πλάσμα τότε μόνο επηρεάζεται, ακόμα κι από διανοητικής πλευράς, όταν είναι ικανό να επενδύει αντικείμενα με λίμπιντο. Κι έχουμε σοβαρούς λόγους να αναγνωρίζουμε και να φοβόμαστε στο μέγεθος του ναρκισσισμού του ένα φράγμα στην επιδεχτικότητα του για έπιροή, ακόμα και με την καλύτερη αναλυτική τεχνική.

Πρέπει φυσικά να αναγνωριστεί η ικανότητα άκτινβολίας του λίμπιντο προς άλλα πρόσωπα, σ' όλους τους όμαλους ανθρώπους. Η τάση για μεταβίβαση στους νευρωτικούς όπως ονομάζεται, είναι μόνο μία εξαιρετική έπιταση ενός γενικού χαρακτηριστικού. Θα ήταν λοιπόν αξιοσημείωτο αν ένα ανθρώπινο χαρακτηριστικό αυτής της σημασίας και της γενικότητας δεν είχε παρατηρηθεί και χρησιμοποιηθεί ποτέ. Κι αυτό πραγματικά έγινε. Ο Μπερνχάιμ με αλάθητη διορατικότητα βάσισε τη θεωρία του για τις ύπνωτιστικές εκδηλώσεις στην πρόταση ότι όλα τα ανθρώπινα όντα είναι «ΕΠΙΔΕΧΤΙΚΑ ΥΠΟΒΟΛΗΣ». Κείνο που όνομασε έτσι δεν είναι τίποτ' άλλο παρά η τάση για μεταβίβαση, που όμως την περιόρισε μάλλον στενά γιατί δεν περιέλαβε σ' αυτήν και την αρνητική μεταβίβαση. Ο Μπερνχάιμ όμως δεν θα κατόφερνε ποτέ να πει τί ήταν η υποβολή στην πραγματικότητα ούτε και πως γεννήθηκε. Γι' αυτόν ήταν

ένα άξιωματικό γεγονός πού δέν μπορούσε νά εξηγήσει τήν προσέλευσή του. Δέν παραδεχόταν τήν εξάρτηση τής επιδεχτικότητας γιά ύποβολή από τό σεξουαλισμό — από τή λειτουργία τοῦ λίμπιντο. Καί πρέπει νά παραδεχτοῦμε ὅτι ἐγκαταλείψαμε τήν ὕπωση στίς μεθόδους μας μονάχα γιά ν' ἀνακαλύψουμε ξανά τήν ὑποβολή μέ τή μορφή τής μεταβίβασης.

Ἐδῶ παρατηρῶ ὅτι μιά αντίρρηση ἔρχεται στίς σκέψεις σας μέ τόση βιαιότητα πού θά σᾶς στεροῦσε ἀπό κάθε ἰκανότητα ἄν δέν τήν ἐκφράσετε: -Ὁμολογήστε ἐπιτέλους πώς καί σεῖς ἐργάζεστε μέ τή βοήθεια τής ὑποβολῆς ὅπως κι οἱ ὑπνωτιστές. Ἔτσι νομίζαμε ἀπό τήν ἀρχή. Τότε ὅμως τί χρησιμεύουν ὅλοι αὐτοί οἱ περιφερειακοί δρόμοι μέσω παλιῶν ἐμπειριῶν ἀνακάλυψης τοῦ ἀσυνειδήτου ὕλικου, ἐρμηνείας καί ξανσερμηνείας τῶν διαστροφῶν καί ἡ τεράστια δαπάνη χρόνου, κόπου καί χρημάτων ὅταν στό κάτω - κάτω ὁ μόνος ἀποτελεσματικός παράγοντας εἶναι ἡ ὑποβολή; Γιατί δέν ὑποβάλετε ἄμεσα ἐνάντια στά συμπτώματα, ὅπως οἱ τίμιοι ὑπνωτιστές; Κι ἀκόμα ἄν πρόκειται νά ὑποστηρίξετε πώς μ' αὐτούς τοὺς περιφερειακοὺς δρόμους κάνατε πολυάριθμες σημαντικές ψυχολογικές ἀνακαλύψεις, πού εἶναι κρυμμένες στήν ἄμεση ὑποβολή, ποῖος θά ἐγγυηθεῖ γιά τήν ὀρθότητά τους; Μήπως ἄραγε δέν εἶναι κι αὐτές τό ἀποτέλεσμα ἡττας ὑποβολῆς, δηλαδή τής χωρῆς πρόθεση ὑποβολῆς; Δέν μπορείτε νά ὑποβάλετε στόν ἀσθενῆ ὅ,τι σᾶς ἀρέσει κι ὅ,τι σᾶς φαίνεται σωστό καί πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση;».

Οἱ ἀπορίες σας εἶναι ἐνδιαφέρουσες καί θά πρέπει νά σᾶς ἀπαντήσω. Γιά τήν ὥρα τίς ἀναβάλλω γιά τό ἐπόμενο κεφάλαιο. Ὑποσχέθηκα νά σᾶς ἐξηγήσω μέσω τοῦ παράγοντα τής μεταβίβασης γιατί συμβαίνουν οἱ θεραπευτικές

μας προσπάθειες νά μὴν ἔχουν ἐπιτυχία στίς ναρκισσιστικές νευρώσεις.

Ἡ πείρα δείχνει πώς πρόσωπα πού ὑποφέρουν ἀπό τίς ναρκισσιστικές νευρώσεις δέν ἔχουν τήν ἰκανότητα μεταβίβασης ἢ ἔχουν ἐλάχιστα μονάχα ὑπολείματα τής. Ἀποστρέφονται τόν γιαντῶ ὄχι ἀπό ἐχθρότητα, ἀλλά ἀπό ἀδιαφορία. Γι' αὐτό καί δέν θά ἐπηρεαστοῦν ἀπ' αὐτόν. Ὅ,τι τοὺς ἀφήνει ἀδιάφορους δέν τοὺς κάνει, λέει, καμμιά ἐντύπωση καί γι' αὐτό ἡ διαδικασία τής θεραπείας πού μπορεῖ νά διεξαχθεῖ μέ ἄλλους, ἢ ἀναζωογόνηση τής παθολογίου σύγκρουσης καί ἡ ὑπερπήδηση τής ἀντίστασης πού ὀφείλεται στίς ἀπωθήσεις, δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ σ' αὐτούς. Μένουν ὅπως εἶναι. Συχνά ἔκαναν ἀπόπειρες θεραπείας μόνοι τους πού ὀδήγησαν σέ παθολογικά ἀποτελέσματα. Δέν μπορούμε νά κάνουμε τίποτα γιά νά μεταβάλουμε αὐτή τήν κατάσταση.

Μέ βάση τίς κλινικές μας παρατηρήσεις αὐτῶν τῶν ἀσθενῶν δηλώσαμε ὅτι πρέπει νάχουν ἐγκαταλείψει τήν ἐπένδυση τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων μέ λίμπιντο καί νά μετέβαλαν τό λίμπιντο τοῦ ἀντικειμένου σέ λίμπιντο τοῦ ἐγῶ. Σ' αὐτό διαφέρουν, ἀπό τήν πρώτη ὁμάδα τῶν νευρωτικῶν (ὕστερία, ἀγχος, καί μανιακή νεύρωση). Ἡ συμπεριφορά τους κατὰ τήν προσπάθεια τής θεραπείας, ἐπιβεβαιώνει αὐτὴν τήν ὑπόψια. Δέν παράγουν μεταβίβαση καί γι' αὐτό εἶναι ἀπρόσιτοι στίς προσπάθειές μας χωρῆς νά μποροῦν νά θεραπευτοῦν ἀπὸ μᾶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΟΓΔΩΟ

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Βέβαια ξέρετε γιατί θά μιλήσουμε τώρα. Όταν παραδέχτηκα ότι η επίδραση της ψυχαναλυτικής θεραπείας βασίζεται ούσιαστικά στη μεταβίβαση, δηλαδή στην υποβολή, μίε ρωτήσατε γιατί δέν χρησιμοποιούμε, την άμεση υποβολή, και τό συνδυάσατε με μιά άμφιβολία, δηλαδή άν έχοντας υπόψη μας τό γεγονός ότι η υποβολή παίζει τόσο μεγάλο ρόλο, μπορούμε άκόμα νά έγγυηθοϋμε τήν αντικειμενικότητα των ψυχολογικών μας άνακαλύψεων. Υποσχέθηκα νά σας δώσω μιά άναλυτική άπάντηση.

Η άμεση υποβολή είναι η υποβολή πού στρέφεται ενάντια στις μορφές πού παίρνουν τά συμπτώματα, μιά πάλη ανάμεσα στην έξουσία μας και τά κίνητρα πού βρίσκονται πίσω από τήν άρρώστια. Στόν άγώνα αυτόν δέν ενδιαφέρεστε γι' αυτά τά κίνητρα, ζητάτε μονάχα από τόν άσθενή νά σταματήσει τήν εκδήλωσή τους με τή μορφή συμπτωμάτων. Ούσιαστικά δέν υπάρχει καμμιά διαφορά άν γιά νά τό πετύχετε υποβάλλετε ή όχι τόν άσθενή σέ ύπνωση. Ο Μπερνχάιμ με τή χαρακτηριστική του όξένοια, επανειλημμένα άπόδειξε ότι η υποβολή ήταν η ούσία των εκδηλώσεων του ύπνωτισμού κι ότι η ίδια η ύπνωση ήταν ήδη άποτέλεσμα υποβολής, μιά κατάσταση πού είχε υποβληθεί. Προτιμούσε νά χρησιμοποιεί τήν υποβολή στην κατάσταση έγρήγορης πράγμα πού μπορεί νά πετύχει τά ίδια άποτελέσματα όπως και με τήν ύπνωση.

Άπό πού όμως πρέπει ν' άρχίσω; Άπ' τίς θεωρητικές σκέψεις ή τ' άποτελέσματα της έμπειρίας;

Άρχίζουμε με τήν έμπειρία. Πήγα και συνάντησα τόν Μπερνχάιμ στό Ναυού στά 1889 κι έγινε μαθητής του. Μετάφρασα στά γερμανικά τό βιβλίο του τό σχετικό με τήν υποβολή. Επί χρόνια χρησιμοποιούσα τήν ύπνωτιστική θεραπεία στην άρχή με άπαγορευτικές υποβολές κι άργότερα συνδυασμένη με τό σύστημα Μπρόϋερ πού συνεπαγόταν τήν πιό πλήρη έρευνα της ζωής του άσθενή. Σύμφωνα με τό παλιό Ιατρικό ρητό η ιδεώδης θεραπεία θά έπρεπε νά είναι γοργή, άσφαλής κι όχι δυσάρεστη γιά τόν άσθενή. Η μέθοδος του Μπερνχάιμ είναι σίγουρο ότι εκπληρώνει τίς δύο άπ' αυτές τίς άπαιτήσεις. Ήταν πολύ πιό γρήγορη άπό τήν ψυχαναλυτική και δέν προκαλούσε καμμιά δυσάρεσκια στόν άρρωστο. Γιά τόν γιατρό ίσως νά γινόταν μονότονη. Γιατί σήμαινε τή θεραπεία κάθε περίπτωσης με τόν ίδιο τρόπο, χρησιμοποιώντας πάντα τό ίδιο τυπικό άπαγόρευσης των πιό διαφορετικών συμπτωμάτων, χωρίς νά είναι σέ θέση νά πιάσει τίποτα άπό τό νόημά τους ή τή σημασία τους. Ήταν κάτι σαν μηχανική άγγασία — δουλειά χαμάλικη — όχι έπιστημονική. Θύμιζε τή μαγεία τόν έξορκισμό, τήν ταχυδακτυλουργία κι όμως γιά χάρη του άρρωστου έπρεπε νά τά παραβλέπει κανείς όλα αυτά. Στό τρίτο όμως αίτημα δέν ήταν με κανένα τρόπο άσφαλής. Σέ μερικές περιπτώσεις μπορούσε νά είχε σπουδαία άποτελέσματα και σ' άλλες μικρά, κανείς δέν ήξερε ποτέ γιατί. Χειρότερη όμως ήταν η άπουσία μονιμότητας σ' άποτελέσματα. Λίγο καιρό άργότερα μάθαινες πώς η παλιά άρρώστια ξαναεμφανίστηκε στόν άσθενή ή ότ: τήν αντικατέστησε μιά άλλη. Τότε μπορούσε κανείς ν' άρχίσει νά ξαναϋπνωτίζει τόν άσθενή, άν και υπήρχε η προειδοποίηση ανθρώπων με

πείρα πώς δέν πρέπει νά όφαιρεί κανείς τήν άνεξαρτησία του άρρωστου μέ συχνές έπαναλήψεις τής ύπνωσης και νά συνηθίζει τόν άσθενή σ' αυτή τή θεραπεία σά νά ήταν ναρκωτικό. 'Η αλήθεια είναι πώς μερικές φορές όλα έρχονται όπως τά θέλουμε. Πετυχαίνει κανείς πλήρη και διαρκή θεραπεία μέ λίγες δυσκολίες. Οί όροι όμως τής ίκανοποιητικής αυτής έκβασης έμεναν πάντα σκοτεινοί. Σε μία περίπτωση, όταν είχα άπομακρύνει έντελώς μία σοβαρή κατάσταση μέ σύντομη ύπνωτική θεραπεία ή άσθένεια έαναεμφανίστηκε όταν ή άσθενής δυσαρρεστήθηκε μαζί μου άδικα.

Έπειτα από τή συμφιλίωσή μας κατόρθωσα νά πετύχω πάλι τήν έξαφάνισή της κι αυτή τή φορά πιό διεξοδικά. Όμως ή άσθένεια έμφανίστηκε ξανά όταν πάλι δυσαρρεστήθηκε μαζί μου. Μία άλλη φορά μου συνέβηκε κάτι άλλο: Κατά τή διάρκεια τής θεραπείας μιās ιδιαίτερα επίμονης κρίσης σέ μία άσθενή πού επανειλημμένα είχα άνακουφίσει από νευρικά συμπτώματα, μ' άγκάλιασε. Θέλοντας και μή, παρόμοια συμπτώματα δημιουργούν τήν άνάγκη τής έρευνας για τήν άνακάλυψη τής πηγής άπ όπου προέρχεται τό κύρος του υποβάλλοντος.

Αυτά σχετικά μέ τήν έμπειρία. Άποδείχεται ότι αφήνοντας τήν άμεση υποβολή δέν παρατηθήκαμε από τίποτα τό άνευτικατάστατο. 'Η άσκηση τής ύπνωτικής μεθόδου ζητάει τόση λίγη προσπάθεια από μέρους του άσθενούς όση κι από τό γιατρό. 'Ο θεράπων λέει στό νευρικό πρόσωπο: «Δέν έχετε τίποτα, είναι μία άπλή νευρικότητα, γι' αυτό τά βάσανά σας θά εξαφανιστούν στό λεπτό μέ μερικές μου λέξεις». Είναι όμως αντίθετο πρός τίς γνώσεις μας για τήν ενέργεια γενικά ότι τέτια μικρή προσπάθεια θά μπορούσε νά άφαιρέσει ένα βαρύ φορτίο προβάλλοντάς το άμεσα χωρίς καμμιά προπαρασκευή. 'Η πείρα πάντως μάς δείχνει ότι

αυτό τό τέχνασμα δέν μπορεί νά εφαρμοστεί μ' έπιτυχία στήν περίπτωση τών νευρικών. Δέν είναι όμως άκαταμάχητο αυτό τό έπιχείρημα, γιατί υπάρχουν κι έκρήξεις.

'Η διαφορά άνάμεσα στήν ύπνωτιστική και ψυχαναλυτική υποβολή μπορεί νά περιγραφεί έτσι: 'Η ύπνωτιστική θεραπεία προσπαθεί νά καλύψει κάτι πού συμβαίνει στό νοϋ, ένω ή ψυχαναλυτική θεραπεία νά τό άποκαλύψει και νά τό άφαιρέσει. 'Η πρώτη εργάζεται καλλωπιστικά, ή δεύτερη χειρουργικά. 'Η αναλυτική θεραπεία πηγαίνει βαθύτερα ως τίς ρίζες τής άρρώστιας άνάμεσα άπό τίς συγκρούσεις πού ξεκινοϋν τά συμπτώματα. Χρησιμοποιεί τήν υποβολή για νά μεταβάλλει τήν έκβαση αυτών τών συγκρούσεων. 'Η ύπνωτιστική θεραπεία έπιτρέπει στόν άσθενή νά παραμένει άδρανής και άμετάβλητος, κατά συνέπεια και άβοήθητος άπέναντι σέ κάθε νέα παρόρμηση για άρρώστια. 'Η αναλυτική θεραπεία προβάλλει τό ίδιο άπαιτήσις προσπάθειας τόσο άπό τόν άσθενή όσο κι από τόν γιατρό, προσπάθειες για κατάργηση τών έσωτερικών αντίστάσεων. 'Η προσπάθεια υπερνίκησης τών αντίστάσεων είναι ή ούσιαστική πραγματοποίηση τής αναλυτικής θεραπείας. 'Ο άσθενής πρέπει νά καταβάλει αυτή τήν προσπάθεια κι ό γιατρός του δημιουργεί τή δυνατότητα γι' αυτό μέ υποβολές πού μοιάζουν μέ μία ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. Γι' αυτό είπαν ότι ή ψυχαναλυτική θεραπεία είναι κάτι σάν ΕΠΑΝΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

Μιά και έρευνήσαμε τήν επίδραση τής υποβολής πρός τά πίσω ως τή μεταβίβαση, θά καταλάβατε τή μεγάλη αστάθεια τών άποτελεσμάτων τής ύπνωτιστικής θεραπείας και γιατί ή αναλυτική θεραπεία είναι, μέσα στά όριά της, άποτελεσματική. Χρησιμοποιώντας τήν ύπνωση εξαρτώμαστε άπόλυτα από τήν κατάσταση τής μεταβίβασης του άσθενούς κι όμως είμαστε άνίκανοι νά άσκήσουμε κάποια επίδραση σ' αυτή τήν κατάσταση. 'Η μεταβίβαση κάποιου πού ύπνωτίζεται μπορεί νά είναι: άρνητική ή διπλή, ή μπορεί νά προφυ-

λάχτηκε ενάντια στη μεταβίβαση του υιοθετώντας ιδιαίτερες στάσεις.

Τώρα μπορεί να πείτε ότι άσχετα αν η προωθητική δύναμη πίσω από την ψυχανάλυση ονομάζεται μεταβίβαση ή υποβολή, ο κίνδυνος παραμένει, η έπιρσή μας πάνω στον άσθενή να δημιουργήσει άμφιβολίες για την αντικειμενική βεβαιότητα των άνακαλύψεών μας. Κι' εκείνο πού είναι πλεονέχτημα στη θεραπεία, είναι βλαβερό στην έρευνα. Πρέπει να παραδεχτούμε ότι αυτή η αντίρρηση δέν είναι παράλογη, αν καί άδικαιολόγητη. "Αν ήταν δικαιολογημένη, ή ψυχανάλυση στό κάτω - κάτω θά ήταν ένας ειδικά καλομεταμφισσόμενος κι ιδιαίτερα άποτελεσματικός τρόπος θεραπείας μέ υποβολή. Κι όλα τά συμπεράσματά της σχετικά μέ τίς έμπειρίες του παρελθόντος του άσθενούς, ή νοητική δύναμη, τό άσυνείδητο κτλ. θά μπορούσαν να άντιμετωπιστοῦν μέ μεγάλη έλαφρότητα. "Ετσι πιστεύουν οι αντίπαλοί μας. Τή σημασία των σεξουαλικών έμπειριών ιδιαίτερα αν άχι όλες τίς έμπειρίες, υποτίθεται πως «τίς βάλαμε στό μυαλό του άρρωστου», άφου πρώτα μαγειρέψαμε αυτά τά παρασκευάσματα στό δικό μας διεφθαρμένο μυαλό. Αύτες οι κατηγορίες άναιρούνται πιά σωστά από τή μαρτυρία τής έμπειρίας παρά μέ τή βοήθεια τής θεωρίας. "Οποιοσδήποτε έκανε ο ίδιος ψυχανάλυσεις μπόρεσε να πειστεί άμέτρητες φορές πως είναι άδύνατο να υποβάλλει κανείς κάτι στον άσθενή, μέ τέτοιο τρόπο. Δέν υπάρχει φυσικά δυσκολία να τόν κάνουμε άπαδό μας ιδιαίτερης θεωρίας, κάνοντας έτσι δυνατό γι' αυτόν να μοιραστεί κάποια λαθεμένη ιδέα πού ίσως διατηρεί ο γιατρός. Συμπεριφέρεται σαν όποιονδήποτε άλλον σ' αυτό, σαν ένας μαθητής. Μ' αυτό όμως έπηρεάζει κανείς μονάχα τό νοῦ του, άχι τήν άρρώστια του. Η λύση των συγκρούσεών του καί ή υπερνίκηση των άντιστάσεών του πετυχαίνει μονάχα όταν του υποδειχθεί να ψάξει μέσα του κάτι πού πραγματικά υπάρχει εκεί. Κάθε τι πού ύ-

πέθεσε ο ψυχαναλύτης κι είναι λαθεμένο θά εξαφανιστεί κατά τήν πορεία της ψυχανάλυσης γιατί πρέπει ν' αντικατασταθεί μέ κάτι άλλο πιά σωστό. Σκοπό μας έχουμε τό να προλάβουμε να ήρηννηθοῦν προσωρινές έπιτυχίες μέ τήν υποβολή, μέ μία πλύ προσεχτική τεχνική. "Αν όμως γεννηθοῦν δέν προκαλείται μεγάλο κακό, γιατί δέν μας ικανοποιεί τό πρώτο άπτέλεσμα. Δέν θεωρούμε ότι ολοκληρώθηκε ή άνάλυση, αν όλα τά σκοτεινά σημεία των περιπτώσεων δέν έξηγήθησαν, τά κενά τής μνήμης δέν συμπληρώθηκαν κι οι άρχικές εύκαιρίες των άπωθήσεων δέν άνακαλύφθηκαν. "Όταν τά άποτελέσματα έμφανίζονται πρόωρα, τά θεωρεί κανείς τάν έμπόδια μάλλον παρά σαν προαγωγές τής ψυχαναλυτικής έργασίας καί τά καταστρέφει φέρνοντας στήν έπιφάνεια συνεχώς τή μεταβίβαση πάνω στήν όποία βασίζονται βασικά αυτό τό τελευταίο χαρακτηριστικό άπαλλάσσει τό άποτέλεσμα τής ψυχανάλυσης από τήν υποψία ότι είναι άποτέλεσμα υποβολής. Στην ψυχανάλυση ή ίδια ή μεταβίβαση είναι τό αντικείμενο τής θεραπείας καί ανατέμνεται συνεχώς σ' όλες τίς διάφορες μορφές της. Στην κατάληξη τής ψυχανάλυσης ή ίδια ή μεταβίβαση πρέπει να διαλυθεί. "Αν έπέλθει τότε ή έπιτυχία καί διατηρηθεί δέ βασίζεται στήν υποβολή, αλλά στήν υπερνίκηση των άντιστάσεων πού πραγματοποιείται μέ τή βοήθεια τής υποβολής στήν έσωτερική άλλαγή πού πραγματοποιείται μέσα στον άρρωστο.

Αυτό πού πιθανότατα έμποδίζει τήν υποβολή να έπιφέρει μεμονωμένα άποτελέσματα κατά τή θεραπεία είναι ο συνεχής άγώνας πού διεξάγεται ενάντια στις άντιστάσεις πού ξέρουν πως να μεταβάλλονται σε άρνητική μεταβίβαση. Ούτε θά παραλείψουμε να τονίσουμε σαν άπόδειξη ότι πάρα πολλά από τά λεπτομερειακά εύρήματα τής ψυχανάλυσης, πού άλλως θά ήταν ύποπτα, ότι παράγονται από τήν υποβολή, έπιβεβαιώνονται από άλλες άδιάβλητες πηγές.

Τώρα πρέπει νά ολοκληρώσουμε τήν περιγραφή πού κάναμε τῆς διαδικασίας τῆς θεραπείας ἐκφράζοντάς τη μέδρους τῆς θεωρίας τοῦ λίμπιντο. Ὁ νευρωτικός εἶναι ἀνίκανος ν' ἀπολαύσει, ἢ νά πραγματοποιήσει κάτι — τό πρῶτο γιατί τό λίμπιντό του δέν εἶναι προσδεμένο σέ κανένα πραγματικό ἀντικείμενο καί τό δεύτερο γιατί τόση ἐνεργητικότητα, πού ἀλλιῶς θά ἦταν στή διάθεσή του, τήν δαπανᾷ γιά νά διατηρήσει τό λίμπιντό του ὑπό κατάπνιξη καί ν' ἀποκρούσει τίς ἀπόπειρές του νά προβληθεῖ. Θά ἦταν καλά ἄν ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στό ἐγώ καί στό λίμπιντό του ἔφτανε σ, ἕνα τέλος κι ἄν τό ἐγώ του πάλι εἶχε τό λίμπιντο στή διάθεσή του. Τό καθήκον τῆς θεραπείας, λοιπόν, συνίσταται στό καθήκον νά ἀποχωρήσει τό λίμπιντο ἀπό τοὺς προηγούμενους δεσμούς του, πού εἶναι ἀπρόσιτοι στό ἐγώ καί νά τό κάνει πάλι ἐξυπηρετικό τοῦ ἐγώ. Ποῦ εἶναι λοιπόν τό λίμπιντο ἑνός νευρωτικοῦ; Βρίσκεται εὐκόλα. Εἶναι συνδεμένο μέ τά συμπτώματα πού τοῦ προσφέρουν τήν ὑποκαταστατική ικανοποίηση πού εἶναι ὅ,τι μπορεί ν' ἀποχτήσει, ὅπως ἔχουν τά πράγματα. Πρέπει νά κυριαρχήσουμε λοιπόν στά συμπτώματα γιά νά τά διαλύσουμε — αὐτό ἀκριβῶς πού ζητάει ἀπό μᾶς ὁ ἀσθενής. Γιά νά διαλύσουμε τά συμπτώματα εἶναι ἀνάγκη νά γυρίσουμε πίσω στό σημεῖο ἀπ' ὅπου ξεκίνησαν, νά ἐνακοιτάξουμε τή σύγκρουση ἀπ' ὅπου ἀπορέουν καί μέ τή βοήθεια τῶν προωθητικῶν δυνάμεων πού δέν ὑπῆρχαν κείνο τόν καιρό νά τήν κατευθύνουμε πρὸς μιά νέα λύση. Αὐτή ἡ ἀναθεώρηση τῆς διαδικασίας τῆς ἀπώθησης μπορεί νά πραγματοποιηθεῖ μονάχα ἐν μέρει μέ τή βοήθεια τῶν ἰχνῶν πού ἄφησε στήν ἀνάμνηση ἢ διεργασία πού ὁδήγησε στήν ἀπώθηση. Τό ἀποφασιστικό μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς γίνεται μέ τή δημιουργία — στή σχέση μέ τό γιατρό καί τή «μεταβίβαση» — νέων ἐκδόσεων αὐτῶν τῶν παιδιῶν συγκρούσεων, ὅπου ὁ ἀσθενής προσπαθεῖ νά συμπεριφερθεῖ ὅπως συμπεριφερόταν ἀρχικά, ἐνῶ ὁ

γιατρός ἐπιστρέφει ὅλες τίς ὑπάρχουσες δυνάμεις τῆς ψυχῆς του γιά νά τὸν ὑποχρεώσει νά καταλήξει σέ μιά ἀλλη ἀπόφαση. Ἡ μεταβίβαση εἶναι ἔτσι τό πεδίο τῆς μάχης ὅπου πρέπει νά ἀναηθοῦν ὅλες οἱ ἀνταγωνιζόμενες δυνάμεις.

Ἔτσι τό λίμπιντο κι ὅλη ἡ δύναμη τῆς ἀντίστασης ἐναντίον του συγκεντρώνονται μονάχα στή σχέση μέ τόν γιατρό. Ἔτσι συμβαίνειιά συμπτώματα νά στερηθοῦν τό λίμπιντό τους. Στή θέση τῆς ἀρχικῆς ἀσθένειας ἐμφανίζεται ἡ μεταβίβαση πού ἀποχτήθηκε τεχνητά, ἡ διαταραχή τῆς μεταβίβασης. Στή θέση μιᾶς ποικιλίας μὴ πραγματικῶν ἀντικειμένων τοῦ λίμπιντό του ἐμφανίζεται ἕνα ἀντικείμενο ἐπίσης «φανταστικό», τὸ πρόσωπο τοῦ γιατροῦ. Αὐτή ἡ νέα πάλι πού γεννιέται σχετικὰ μέ τό ἀντικείμενο ἔρχεται στήν ἐπιφάνεια χάρη στίς ὑποβολές τοῦ ψυχαναλυτῆ στά ψηλότερα πνευματικά ἐπίπεδα, καί κατεργάζεται κεί σάν μιά ἑμφανή νοσητικὴ σύγκρουση. Μιά καί ἀποφεύγεται ἔτσι μιά νέα ἀπώθηση ἢ ἀντίθεση ἀνάμεσα στό ἐγώ, καί στό λίμπιντο καταργεῖται καί ἡ ἐνόητα ἀποκαθίσταται στό πνεῦμα τοῦ ἄρρωστου. Ὄταν τό λίμπιντο ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τό προσωρινό ἀντικείμενό του τό πρόσωπο τοῦ γιατροῦ, δέν μπορεί νά γυρίσει στό προηγούμενα ἀντικείμενά του, ἀλλὰ παραμένει τώρα στή διάθεση τοῦ ἐγώ. Οἱ δυνάμεις πού μᾶς ἀντιτίθενται σ' αὐτή τήν πάλι κατά τή διάρκεια τῆς θεραπευτικῆς ἀγωγῆς, εἶναι ἀπὸ τή μιά ἡ ἀποστροφή τοῦ ἐγώ ἐναντίον σέ ὀρισμένες τάσεις τοῦ λίμπιντο, πού ἐκφράστηκε μέ τάσεις ἀπώθησης κι ἀπὸ τήν ἄλλη ἡ ἐπιμονή ἢ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΟΤΗΤΑ τοῦ λίμπιντο, πού δέν ἀποσπᾶται πρόθυμα ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα μιᾶς καί τά ἔχει ἐπενδύσει.

Ἔτσι ἡ θεραπευτικὴ ἐργασία μοιράζεται σέ 2 φάσεις. Στήν πρώτη ὅλο τό λίμπιντο διώχεται ἀπὸ τὰ συμπτώματα καί συγκεντρώνεται στή μεταβίβαση, στή δεύτερη μαίνεται ἡ μάχη γύρω ἀπὸ τό νέο ἀντικείμενο καί τό λίμπιντο ἀπ-

λευθερώνεται απ' αυτό. Ἡ ἀλλαγὴ, πού εἶναι ἀποφασιστικὴ γιὰ μιὰ πετυχημένη ἐκβασὴ αὐτῆς τῆς ἀνανεωμένης σύγκρουσης, βρίσκεται στὸν ἀποκλεισμό τῆς ἀπώθησης ἔτσι, ὥστε τὸ λίμπιντο νὰ μὴν μπορεῖ ν' ἀποσυρθεῖ πάλι ἀπὸ τὸ ἐγὼ καὶ νὰ καταφύγει στὸ ἀσυνείδητο. Τὸ ἐγὼ πλαταίνει σὲ βάρος τοῦ ἀσυνείδητου μὲ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ ἀσυνείδητου ὑλικοῦ πού τὸ φέρνει στὴ συνείδηση. Μὲ τὴν ἐκπαίδευση τοῦ ἐγὼ συμφιλιώνεται μὲ τὸ λίμπιντο καὶ γίνεται προθυμότερο νὰ τοῦ παραχωρήσει κάποια ἱκανοποίηση. Κι ἡ φρίκη του γιὰ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ λίμπιντο μειώνεται μὲ τὴν νέα ἱκανότητα, πού ἀποχτάει νὰ δαπανᾷ ἓνα ὀρισμένο ποσοστὸ τοῦ λίμπιντο σὲ ἐξειδικεύση. Ὅσο πιο πολὺ ἡ ἐξέλιξη τῆς θεραπείας, πλησιάζει αὐτὴ τὴν ἰδανικὴ περιγραφή, τόσο μεγαλύτερη θὰ εἶναι ἡ ἐπιτυχία τῆς ψυχαναλυτικῆς θεραπείας. Οἱ φραγμοὶ τῆς βρίσκονται στὴν ἔλλειψη εὐκινησίας τοῦ λίμπιντο, πού ἀντιστέκεται ὅταν θέλουμε νὰ τὸ ἀποσπᾶσουμε ἀπὸ τὰ ἀντικείμενά του καὶ στὴν ἀκαμψία τοῦ ναρκισσισμοῦ τοῦ ἀσθενοῦς, πού δὲν ἐπιτρέπει παρά ὡς ἓνα μονάχα σημεῖο ν' ἀναπτυχθεῖ ἡ μεταβίβαση. Ἴσως ἡ δυναμικὴ τῆς διαδικασίας τῆς ἀνάρρωσης θὰ γίνῃ ἀκόμα διαυγέστερη ἂν τὴν περιγράψουμε λέγοντας ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐλκύσουμε ἓνα μέρος τῆς σὲ μᾶς μὲ τὴ μεταβίβαση, συγκεντρώνουμε ὅλο τὸ ποσοστὸ τοῦ λίμπιντο πού ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ ἐγὼ.

Ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ἡ κατανομὴ τοῦ λίμπιντο πού προκύπτει κατὰ τὴ διάρκειά καὶ μέσω τῆς ἀνάλυσης δὲν ἀποκαλύπτει τὴν κατανομὴ του κατὰ τὴν προηγούμενη ἀσθένεια. Ἄν συμβεῖ μιὰ περίπτωση νὰ μορεῖ νὰ θεραπευθεῖ μ' ἐπιτυχία μὲ τὴν ἀποκατάσταση κι ὕστερα τὴ λύση μιᾶς ἰσχυρῆς πατρικῆς μεταβίβασης στὸ πρόσωπο τοῦ γιαιτροῦ, αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς ὁ ἀσθενὴς ὑπόφερε προηγούμενα μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀπὸ ἓναν ἀσυνείδητο δεσμό τοῦ λίμπιντο του πρὸς τὸν πατέρα του. Ἡ πατρικὴ μεταβίβαση δὲν εἶναι πα-

ρά τὸ πεδίο τῆς μάχης ὅπου καταχτοῦμε καὶ αἰχμαλωτίζουμε τὸ λίμπιντο. Τὸ λίμπιντο τοῦ ἄρρωστου προσελκύθηκε ἐδῶ μακριὰ ἀπὸ ἄλλες «θέσεις». Τὸ πεδίο τῆς μάχης δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαστικὸ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικὰ ὄχυρά τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἄμυνα τῆς πρωτεύουσας τοῦ ἐχθροῦ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διεσπασθεῖ ἔξω ἀπὸ τίς πύλες τῆς. Μόνο ἀφοῦλυθεῖ ἡ μεταβίβαση καὶ πάλι μπορεῖ κανεὶς ν' ἀνοικοδομήσῃ στὴ φαντασία του τίς διαθέσεις τοῦ λίμπιντο πού ἀντιπροσωπεύονταν ἀπὸ τὴν ἀσθένεια.

Τὰ ὄνειρα ἐνδονευρωτικῶν, ὅπως καὶ τὰ «λάθη» του κι οἱ ἀδέσμευτοι σκεπτοί του, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ βροῦμε τὴ σημασία τῶν συμπεριπάτων καὶ ν' ἀνακαλύψουμε τίς διαθέσεις τοῦ λίμπιντο. Οἱ μορφές πού παίρνει ἡ ἱκανοποίηση τῆς ἐπιθυμίας σ' αὐτὰ, μᾶς δείχνει τί εἶναι οἱ παρορμητικὲς τῆς ἐπιθυμίας πού ὑπέστησαν ἀπώθηση καὶ ποιά εἶναι τὰ ἀντικείμενα σὰ ὅποια τὸ λίμπιντο προσκολλήθηκε μετὰ τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὸ ἐγὼ. Ἡ ἐρμηνεῖα τῶν ὀνειρῶν γι' αὐτὸ παίζει ἓνα μεγάλο ρόλο στὴν ψυχαναλυτικὴ θεραπεία, καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις εἶναι γιὰ μεγάλες περιόδους τὸ πιο σημαντικό ἐργαλεῖο πού μεταχειριζόμαστε. Ἦδη γνωρίζουμε ὅτι ἡ κατάσταση τοῦ ὕπνου καθ' ἑκάστην συνεπάγεται μιὰ ὀρισμένη χαλάρωση τῶν ἀπωθήσεων. Μ' αὐτὴ τὴ μείωση τῆς ἐντονης πίεσης, ἡ ἀπωθημένη ἐπιθυμία μπορεῖ νὰ ἐκφραστεῖ καθαρότερα ἀπ' ὅσο τῆς ἐπιτρέπεται τὴν ἡμέρα μὲ τὰ συμπτώματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μελέτη τῶν ὀνειρῶν γίνεται ἡ πιὸ εὐκόλη προσπέλαση γιὰ ν' ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὸ ἐγὼ.

Ὅστόσο τὰ ὄνειρα τῶν νευρωτικῶν δὲν ἔχουν καμμιά ποιοτικὴ διαφορὰ ἀπὸ τὰ ὄνειρα τῶν κανονικῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ θὰ ἦταν παράλογο νὰ ἐξηγήσῃ κανεὶς τὰ ὄνειρα τῶν νευρωτικῶν μὲ τρόπο πού δὲν θὰ ἴσχυε καὶ γιὰ τὰ ὄνειρα τῶν κανονικῶν ἀνθρώπων. Πρέπει λοιπὸν νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ νεύρωση καὶ τὴν υἰγεία

ἐπικρατεῖ μονάχα τὴν ἡμέρα, καὶ δὲν διατηρεῖται κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου. Ἔτσι εἶναι ἀναγκαῖο νὰ εὐρύνουμε καὶ στὰ ὑγιᾶ πρόσωπα ὀρισμένα συμπεράσματα στὰ ὁποῖα καταλήξαμε σάν ἀποτέλεσμα τῶν συγγενῶν πού ἀνακαλύψαμε στὰ ὄνειρα καὶ τὰ συμπτώματα τῶν νευρωτικῶν. Πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε ὅτι ὁ ὑγιῆς ἄνθρωπος κατέχει κι αὐτός κείνους τοὺς παράγοντες τῆς νοητικῆς ζωῆς πού μόνοι μποροῦν νὰ προκαλέσουν τὸν σχηματισμὸ ἑνός ὀνείρου ἢ ἑνός συμπτώματος καὶ πρέπει νὰ συμπεράνουμε ἀκόμα ὅτι καὶ οἱ ὑγιεῖς ἔχουν δημιουργήσει ἀπωθήσεις καὶ πρέπει νὰ δαπανοῦν ἓνα ὀρισμένο ποσοστὸ ἐνέργειας γιὰ νὰ τίς διατηροῦν. Ὅτι καὶ ὁ ἀσυνειδήτος νοῦς τους φιλοξενεῖ ἀπωθημένες παρορμήσεις πού εἶναι φορτισμένες μὲ ἐνέργεια κι ὅτι ἓνα μέρος τοῦ λίμπιντο καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμα ἀποσύρεται ἀπὸ τὴ διάθεση τοῦ ἐγώ. Ὁ ὑγιῆς ἄνθρωπος εἶναι κατὰ συνέπεια κι αὐτός νευρωτικός, ἀλλὰ τὸ μόνο σύμπτωμα πού φαίνεται ἰκανός ν' ἀναπτύξει εἶναι ἓνα ὄνειρο. Βέβαια ὅταν ὑποβάλετε καὶ τὴν ἐν ἐγρηγόρσει ζωὴ του στὴν κριτικὴ ἔρευνα, ἀνακαλύπτετε κάτι πού ἀντιφάσκει σ' αὐτὸ τὸ εἰδικὸ συμπέρασμα. Γιατί ἡ φαινομενικὰ ὑγιῆς ζωὴ του εἶναι διαποτισμένη μὲ ἀναριθμητοὺς μηδαμινούς καὶ οὐσιαστικὰ ἀσήμαντοὺς σχηματισμοὺς συμπτωμάτων.

Ἡ διαφορά ἀνάμεσα στὴν νευρωτικὴ ὑγεία καὶ τὴν νευρική ἀρρώστια περιορίζεται, λοιπόν, σὲ μιά διάκριση καὶ καθορίζεται ἀπὸ τὸ πραχτικὸ ἀποτέλεσμα κατὰ πόσο τὸ ἐνδιαφερόμενο πρόσωπο παραμένει ἰκανὸ ν' ἀπολαμβάνει τὴ ζωὴ καὶ νὰ ἐνεργεῖ ἀποτελεσματικά. Ἡ διαφορά μπορεῖ ἴσως ν' ἀναζητηθεῖ στὴν ἀναλογία τῆς ἐνέργειας πού ἔμεινε ἐλεύθερη σχετικὰ μὲ τὴν ἀναλογία πού δεσμεύτηκε ἀπὸ τὴν ἀπώθηση. Δηλαδή, εἶναι μιά ποσοτικὴ κι ὄχι ποιοτικὴ διαφορά. Δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ σᾶς θυμίσω ὅτι αὐτὴ ἡ ἄποψη παρέχει μιά θεωρητικὴ βάση γιὰ τὴν πεποίθησή μας ὅτι οἱ νευ-

ρώσεις εἶναι ἀσύνειες πού θεραπεύονται παρ' ὅλο πού βασίζονται σὲ μιά προδιάθεση ὀργανικοῦ χαρακτήρα.

Γιὰ τὴν ἑπίδραση ὄνειρα πρέπει νὰ προσθέσουμε μιά ἀκόμα διαπίστωση – δηλαδή ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ τὰ ξεχωρίσουμε ἀπὸ τὸ σενδαμὸ τους μὲ τὰ νευρωτικὰ συμπτώματα. Ὅτι δὲν εἴμαστε ἐλεύθεροι νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ οὐσιαστικὴ τους φύση ἐξαντλεῖται μὲ τὸ νὰ τὰ περιορίσουμε σ' ἓναν τύπο καὶ νὰ τὰ χαρακτηρίσουμε «μεταβίβαση σκέψεων σ' ἓνα ἀρχαῖκό τρόπο ἔκφρασης» κι ὅτι εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἀποκαλύπτουν διαθέσεις τοῦ λίμπιντο καὶ ἀντικείμενα ἐπιθυμιῶν πού βρίσκονται σὲ λειτουργίᾳ καὶ ἰσχύουν αὐτὴ τὴ στιγμή.

Ἡδὴ ἔχομε φτάσει πάρα πολὺ κοντὰ στὸ τέλος. Ἴσως ν' ἀπογοητευτήκατε πού κάτω ἀπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα τῆς ψυχαναλυτικῆς θεραπείας περιορίστηκα στὴ θεωρία καὶ δὲν σᾶς εἶπα τίποτα γιὰ τίς συνθήκες κάτω ἀπ' τίς ὁποῖες ἀναλαμβάνεται ἡ θεραπεία ἢ τὰ ἀποτελέσματα πού ἀποδίδει. Τὰ παραλείπω ὁμῶς καὶ τὰ δύο γιατί, τὸ πρῶτο, δὲν σκοπεύω πραγματικὰ νὰ σᾶς δώσω μιά πραχτικὴ ἐκπαίδευση στὴν ἀσκηση τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου καὶ τὸ δεύτερο γιατί ἔχω πολλοὺς λόγους νὰ μὴν ἐπεχταθῶ σ' αὐτό. Στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου τόνισα μὲ ἔμφαση πῶς κάτω ἀπὸ εὐνοϊκὲς συνθήκες πραγματοποιοῦμε θεραπείες πού μὲ κανένα τρόπο δὲν εἶναι κατώτερες ἀπὸ τίς πιὸ λαμπρὲς σὲ ἄλλους τομεῖς τῆς ἰατρικῆς. Μπορῶ ἴσως νὰ προσθέσω πῶς αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ πραγματοποιηθοῦν μὲ καμμιά ἄλλη μέθοδο. Ἄν συνέχιζα θὰ ὑποπεύονταν ὅτι προσπαθῶ νὰ πνίξω τὴν κριτικὴ τῶν ἀντιπάλων μας μὲ αὐτοδιαφήμιση. Οἱ ἰατρικοὶ «συνάδελφοι» διατύπωσαν ἀκόμα καὶ σὲ δημόσια συνέδρια, ἐπανειλημμένα μιά ἀπειλὴ ἐνάντια στοὺς ψυχαναλυτῆς, πῶς δημοσιεύοντας μιά συλλογὴ τῶν ἀποτυχιῶν καὶ τῶν βλαβερῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ψυχανάλυσης, θὰ ὀνοίξουν τὰ μάτια τοῦ κόσμου πού πέφτει θῦμα της. Ἐ-

χτός από τόν μοχθηρό ουκοφαντικό χαρακτήρα ενός τέτιου μέτρου, ωστόσο, μιά συλλογή τέτιου είδους δέν θά άποτελουσε καν ίσχυρή μαρτυρία στην όποία νά βασιστεί μιά όρθή έχτίμηση τών θεραπευτικών άποτελεσμάτων τής ψυχανάλυσης. "Όπως ξέρετε ή ψυχαναλυτική θεραπεία είναι άκόμα νέα. Χρειάστηκε πολλά χρόνια γιά νά έπεξεργαστεί τήν τεχνική, πράγμα πού θά μπορούσε νά γίνει μόνο κατά τή διάρκεια τής εργασίας κάτω από τήν επίδραση τής αυξανόμενης έμπειρίας. Λόγω τής δυσκολίας νά εκπαιδευτεί κανείς σ' αυτή τή μέθοδο ό άρχάριος πρέπει νά στηρίζεται στά δικά του μέσα γιά τήν ανάπτυξη τής ικανότητάς του περισσότερο από κάθε άλλον ειδικόν καί τά άποτελέσματα στά πρώτα του χρόνια δέν μπορούν νά θεωρηθούν σάν ένδειξη τοῦ συνόλου τών δυνατοτήτων τής ψυχαναλυτικής θεραπείας.

Πολλές άπόπειρες θεραπείας πού έγιναν στην άρχή τής ψυχανάλυσης άπέτυχαν γιατί έπιχειρήθηκαν σέ περιπτώσεις πού ήταν όλότελα άκατάλληλες γι' αυτή καί πού σήμερα θά έπρεπε νά τίς άποκλείσουμε ακολουθώντας όρισμένες ένδειξεις. Αύτες οι ένδειξεις, ωστόσο δέν μπορούσαν νά ανακαλυφθούν παρά ύστερα από μιά δοκιμή. Στην άρχή δέν γνωρίζαμε ότι ή παράνοια καί ή πρώιμη άνοια ήταν είναι έντελώς άναπτυγμένες δέν έπιδέχονται ψυχανάλυση. Είμαστε ακόμα δικαιολογημένοι δοκιμάζοντας τή μέθοδο σέ κάθε είδος άνωμαλία. Οι περισσότερες όμως άποτυχίες τών πρώτων αυτών χρόνων, δέν όφείλονται σέ λάθος τοῦ γιατροῦ, ή στην άκαταλληλότητα στην έκλογή τοῦ ύποκειμένου, αλλά στις δυσμενείς έξωτερικές συνθήκες. Μίλησα μονάχα γιά τίς έξωτερικές αντίστάσεις, τίς αντίστάσεις από μέρος τοῦ άσθενούς, πού είναι αναπόφευχτες καί μπορούν νά κατανικηθούν. Οι έξωτερικές αντίστάσεις πού δημιουργούν οι περιστάσεις καί τό περιβάλλον τοῦ άρρωστου ένάντια στην ψυχανάλυση έχουν μικρό θεωρη-

τικό ένδιαφέρον, ελά τή μεγαλύτερη πραχτική σημασία. Η ψυχαναλυτική θεραπεία μπορεί νά συγκριθεί μέ μιά χειρουργική επέμβαση καί όπως αυτή γιά τήν έπιτυχία τής, πρέπει νά εκτελεστεί κάτω από τίς πιό εύνοϊκές συνθήκες. Ξέρετε τίς προκαταρκτικές έτοιμασίες πού είναι συνήθεια νά κάνει ένας χειρουργός — ένα κατάλληλο δωμάτιο, καλό φώς, έμπειρους βοηθούς, άποκλεισμό τών συγγενών κτλ. Τώρα άναρωτηθείτε τίς έξωτερικές επέμβάσεις θά είχαν έπιτυχία αν έπρεπε νά εκτελεστοῦν παρουσία όλόκληρης τής οικογενείας τοῦ άρρωστου πού θά ήθελαν νά βρισκονται στην αίθουσα έγχειρήσεων καί πού φυσικά θά ατριγγλιζαν σέ κάθε στιγμή.

Στην ψυχαναλυτική θεραπεία ή επέμβαση τών συγγενών είναι ένας κίνδυνος πού δέν ξέρουμε πώς νά τόν αντιμετώπισουμε. Είμαστε όπλισμένοι ένάντιον τών έξωτερικών αντίστάσεων τοῦ άρρωστου πού τίς άναγνωρίζουμε σάν άπαραίτητες, πώς μπορούμε όμως νά προστατέψουμε τούς έαυτούς μας ένάντια σ' αυτές τίς έξωτερικές αντίστάσεις; Είναι αδύνατο νά παρακάμψουμε τούς συγγενείς μ' όποιαδήποτε έξήγηση, ούτε μπορεί κανείς νά τούς πείσει νά μείνουν μακριά από όλη αυτή τήν υπόθεση. Δέν μπορεί κανείς νά τούς έμπιστευτεί τά μυστικά τοῦ άρρωστου γιατί τότε διατρέχουν τόν κίνδυνο νά χάσουμε τήν έμπιστοσύνη του πού — σωστά άλλωστε — ζητάει ό άνθρωπος στόν όποιο έμπιστεύεται, γά ανταποκριθεί στην έμπιστοσύνη αυτή. "Όποιος γνωρίζει τό παραμικρό γιά τίς διενέξεις πού συνήθως παράζουν μιά οικογενιακή ζωή δέν θ' άπορήσει σάν ψυχαναλυτής ανακαλύπτοντας ότι κείνοι πού είναι πιό κοντά στόν άσθενή συχνά δείχνουν λιγότερο ένδιαφέρον γιά τήν θεραπεία του παρά γιά νά τόν διατηρήσουν όπως είναι. "Όταν, όπως τόσο συχνά γίνεται, ή νεύρωση συνδέεται μέ συγκρούσεις ανάμεσα σέ διάφορα μέλη τής οικογενείας, τό ύγιές πρόσωπο δέν τ'όχει γιά πολύ νά βάλει τά δικά του

συμπεράσματα πάνω από τή θεραπεία του ασθενούς. Στο κάτω - κάτω δέν είναι παράδοξο πού ο σύζυγος δέν εύνει μία θεραπεία όπου υποθέτει σωστά, θά αποκαλύψει όλες τις άμαρτίες του. Ούτε άπορούμε γι' αυτό. Δέν μπορούμε όμως τότε και νά καταργήσουμε τόν έαυτό μας όταν οι προσπάθειές μας παραμένουν άκαρπες και διακόπτονται πρόωρα έξαιτίας της αντίστασης του συζύγου πού προστίθεται στην αντίσταση του ασθενούς. Άπλως είχαμε έπιχειρήσει κάτι πού κάτω από τις υπάρχουσες συνθήκες, ήταν αδύνατο νά τό πραγματοποιήσουμε.

Άντί νά σās μιλήσω γιά πολλές περιπτώσεις θά σās πω μονάχα γιά μία, στην όποια παιδεύτηκα έξαιτίας της επαγγελματικής μου εύσυνειδησίας. Δέχτηκα μία νέα — πρίν πολλά χρόνια — γιά ψυχαναλυτική θεραπεία. Γιά πολύ καιρό προηγούμενα φοβόταν νά βγει έξω, αλλά και δέν μπορούσε νά μείνει μοναχή στο σπίτι. Ύστερα από πολλούς δισταγμούς ή άρρωστη έξομολογήθηκε πώς οι σκέψεις της είχαν ασχοληθεί πολύ μέ όρισμένα δείγματα στοργής πού είχε παρατηρήσει κατά τύχη ανάμεσα στην μητέρα της κι έναν πλούσιο οικογενειακό φίλο. Χωρίς καμιά διακριτικότητα έκανε έναν υπαινιγμό στην μητέρα της γιά ό,τι είχε ζητηθεί κατά τήν διάρκεια της ψυχανάλυσης: άλλαξε συμπεριφορά άπέναντι στην μητέρα της έπιμένοντας πώς κανείς άλλος έχτός άπ' αυτήν δέν ήταν σέ θέση νά τήν προστατέψει άπό τό φόβο της μονοξιάς και κρατώντας τήν πάντα όταν έπιχειρούσε νά βγει άπό τό σπίτι. Ή ίδια ή μητέρα της ήταν προηγούμενα πολύ νευρική, είχε θεραπευτεί όμως πρίν πολλά χρόνια μέ μία έπίσκεψη σέ ένα ύδροθεραπευτήριο — ή πιό καθαρά είχε συνδεθεί εκεί μέ τή σχέση πού άποδείχτηκε ικανοποιητική άπό πολλές άπόψεις. Ξαφνικά ή Μητέρα υποψιάστηκε άπό τις γεμάτες πάθος παρακλήσεις της κόρης της και κατάλαβε ξαφνικά τί σήμαινε ό φόβος του κοριτσιού. Είχε άρρωστήσει μέ σκοπό νά

φυλακίσει τή μητέρα της στο σπίτι κι έτσι νά της στερήσει τήν έλε υθερία πού χρειαζόταν γιά νά συνεχίσει τις σχέσεις της μέ τόν έραστή της. Η άπόφαση της μητέρας πάρθηκε άμέσως, έβαλε τέλος σ' έλαβερή θεραπεία. Στείλωνε τήν κοπέλα σ' ένα θεραπευτήριο γιά νευροπαθείς κι εκεί γιά πολλά χρόνια τήν έδειξαν σάν ένα «άτυχο θύμα της ψυχανάλυσης». Έγώ σιωπώσα γιάτί θεωρούσα τόν έαυτό μου δεσμευμένο άπό τούς κενόνες του επαγγελματικού μυστικού. Μετά άπό χρόνια έιαθα άπό κάποιον συνάδερφο ότι ό δεσμός ανάμεσα στην ημέρα και τόν πλούσιο άντρα ήταν πασίγνωστος κι όπ' κατό πᾶσα πιθανότητα βοηθιόταν άπό τόν σύζυγο και πατέρα. Σ' αυτό τό «μυστικό» είχε θυσιαστεί ή θεραπεία του κοριτσιού.

Πρίν άπό τόν πόλεμο, όταν ή είσοδή των ασθενών άπό πολλές χώρες μ' έκανε ανεξάρτητο άπό τή συμπάθεια ή τήν αντίπαθεια της γενέτειράς μου, είχα βάλει σάν κανόνα νά μήν αναλαμβάνω τήν θεραπεία άτόμων πού δέν ήταν ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΑ, ανεξάρτητα άπό τούς άλλους σέ όλες τις ούσιαστικές σχέσεις τους μέ τή ζωή. Κάθε ψυχαναλυτής όμως δέν μπορεί νά προβάλλει αυτούς τούς όρους. Ίσως θά σκεφτήκατε άπό τις προειδοποιήσεις μου γιά τούς συγγενείς ότι θά έπρεπε κανείς νά βγάλει τόν άσθενή άπό τό οικογενειακό του περιβάλλον γιά τό συμφέρον της ψυχανάλυσης και νά περιορίσει τήν θεραπεία αυτή σέ κείνους πού ζουν σέ ιδιωτικά θεραπευτήρια. Δέν μπορώ όμως νά υποστηρίξω αυτή τήν πρόταση. Είναι πολύ πλεονεχτικό γιά τούς άσθενείς — κείνους τουλάχιστον πού δέν βρίσκονται σέ μία κατάσταση σοβαρής κατάρπτωσης — νά παραμείνουν κατά τή διάρκεια της θεραπείας στο περιβάλλον κείνο όπου πρέπει νά άγωνιστούν μέ τις άπαιτήσεις πού προβάλλει σ' αυτούς ή συνηθισμένη ζωή. Οι συγγενείς όμως δέν θάπρεπε νά άντιστέκονται σ' αυτό τό πλεονέχτημα μέ τή συμπεριφορά τους, και πάνω άπ' όλα δέ θάπρεπε νά άντιστέκονται

στις επαγγελματικές προσπάθειες του γιατρού. Πώς όμως θα παρακινήσετε ανθρώπους που σ'ας είναι άπρόσιτοι να πάρουν αυτή τη στάση; Φυσικό είναι να σκεφτείτε και σεις πώς ή κοινωνική ατμόσφαιρα και ο βαθμός καλλιέργειας του άρρατου περιβάλλοντος του ασθενούς έχουν μεγάλη επίδραση στις προοπτικές της θεραπείας.

Αυτή είναι ή σκοτεινή προοπτική για την αποτελεσματικότητα της ψυχανάλυσης εάν θεραπείας, ακόμα κι αν θα μπορούσαμε να εξηγήσουμε την συντριπτική πλειοψηφία των άποτυχιών μας λαβαίνοντας υπόψη αυτούς τους διαταραχτικούς έξωτερικούς παράγοντες! Οι φίλοι της ψυχανάλυσης μας συμβούλεψαν ν' αντισταθμίσουμε μία συλλογή άποτυχιών συντάσσοντας μία στατιστική άπαριθμηση των επιτυχιών μας. Άρνήθηκα κι αυτή την πρόταση. Πρόβαλα τό επιχείρημα ότι οι στατιστικές θα ήταν δίχως αξία αν οι συγκρινόμενες μονάδες δέν ήταν οι ίδιες και οι περιπτώσεις που είχαν υποβληθεί σέ θεραπεία δέν ήταν ίσης αξίας από πολλές άπόψεις. Άκόμα, ή χρονική περίοδος που θα μπορούσε να εξεταστεί είναι πολύ σύντομη για να μπορέσει να κρίνει κανείς για τή μονιμότητα της θεραπείας, και για τίς πιο πολλές περιπτώσεις θα ήταν αδύνατο να δοθεί περιγραφή. Ήταν πρόσωπα που είχαν κρατήσει τόσο την άσθένεια όσο και τή θεραπεία τους μυστική και που κατά συνέπεια και ή άποθεραπεία τους έπρεπε να κρατηθεί μυστική.* Ο πιο σοβαρός λόγος έναντιον της πάντως βρισκόταν στην άναγνώριση του γεγονότος πώς σέ θέματα θεραπείας, ή ανθρωπότητα είναι στον πιο μεγάλο βαθμό παράλογη, έτσι που να μήν υπάρχει προοπτική να τήν επηρεάσει κανείς μέ λογικά επιχειρήματα. "Ενας νεωτερισμός στη θεραπευτική ή γίνεται δεχτός μέ έξαλλο ένθουσιασμό λ.χ. όταν ο Κώχ δημοσίεψε για πρώτη φορά τ' άποτελέσματά του μέ τή φυματίνη, είτε τον βλέπουν μέ άβυσσαλέα καχυποψία, όπως συμβαίνει π.χ. μέ τον δαμαλισμό του Τζέ-

νερ που στην πραγματικότητα είναι εύλογια σταλμένη από τον ουρανό, πού όμως και σήμερα ακόμα έχει τους έχθρους της. Παρκατάληψε μία προκατάληψη έναντια στην ψυχανάλυση. Άν είχε θεραπεύσει κανείς μία πολύ δύσκολη περίπτωση θα έκανε: «Άυτό δέν άποδείχνει τίποτα, θα γίνονται καλά κι από μόνος του ύστερα από τόσο καιρό». Κι όταν ένας άσθενής που πέρασε κιόλας από 4 κύκλους κατάπτωσης και μανίας, ήρθε σέ μένα σέ μία διακοπή μετά τή μελαγχολία και 38δομάδες άργότερα άρχισε ν' αναπτύσσει μία πρόβλη μανίας, όλα τά μέλη της οικογενείας, ακόμα κι όλες οι μεγάλες ιατρικές άσθεντίες, που προσκλήθηκαν, πείστηκαν άμέσως ότι ή καινούργια προσβολή δέν μπορούσε να είναι παρά συνέπεια της επιχειρηθείσης άναλυσης. Δέν μπορεί να κάνει κανείς τίποτα ακόμα και τώρα κόντρα στην προκατάληψη, όπως μπορείτε να τό δείτε ακόμα μία φορά στις προκαταλήψεις που άνάπτυξε κάθε μία από τίς έμπόλεμες ομάδες ένάντια στην άλλη. Τό πιο συνετό που έχει να κάνει κανείς είναι να περιμένει και να τίς αφήνει να σήσουν μέ τήν πάροδο του χρόνου. "Ερχεται ήμέρα που οι ίδιοι οι άνθρωποι άτενίζουν τά ίδια πράγματα κάτω από όλοτελα διαφορετικό φως απ' ό,τι τά έβλεπαν πριν. Γιατί άκείφτονταν διαφορετικά πριν; Παραμένει άνεξήγητο.

Πιθανώς ή προκατάληψη έναντια στην ψυχαναλυτική θεραπεία να έχει κιόλας άρχίσει να χαλαρώνει. Ή άδιάκοπη εύρυνση της ψυχαναλυτικής διδασκαλίας και ο αριθμός των γιατρών που άσκουν ψυχαναλυτικές θεραπείες, φαίνονται να δείχνουν προς αυτή τήν κατεύθυνση. Νέος είχα μερδευτεί σέ μία παρόμοια θύελλα άγανάχτησης που γεννήθηκε στο ιατρικό επάγγελμα από τή θεραπεία μέ ύπνωτιστική ύποβολή, που σήμερα από τους «λογικούς» προβάλλεται σ' αντίθεση μέ τήν ψυχανάλυση. Σάν θεραπευτικό εργαλείο πάντως ο ύπνωτισμός δέν έξεπλήρωσε τίς έλπίδες που

στηρίχτηκαν πάνω του. Έμεις οι ψυχαναλυτές μπορούμε να πούμε ότι είμαστε οι νόμιμοι κληρονόμοι του και δεν πρέπει να ξεχάσουμε πόση ενθάρρυνση και θεωρητική διαφώτιση της χρεωστώμε. Τά βλαβερά αποτελέσματα της ψυχανάλυσης, που αναφέρθηκαν ουσιαστικά περιορίζονται σε παροδικές εκδηλώσεις ενός ποροξυσμού της σύγκρουσης που μπορούν να συμβούν όταν χρησιμοποιεί κανείς τήν ψυχανάλυση αδέξια ή όταν διακόπτεται ξαφνικά. Άκούσατε μία περιγραφή του τί κάνουμε μέ τούς άσθενείς μας και μπορείτε να σχηματίσετε τή δική σας κρίση αν οι προσπάθειές μας είναι πιθανόν να οδηγήσουν σε μόνιμη βλάβη. Η κακή χρήση της ανάλυσης είναι δυνατή μέ διάφορους τρόπους. Η μεταβίβαση ιδιαίτερα, στα χέρια ενός άσυνειδητου γιατρού είναι ένα επικίνδυνο όργανο. Καμμιά όμως Ιατρική θεραπεία δεν είναι απόλυτα άσφαλής ενάντια της κακής χρήσης. "Αν ένα νυστέρι δεν κόβει, είναι άχρηστο γιά τόν χειροϋργο.

Τώρα έφτασα στό τέλος. Είναι κάτι πιά πολύ από τυπική ευγένεια όταν λέω πως κι εγώ ο ίδιος νιώθω μεγάλο βάρος από τά πολλά έλαττώματα των κεφαλαίων που διαβάσατε. Λυπούμαι πιά πολύ απ' όλα γιά ένα θέμα που μόλις τό είχα θίξει, και που ή εύκαιρία που θά μου επέτρεπε να κρατήσω τό λόγο μου δεν παρουσιάστηκε. Άνέλαβα να σας δώσω μία περιγραφή ενός πράγματος που ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί, που ακόμα εξελίσσεται και να που τώρα, ακόμα κι αυτή ή περίληψή μου ήταν άτελής. Σε πολλά σημεία ετοίμασα τά πάντα γιά να βγάλω ένα συμπέρασμα, αλλά τό παράλειψα. Δεν γινόταν νάχω σκοπό να σας κάνω ειδικούς στην ψυχανάλυση. Ήθελα μονάχα να σας βοηθήσω νά αποχτήσετε κάποια κατανόησή της κι ακόμα να κεντρίσω τό ενδιαφέρον σας γι' αυτή.

ΤΕΛΟΣ